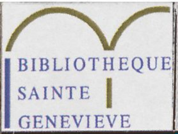
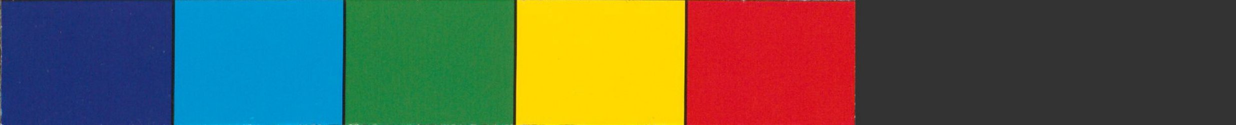

TEODOR KNÖS. KORSIKA

AMOR SOL ANIMORUM

BIBLIOTHEQUE
SAINTE
GENEVIEVE

SKILDRINGAR

FRÅN

KORSIKA

JEMTE NÅGRA RESEMINNEN FRÅN NORDAFRIKA

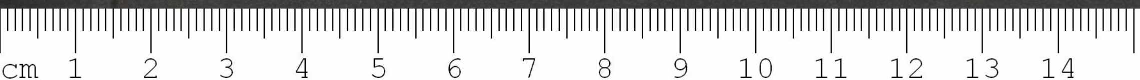
AF

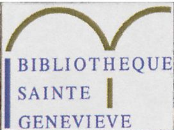
TEODOR KNÖS.

EFTER FÖRFATTARENS DÖD UTGIFNA AF C. T. ODHNER.

Med fem illustrationer.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

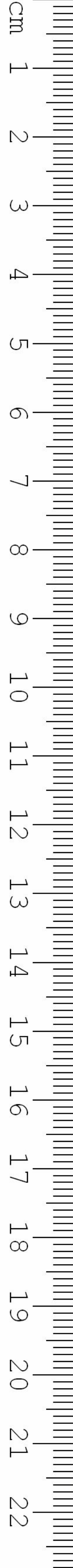
STOCKHOLM.
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1880.

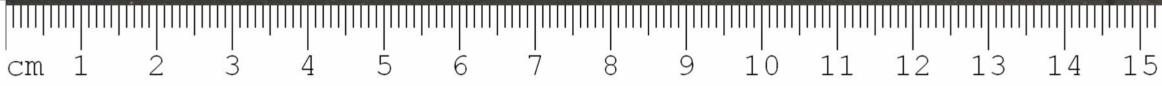
Förord.

På uppmaning af den bortgångne författarens slägt och vänner får undertecknad härmed åt allmänheten öfverlemna en samling af skildringar från hans sista färder, under hvilka han sökte återvinna sin helsa på Korsika och i Nordafrika lika förgäfves som förut i Australien. Under en längre vistelse på Korsika, hvarvid han äfven besökte de inre delarne af ön, sysselsatte han sig mycket med denna märkvärdiga ös historia och folklif, och de skildringar han i dessa ämnen offentliggjorde i flere tidskrifter och tidningar, synas vara så mycket mer förtjenta att räddas från glömskan, som vår literatur, så vidt jag känner, förut icke eger något originalarbete öfver Korsika. Härtill fogas äfven några reseskildringar från Algeriet och Tanger, af hvilka de flesta likaledes varit förut publicerade. Om det förunnats författaren att sjelf redigera dessa reseminnen, så hade han tvifvelsutan haft åtskilligt både att ändra och att tillägga; utgifvaren åter har måst inskränka sig till några oundgängliga redaktionsförändringar, men han är dock förvissad, att arbetet äfven i sitt nuvarande skick skall af allmänheten mottagas med samma intresse och välvilja, som kommit författarens föregående skildringar från Australien till del.

Utgifvaren.

FRÅN KORSIKA.

Skildringar ur Korsikas historia.

I. Feodalherrarne på Korsika.

Några drag ur öns historia under medeltiden.

Korsika är en väldig klippa, som reser sig midt i Medelhafvet och skjuter sina kala, snöklädda spetsar högt mot skyarne. Det är ett vildt och ödsligt land. Mellan de höga fjellen utbreda sig smärre, leende dalgångar, och högre upp på bergens sluttningar träffar man på sina ställen täta lundar af kastanjeträn och på högplatåerna resliga, vackra barrskogar. Men i allmänhet äro bergen kala och ödsliga, och på deras hällar frodas blott tistel och törne. Naturen är egendomlig, storartad och hänförande samt påminner på en gång om nordens allvar och söderns fägring. Deruppe på fjellspetsarne ligger den eviga snön, der nere i dalarne mogna oranger och drufvor, fikon och oliver. Befolkningen är gles. I det inre af ön ligga här och der smärre byar, undangömda bland bergsklyftorna. Högre upp i bergen finnas inga menniskoboningar; de branta stigarne trampas blott af herdar, som ströfva omkring med sina gethjordar.

Det korsikanska folket är ädelt och tappert, men vildsint, hämdgirigt och blodtörstigt. Ända in i våra dagar har det bibehållit ett skaplynne, som tillhör forna tider, samt seder och bruk, som i andra land höra till sagans område. Den korsikanska blodshämden är väl känd och det på ön rådande banditlifvet likaledes. Man må med skäl framkasta den frågan, huru dylika seder kunnat bibehålla sig på Korsika, ett land som ligger emellan Frankrike och Italien, vår verldsdels gamla kulturländer, och som dertill stått i liflig beröring med sina grannstater allt sedan den äldsta forntiden. Svaret på en sådan fråga får sökas i de historiska förhållandena.

Kasta vi en blick på öns tidigare historia, se vi ett folk, som ständigt drifves att kämpa, väl icke för sin existens, men för sin frihet och sitt oberoende. Slägte efter slägte grånar så att säga under vapen. Feodalväldet, som var rådande i större delen af Europa, befästes äfven på Korsika och slog djupa rötter. Det dröjde ej länge, innan detta urartade till förtryck och kränkte folkets heligaste rättigheter. Då grep korsikanen till vapen, och hela hans historia under medeltiden blir en enda blodig strid. Först kämpar han mot sina inhemska feodalherrar, som blifvit tyranner, och då sedermera förtrycket kommer från yttre fiender, upptager han kampen mot dessa med samma tapperhet och samma ståndaktighet. Under dessa strider framträda allt emellanåt ädle kämpar, som taga fosterlandets försvar under sin ledning, och om dessa vet sägnen att förtälja många drag, som lifligt skildra både dem och den tid, i hvilken de lefde.

1.

Under forntiden skildras tillståndet på Korsika såsom blomstrande. Landet var vida talrikare befolkadt än i senare tider, dess dalar voro fruktbara, väl odlade fält, dess hamnar säten för betydande köpstäder med liflig handel. I många trakter, som nu äro öde, i synnerhet på ostkusten, ser man ruiner och fornlemningar, vid hvilka många sägner äro förknippade. Dessa tala om samhällen, som nu spårlöst försvunnit, de låta oss ana verksamhet och lif, der nu endast råder tomhet och ödslighet.

Denna förändring tillskrifves den skräck och förödelse, som morerna spredo, när de i sin tid togo ön i besittning. Profetens stridsmän voro oblide eröfrare. De nöjde sig icke med att predika Guds enhet och kullkasta den katolska kyrkan. Deras framfart var förödelsens, och blod tecknade deras spår. Hvar hälst de höjde sitt stridsrop: “Gud är stor; det finnes ingen annan Gud än Gud, och Mohammed är hans profet;“ — der blef detta signalen till en allmän flykt. Korsikanerna lemnade i förtviflan sina städer, de öfvergåfvo sina fruktbara dalar och flydde upp åt bergen med hustrur och barn för att söka en fristad i trakter, der det var deras inkräktare svårt att förfölja dem. På otillgängliga ställen bland de branta hällarne

bygde de sig fästen och borgar, bäst de kunde, och försvarade sig hårdnackadt mot det blodtörstiga folk, som öfversvämmat deras ö.

Morernas välde, så ödesdigert det än var, blef ej långvarigt. I hela södra Europa gjordes stora ansträngningar för att fördrifva kristendomens fiender. Påfvedömet predikade korståg mot islam, och kyrkans hufvud kunde icke vara likgiltigt för Korsika, hvars kuster lågo snart sagdt inom synhåll. Karl den store tog ön i beskydd mot dess inkräktare och ditsände en guvernör, Bonifacius, af hvilken man ännu eger ett minne i det gamla, ryktbara fästet på öns södra udde vid sundet, som bär hans namn. Många tappra krigare begåfvo sig äfven till ön för att kämpa för dess befriande. Desse belönades med förläningar, och sålunda uppkom ett feodalvälde med mäktiga egendomsherrar.

Rörande morernas fördrifvande och feodalväldets uppkomst finnes en gängse sägen, som blifvit återgifven af Korsikas förnämste historieskrifvare, Filippini. På Karl den stores tid lefde en ädling af romersk härkomst vid namn Colonna. Denne råkade i strid med påfvarne Leo III och Stefan IV, och när han slutligen sökte försoning och lofvade bot och bättring, blef honom ålagdt att fördrifva morerna från Korsika och der återställa den katolska kyrkans frihet. Colonna åtog sig denna mission och kom till ön, åtföljd af sina söner, många ädlingar och ett talrikt följe väpnade män. I 36 år skall han enligt sägnen hafva kämpat med vexlande lycka mot de krigiske muselmännen; men han vann till slut en fullständig seger och befriade landet. Till belöning gaf honom påfven hederstiteln grefve af Korsika och, hvad mera var, sjelfständigt herravälde öfver ön. Colonna delade sedan ön emellan sina söner och medhjelpare. Hans son Bianco erhöll landet i söder, och dennes ättlingar fortlefde under namnet Biancolacci; hans andre son Cinarco erhöll en annan del, som gick i arf till dennes efterkommande, de så kallade Cinarchesi. Åtskilliga andra namngifvas äfven, och de blefvo alla stamfäder för de ryktbaraste feodalherrarne eller de så kallade baronerna. Det är enligt sägnen sålunda Colonna, som skall hafva gifvit upphofvet till alla de små tyranner, som ända in i sextonde århundradet beherskade och förtryckte Korsikas befolkning.

Korsikanen var dock icke den man, som lätt skulle böja sig för en feodalherre och utan knot låta förvandla sig till en

underdånig, viljelös landbonde. Naturen hade begåfvat honom med ett kraftfullt sinne och med kärlek till frihet och oberoende. Hårdt blef derför hans motstånd, när han fann sin ställning förändrad efter morernas fördrifvande. Colonnas arftagare blefvo, som sagdt, det fria öfolkets förste förtryckare. Desse feodalherrar voro icke underordnade någon öfverherre, de huserade godtyckligt och erkände ingen annan makt än vapnens och ingen annan rätt än våldets. Folkets betryck ökades än ytterligare af bittra fejder, som utbröto mellan de slägter, som blifvit de herskande på ön. Dessa inveckIades från första början af hat och afundsjuka i inbördes strider, och under århundraden lefde de blott för att bekämpa hvarandra. Hela den återstående delen af medeltiden blir en de inbördes krigens tid. Härunder saknade landet all ordnad styrelse. Skydd till lif och egendom var något okändt, rättvisa stod ej att vinna, och det gick derhän, att ingen tänkte på att söka någon dylik. Näfrätten herskade obestridt. En muskelstark arm, ett godt vapen, — detta var korsikanens enda värn, den kroppsliga styrkan var hans lagskipare.

Hvar lag och rätt icke skipas, der tager den enskilde hämd och kräfver straff med egen hand. I ett sådant samhälle uppstå ständiga strider af ringa eller ingen orsak, passionerna växa utan gräns; ju mera blod som utgjutes, desto vildare blifva sinnena. Folket existerar icke såsom sådant; det enda band, som finnes, är familjens, och detta knytes allt fastare. Individens heder och lif äro familjens — deraf blodshämden och familjekrigen. Blodshämden har icke uppstått för att bära våld på samhället och bryta lag och fred i landet, utan dess uppgift har tvärtom varit att träda i lagens ställe, der ingen lag fans, eller att kräfva straff för brott, der rättvisa icke skipades. När samhället icke uppfyller sin pligt, sätter sig den enskilde i samhällets ställe och försvarar sjelf sin rätt och hämnas sin oförrätt.

På detta sätt utvecklade sig förhållandena på Korsika. Om landets makthafvare, de så kallade baronerna, har sägnen mycket att förtälja; men samlar man de olika dragen, får man den mörkaste bild, en tafla af nästan idel skuggor. Man ser framför sig herskare, som blott låta sig ledas af menniskans sämsta passioner, och ett folk underkastadt deras nycker ända till vanära och förnedring. Blott en enda bild från denna tid framstår ren för minnet, och kring denna strålar i folkets ögon den skönaste gloria. Det var en viss Arrigo, som fått tillnamnet Belmessere,

"den ädle herren". Han kallas i häfden folkets vän och fader, och han är den ende, som fått ett sådant namn. Genom sin rättvisa och sin mildhet hade han vunnit sitt folks kärlek; det blickade upp till honom såsom sitt framtidshopp. Men hans bana blef ej lång. Han hade blifvit föremål för de andra baronernas hat, och hans lif slocknade för en legd lönnmördares hand. Då greps folket af förtviflan. Dess sorg fann genljud i berg och dalar, och från skyarne hördes en röst ropa öfver ön: "Belmessere är död! Olyckliga Korsika, hoppas intet mera!"

Så lyder den korta sagan om Belmessere. Såsom hans motsats ställer sägnen en tyrann, som nämnes Orsolamanno. Om denne heter det, att när han skipade rättvisa, gjorde han det såsom bödel och icke såsom domare. Han införde i sitt grefskap de mest förhatliga lagar, och ingen af hans undersåtar var längre säker för de sinas lif och heder. Detta kunde icke tålas af ett frihetsälskande folk. En ung man, Piobetta, som just hade firat sitt bröllop, öfverföll om bröllopsnatten tyrannen och gjorde ett slut på hans lif för att på en gång rädda sin brud och sitt folk från vanära.

Sådana skildras baronerna på Korsika under medeltidens förra hälft. De uppväckte mot sig ett gränslöst hat, och de fleste fingo ett våldsamt slut. I början på 1000-talet inträffade en brytning. Två tredjedelar af befolkningen reste sig mot det rådande tyranniet, fördrefvo sina oblida herskare och upprättade ett slags sjelfstyrelse. Det var de inre berguppfylda trakterna, som blefvo säten för denna frihetsrörelse, de landsträckor, som äro kända under namnet *terra del commune*. Korsikanerna tillintetgjorde det gamla förtrycket, gripne af en patriotisk hänförelse. Under Sambucuccios ledning ordnades en styrelse med fritt valde ämbetsmän, de så kallade *caporali*. Denna värdighet gick i arf bland de förnämsta familjerna och blef så ryktbar, att en korsikan än i dag anser som sin största ära, om han kan leda sina anor från en *caporale*.

Det samhällsskick, som Sambucuccio grundlagt, blef af största betydelse för Korsikas framtid; det slog rot i folkets lif samt bidrog mer än något annat att mildra de olyckor, som drabbade landet. Men det förmådde dock icke skydda det korsikanska folket från främmande öfvervälde. Dess land, en härlig, men ofruktbar ö, låg utkastadt midt i Medelhafvet, ett Erisäpple, om hvilket mäktiga grannstater snart började att tvista och kämpa utan hänsyn till något annat intresse än egennyttans.

Det var främst de två republikerna Pisa och Genua, som stredo om herraväldet öfver Korsika. Till en början hade Pisa öfverhand och befäste sin makt på ön. Men någon frid var dermed icke att vänta, ty de båda republikerna täflade om makten öfver Medelhafvet, och deras mål var att tillintetgöra hvarandra. En långvarig strid utkämpades dem emellan, och slutet blef, att Korsika stannade i Genuas hand.

Dessa bittra fejder räckte i århundraden, och det inre tillståndet på ön blef härunder så förvildadt, att all skymt af samhällsordning syntes hafva försvunnit. Hufvudmännen för de förnämsta familjerna begagnade dessa oroliga tider för att åter gripa efter makten och förtrycka de värnlöse. Rätten tillhörde den starke; för den svage återstod blott att gifva vika eller att taga hämd med list.

Icke häller var något att hoppas af genuesarne. Deras välde har stämplats såsom våldets. Det grundades genom ett dåd, som sent eller aldrig kunnat glömmas. En af Korsikas ädlingar, den gamle, aktade Giudice, som kämpade för det bestående och för Pisas sjunkande makt, blef af Genuas handtlangare förrädiskt bortförd till republikens hufvudstad, der han, den blinde, olycklige åldringen, lemnades att slagen i kedjor försmäkta i ett fängelsehål, till dess en lönnmördare gjorde slut på hans lif. Giudices öde må framställas såsom en bild af hans folks. Det underkastades Genuas ok genom våld och brott, och det hölls i bojor och järn under denna oblida herskarinna, till dess hon fann för godt att sälja det till en annan makt. Under de oroliga, sorgliga tider, som följde, var det Giudices ättlingar, som spelade hufvudrollen. Han var sjelf den siste afkomlingen af den fräjdade slägten Cinarco, och hans arftagare voro hans naturliga söner. De delade sig emellan den gamla cinarchesiska familjens stamgods och togo sig namn efter de förnämsta slotten, såsom Istria, Rocca, Leca, Ornano, m. fl.

Genom Giudices död hade Pisa förlorat sitt sista stöd på ön. Den laglöshet, som rådde i landet, gjorde ett utländskt välde oundvikligt. Detta insåg hvarje korsikansk fosterlandsvän, och en folkförsamling i Morosaglia fann ock för godt att i augusti 1347 erkänna det segrande Genua. De förhoppningar man fäste vid republiken skulle icke gå i fullbordan. I stället för lugn och ordning i det inre följde ett fyrahundraårigt förtryck med ständiga strider.

De genuesiska guvernörerna hade en svår ställning, ty att styra Korsika var ingen lätt uppgift. Voro de milda och hofsamma herskare, hotades de ständigt af de maktlystna, afundsamma baronerna; voro de tyranner och despoter, reste sig hela folket mot deras förtryck.

Det senare inträffade, när guvernören Marini anlände. Han var en grym och bister herre, mot hvilken folket, hög och låg, på förhand var intaget. Ett rykte hade spridt sig öfver ön och gick från mun till mun: “Marini kommer blott för att beröfva folket dess sista rättigheter!“ Ingen helsade honom välkommen; utan ärebetygelser och utan hyllning fick han taga säte i sitt palats i Biguglia. Han upptändes af vrede och svor folket hämd. När kort derefter tvänne landtmän infunno sig för att söka rättvisa hos honom, landets högste styresman, lät han enligt sägnen gripa dem och hänga dem utanför sin egen port, blott för att på ett rätt tydligt sätt visa det korsikanska folket sin oinskränkta makt. Detta var ett drag af skriande tyranni, som besannade de värsta farhågor. Marini var den despot, som ryktet förmält!

Detta dåd upptände en förbittring, hvilken såsom en elektrisk ström spred sig kring hela landet. Enligt gammal sed fördes underrättelsen derom med ilbud från trakt till trakt: “Folk i A—“, hette det, “detta har tilldragit sig i B—, sänd bud derom till alla landsdelar“. Snart var dådet kändt öfver hela ön, och från dal till dal, från by till by hördes tusende röster fordra: “Död åt tyrannen!“ Hastigt byttes dessa röster mot ropet: “Lefve friheten, lefve folket!“ hvilket rop varit den stående signalen till uppror mot landets öfverhet. Allt folket grep till vapen för att kräfva hämd af tyrannen; hustrurna eggade sina män, systrarna sina bröder, ingen fick hålla sig undan. Marinis palats var mötesplatsen för det ursinniga folket; brandfacklor lyste i den mörka natten såsom hemska förebud till folkets afsigter. Portarne sprängdes, men när de förbittrade skarorna inträngde i huset, funno de guvernören död i sin egen bostad. Huru vida han fallit för fiendehand eller sjelf gjort slut på sitt lif, blef aldrig utrönt.

Sådana folkresningar som denna voro blott allt för vanliga på ön. De företogos af ett uppretadt folk, som kände sig kränkt, och som på ett våldsamt sätt gaf luft åt sin vrede genom att taga hämd på den eller den guvernören. Men till något högre mål syftade de icke. Om fäderneslandets frihet

kunde det först blifva fråga, när någon mäktig ledare höjde stridsbanéret och lyckades genom sitt namn och sitt anseende förena en större del af folket kring sin fana. Korsika frambragte under medeltidens senare hälft många sådana hjeltar, hvilka ledde sina anor från de gamla slägterna och begagnade sitt namn och sitt inflytande för att rycka till sig makten under sken af att befria landet från genuesarne. Flere hafva blifvit berömda i häfden för det mod och den försakelse de ådagalagt och för de framgångar de vunnit, om ock blott för en kort tid. En af dessa korsikanska hjeltar är Vincentello, och han är kanske den, som blifvit lifligast ihågkommen i sägnen; hans ungdom och ståndaktighet, hans vexlande öden och lysande framgångar samt hans tragiska slut hafva i lika mån bidragit att göra hans bild kär för korsikanen.

2.

Vincentello tillhörde den berömde slägten Istria. En sextonårig yngling hade han lemnat sitt fädernesland för att hos Aragoniens konung vinna krigarära. Det dröjde ej häller länge, förr än denne yngling förvärfvat sig ett glänsande namn, som af ryktet bars öfver hafvet till hans fäderneö och der väckte stora förhoppningar. Sjelf eggades han af sina framgångar till större bedrifter, och hans ärelystnad var utan gräns. När då tidningar från Korsika förtalde honom tillståndet på ön, den despotism, som der rådde, splitet och missnöjet, som jäste, tändes hans lust att återvända. Redan drömde han om genuesarnes fördrifvande och sin egen upphöjelse till landets sjelfständige styresman.

Med trenne spanska krigsskepp styrde han mot Korsikas kust. Han nalkades fosterjorden under de gynsammaste förhållanden, i den ålder, som väcker de största sympatierna, uppfyld af tillförsigt till sin egen sak, och föregången af ett rykte, som på förhand tillvunnit honom folkets förtroende och beundran. Också mottogs han med ett enstämmigt jubel; folk från alla landsändar strömmade till hans fanor, och de fleste af baronerna skyndade att lemna honom sitt understöd. Han begagnade sig af ögonblickets entusiasm och angrep genast sina fiender samt

slog dem gång på gång. Snart var det inre af ön i hans våld, och han kunde såsom herskare ordna dess styrelse.

Nu fann Genua, att ett allvarligt försök måste göras för att bekämpa Vincentello. Att söka fördrifva honom med republikens soldater visste man af erfarenheten vara fåfängt, ty korsikanerna försvarade sig i sina berg hårdnackadt mot utländska trupper. Det gälde att väcka söndring på ön och bekämpa ett parti med ett annat; man måste framför allt välja en guvernör, som förstod att vinna en del af baronerna. Valet föll på Montalto, hvilken räknade många vänner bland Korsikas feodalherrar. Den mäktigaste af dessa var på denna tid Giovanni d'Omessa, biskop i Mariana, en prelat, som ledde en god del af befolkningen och förde dem i strid för eller mot en herskare, allt efter som honom syntes godt.

Montalto räknade gammal vänskap med biskopen. Anländ till ön, begärde han genast ett möte med honom och bad om hans hjelp. D'Omessa svarade kallt, att han oåterkalleligen omfattat den unge Vincentellos sak, som vore fosterlandets.

"Min vän!" utropade Montalto med en låtsad förtviflan. "Jag har lofvat senaten att vinna ditt mäktiga bistånd. Sviker du mig, så låt mig dö för din egen hand. Detta vore mig långt kärare än att nedtrampas af dina härskaror."

Dessa ord voro mer, än biskopen kunde motstå. De syntes honom andas en tillgifvenhet, för hvilken han gaf vika, och han kastade sig i guvernörens armar. Deras förenade krafter voro nog för att hålla landet i styr. Vincentello upptändes af vrede mot biskopen, som han ansåg för förrädare mot sin egen och fäderneslandets sak, men hans vrede var vanmäktig. Det återstod honom intet annat än att lemna ön och söka hjelp hos Aragoniens konung.

När han återkom till Korsika, fann han mycket förändradt. En ny genuesisk guvernör kämpade för att göra sin makt gällande, och såsom vanligt hade några baroner af egennytta slutit sig till honom, medan de andre stredo för landets sjelfständighet. Bland patrioterna kämpade nu främst biskop d'Omessa, som åter dragit svärdet mot Genua. Han hade fattat posto midt i ön i trakten af Corte med en liten, men tapper skara, och han väntade full af oro ett anfall af en öfverlägsen genuesisk här, som var i antågande. Just i det ögonblick, då han trodde sig förlorad, erfor han Vincentellos återkomst, och han sände ilbud till honom, som han en gång sjelf förrådt. "Kasta en slöja

öfver det förflutna", skref han, "och låtom oss förena våra krafter mot den gemensamme fienden. Jag väntar dig i Corte."

Vincentello tvekade icke. Fosterlandskänslan dikterade hans svar: "Jag glömmer det förflutna och begifver mig till Corte." I ilmarscher skyndade han dit, men hann ej förekomma biskopens nederlag. Han kom dock i rätta stunden för att kringränna fienderna och taga hela deras här till fånga. Efter denna lysande seger var Vincentello på nytt herre öfver det inre af ön, öfver *terra del commune*. Såsom en stödjepunkt för sitt försvar lät han uppföra Cortes borg, hvars gamla torn och murar på spetsen af en klippa än i dag bära vitne om dessa bittra strider.

Ännu en gång måste Vincentello kämpa för sitt välde. Det dröjde ej länge, innan genuesarne samlade nya krafter, understödde af några afundsamma baroner, hvilka funno sin fördel i att förena sig med dem. För den fiendtliga styrkan drog sig Vincentello undan till höglandet vid Morosaglia, en trakt uppfyld af skogbevuxna härliga berg. På dess branta hällar inväntade han utan fruktan sina motståndare, och när deras talrika skaror på afstånd syntes bestiga höjderna, stälde han till de sina några uppmuntringsord: "Landsmän, stunden är inne att kämpa för fosterland, för dotter, syster och maka! Låtom oss i dag i Morosaglia förvärfva oss en oförgänglig ära!" Uppfyldt af hänförelse stormade hans folk ned för höjderna och tillintetgjorde fienderna. Krönt med en dubbel seger, helsades Vincentello såsom den store frihetshjelten, fäderneslandets räddare. Hela Korsika erkände honom, och för Genua återstodo blott de befästa kuststäderna Calvi och Bonifacio.

Nu fann Aragoniens konung, Alfonso, ögonblicket lämpligt att göra sina anspråk på ön gällande. Det hade varit med hans hjelp, som Vincentello vunnit öfverhand, och han kom nu sjelf för att förmå denne och folket att erkänna Aragoniens öfverhöghet i stället för Genuas. Calvi föll snart i hans händer, Vincentello och baronerna slöto sig till honom, blott på Bonifacios murar svajade ännu Genuas flagga. Mot denna stad tågade Vincentello och Alfonso med sina förenade stridskrafter, och de väntade sig en lätt seger.

Genua hade insett betydelsen af det starkt befästa Bonifacio och hade derför skänkt denna stad utomordentliga företräden, hvarigenom hon för alltid försäkrat sig om invånarnes trohet. Detta samhälle utgjorde en egen liten republik, som styrde

sig sjelf, skattefri, tullfri och försedd med alla möjliga handelsförmoner. Ej under, att borgarne kämpade till det yttersta för moderrepubliken. Alla utan åtskilnad af kön och ålder togo del i striden, och i flere månader försvarade de sig mot en hel här. Af staden återstodo blott ruiner och förbrända hus, folket var härjadt af strider, sjukdomar och en fasansfull hungersnöd. Eländet nådde sin höjd, och likväl vågade ingen tala om dagtingan. Då påfunno stadens rådmän en list. Hela deras hopp var bygdt på hjelp från Genua, och de slöto ett stillestånd med löfte att gifva sig, så vida den väntade undsättningen icke anländt på utsatt dag och timme.

Den ödesdigra dagen nalkades, och ingen hjelp hade kommit. När befolkningen erfor, att portarne skulle öppnas för de utanför liggande fienderna, intogs den af harm och fordrade, att försvaret skulle fortsättas. Rådet måste gifva vika och sände om morgonen bud till de belägrande, att som hjelp om natten anländt, behöfde staden icke dagtinga. Men hamnen var spärrad, och ingen hjelp hade kunnat intränga. De utskickade fingo derför ett spefullt svar, och Alfonso bad harmfull, att man skulle sända honom något prof på undsättningen. Då förmäler sägnen, att man skickat konungen tvänne små ostar, gjorda af qvinnomjölk. Så fasansfull hade nöden blifvit. Man lifnärde sig blott med rötter och vilda plantor, men ingen klagade, och ingen ville tänka på dagtingan. Denna tapperhet, som kunde försaka allt, och hvar dag se döden i ansigtet utan att darra, segrade. Aragoniens konung misströstade om den lilla stadens eröfring, och den förenade hären upphäfde belägringen.

Alfonso stannade ej länge på Korsika. Blotta tanken på en utländsk öfverherre gjorde korsikanerna misstänksamma, och så snart den främmande konungen påbjöd den första skatten, reste sig folket och tvang honom och hans soldater att lemna ön. Vincentello stod ensam qvar såsom landets obestridde herskare, och såsom sådan styrde han det i många år. Han återupplifvade Sambucuccios sjelfstyrelse och befäste de demokratiska inrättningarna, så att Korsika blef ett af de friaste land i Europa. Det inre lugnet räckte några få lyckliga år. Vincentello var nu föremålet för folkets kärlek, hyllad såsom landets befriare och aktad såsom en rättvis styresman.

Men allt förändrades plötsligt. Denne man, hvilken redan såsom yngling vunnit namn för tapperhet och ädelmod samt

helsats såsom sitt folks befriare och som allt jämt gjort sig förtjent af dess kärlek, äfven han skulle blifva en tyrann, ett rättvist föremål för hat och förföljelse, och slutligen dö en förbrytares död.

Lyckan hade gjort honom öfvermodig, åldern gjorde honom misstänksam och girig. Han vägrade sina underordnade det förtroende, som de hade rätt att fordra, och han pålade folket godtyckliga skatter, som det icke kunde lida. Omsider begick han ett brott, som satte hela folket i jäsning. Han hade fattat en brottslig kärlek till en ung flicka och lät med våld bortföra henne. Hämderop hördes öfver hela ön, och folket väpnade sig mot frihetshjelten, som blifvit tyrann.

Vincentello lemnade ön för att än en gång söka hjelp af Alfonso, men hans fartyg blef af stormen vinddrifvet, och han föll i genuesarnes händer. Han fördes till Genua, och belagd med kedjor stäldes han inför åttamannarådet. Genast vid första förhöret dömdes han till döden för uppror mot republiken, och omedelbart derefter leddes han till afrättsplatsen, der hans hufvud föll (1435).

3.

Vincentellos fall var ej nog för att trygga Genuas välde. Detta hotades ständigt af nya upprorsförsök, ledda än af den ene baronen än af den andre. Mot slutet af 1400-talet höjde sig baronerna af slägterna Leca och Rocca till största anseendet på ön och blefvo republikens farligaste fiender. Hufvudmannen för slägten Leca var Giovan-Paolo. Han var herre till slottet och provinsen Cinarca och ansågs på den tiden vara landets mäktigaste man. Efter hans vänskap sträfvade den genuesiske guvernören Tommaso Campo-Fregoso, och han lyckades för någon tid trygga sin ställning genom förbund med denne signor. Men endrägten dem emellan varade ej länge. Helt hastigt beslöt Giovan-Paolo da Leca att bryta med guvernören. Han väpnade sitt folk, och åtföljd af två hundra ryttare och tusen man till fots begaf han sig till Bastia. Der förde han ett högt språk och fordrade ersättning för hvad han under inbördes kriget förlorat. Guvernören, som öfverraskades af ett dylikt väpnadt besök,

gjorde allt för att lugna honom; men han ville ej längre lyssna till några vänskapsförsäkringar och aflägsnade sig lika plötsligt som han kommit. Följden blef ett inbördes krig. Många omfattade Giovan-Paolos sak, som de ansågo för fäderneslandets; men han dukade under i striden och måste fly till Sardinien.

Bland dem, som kraftigast bidragit till Giovan-Paolos fall, var hans egen slägting, Rinuccio da Leca. Denne kämpade i genuesarnes härar, så länge Giovan-Paolo ledde frihetskampen. Men knappt var denne fördrifven, förr än han fattade hat till de maktegande genuesarne och företog sig att sjelf höja upprorsfanan mot det främmande väldet. Då kände han behofvet af bundsförvandter, han sökte och vann förlikning med Giovan-Paolo, som återkom för att börja striden på nytt.

Denna kamp blef ödesdiger för Rinuccio. Men hvarken föll han på valplatsen eller blef han tvungen att vika för öfvermakten, utan, såsom de fleste korsikanske frihetshjeltar, dukade han under för förräderi. Genuesarne hade fått hans son i sina händer, och rådet beslöt att fresta hans faderskärlek. Till utförande af detta svek utsåg det en viss Fiesco, som räknade gammal vänskap med Rinuccio, sedan den tid de tillsammans vistats vid hofvet i Milano. Fiesco infann sig på ön medförande Rinuccios unge son, och genast inböd han fadern att aflägga ett fredligt besök för att underhandla om sonens frigifvande. Men Rinuccio misstrodde med skäl detta anbud och vägrade. Då skyndade sig Fiesco att uppsöka sin forne vän, omfamnade honom och talade i varma ord om gamla förhållanden. Allt syntes godt, och Rinuccio lät snart nog öfvertala sig att följa sin förmente vän till Vico för att der besöka sin son. Men knappt hade han anländt dit, förr än Fiesco lät i rådets namn fängsla honom. Han sändes omedelbart till Genua, der hans lott blef att under många år försmäkta i ett fängelse, plågad med den tidens alla grymheter. Så ändades Rinuccios bana. Han fick bittert ångra, att han en gång dragit svärdet till förmån för denna samma republik, af hvilken han nu så grymt behandlades. — Rinuccios olycka störtade äfven Giovan-Paolo, ty ensam kunde denne ej hålla stånd. För honom återstod blott att för andra gången fly till Sardinien (1489).

Efter tio års frånvaro beslöt Giovan-Paolo att återvända. En dag landade i Aleria en okänd främling, åtföljd af blott åtta följeslagare. Ingen aktade på hans närvaro, och utan svårighet genomfor han landet till trakten af Niolo. Der låg ett hus,

enligt korsikansk sed till hälften en fästning med tillbommade dörrar och fastskrufvade fönsterluckor. I detta bodde Giudicello af slägten Casamaccioli, en mäktig herre och sedan gammalt en svuren fiende till familjen Leca. Det var till detta ställe, som främlingen styrde sina tysta steg, och han klappade på den stängda porten för att begära gästfrihet. Han insläpptes och mottogs vänligt af husets herre. Då lät han sin förställning fara, räckte fram sin hand och sade med fast röst: “Giudicello, du ser framför dig din svurne fiende. Giovan-Paolo da Leca står under ditt tak. Ehuru din fiende, hyser jag aktning för dig. Jag har kommit för att lägga mitt lif i dina händer. Utkräf hämd, det står dig fritt, ja, jag ber dig derom!“ Dessa ord voro talade af uppriktigt hjerta, och de träffade sitt mål. Giudicello brast af rörelse i gråt, och till svar omfamnade han Giovan-Paolo. Derefter vände han sig till sina kringstående barn och yttrade: “Från detta ögonblick råder förbund och brödraskap emellan ädlingen Leca och min slägt, hans kamp är vår, och hans seger skall ock blifva vår.“ — “Och du, Giovan-Paolo,“ tillade han, “var viss, att mitt hus och mitt lif tillhöra dig; låt det förflutna vara glömdt och för framtiden se i mig din bäste vän!“

Ryktet om Giovan-Paolos återkomst och om hans försoning med Giudicello spred sig hastigt och fylde allas sinnen med glädje. Han sjelf var full af förhoppningar och skyndade sig till sin egen hemort; men der blef han annorlunda mottagen. Folket mindes för väl, hvad det lidit under de sista krigen, och det kunde ej fröjdas vid tanken på deras förnyande. När Giovan-Paolo nalkades, drogo sig alla menniskor undan, gatorna blefvo öde, dörrarna stängdes, och hela trakten tog en prägel af sorg i stället för glädje. Giovan-Paolo kände sig djupt sårad. Detta var hans fosterbygd! Hade hans folk glömt honom? Hade det glömt alla de välgerningar det åtnjutit af hans stamfäder? Han hade alltid varit stolt öfver att tillhöra en ätt, som gjort folkets sak till sin egen. Nu kom han åter från en tioårig landsflykt, full af hopp, och han möttes blott af sorgetecken. Förtviflad irrade han fram mellan husen. Han ropade vid namn några af de förnämsta familjefäderna, men ingen svarade, och ingen visade sig. Då hördes han med stark stämma utbrista: “I viljen alla öfvergifva mig, och här finnes ingen, som vill draga sitt svärd till mitt försvar!“ Denna förebråelse gjorde verkan, folket blygdes öfver sin försagdhet. Inom kort stod

Giovan-Paolo omgifven af väpnade skaror, som svuro honom trohet. Stark genom folkets understöd kunde han nu segerrikt tränga fram i det inre af ön.

Genuesarne gjorde stora ansträngningar för att qväfva denna resning. De lyckades vinna för sitt parti signoren Rinuccio af slägten Rocca, och med dennes tillhjelp fingo de öfverhanden samt tvungo Giovan-Paolo att för tredje gången fly till Sardinien. Detta var för honom ett hårdt slut på så långvariga strider och så stora förhoppningar. Han hade fallit icke så mycket för Genuas vapenmakt som icke mera för Rinuccios stämplingar. Det har så varit gången af Korsikas historia, att den ene frihetskämpen skulle falla för den andres förräderi. Rinuccio kämpade i genuesarnes härar icke derför, att han önskade befästa det främmande väldet, utan emedan han brann af begär att störta och tillintetgöra Giovan-Paolo. Mellan slägterna Leca och Rocca hade under århundraden rådt dödlig fiendskap. När nu hufvudmannen för slägten Leca låg i strid med Genua, hvad vore naturligare, än att hufvudmannen för slägten Rocca förenade sig med hans fiender för att störta honom? Att tillfredsställa sin egen hämdlystnad var den korsikanske baronens första bevekelsegrund, och blott han lyckades häri, var det för honom lätt att uppoffra sitt folks och sitt fäderneslands intressen. Rinuccio hade utfört sin hämd i fullaste mått, ty hans dödsfiende Giovan-Paolo var förödmjukad, besegrad och landsförvisad för alltid. Men denna hans seger skulle kosta honom dyrt.

Rinuccio della Rocca var nu den inflytelserikaste man på ön. Detta var nog, för att han skulle blifva utsatt för genuesarnes misstankar. När Rinuccio märkte, att han icke längre åtnjöt det förtroende och den aktning, som han ansåg sig kunna fordra, beslöt han harmfull att bryta med sina forna bundsförvandter, höjde frihetsfanan och drog in i landet för att öfverrumpla sina fiender oförberedde. Han bröt fram öfver bergen, stormade Corte och stod snart utanför Bastias portar. Då nådde honom ett bud, att en genuesisk här landstigit i Ajaccio och tågat mot hans egen hemort. Genast bröt han upp och skyndade i ilmarscher tillbaka, men när han nådde den stora bergskedjan och nalkades de höga passen, kunde hans män icke längre uthärda december-kölden och vinterstormarne i dessa högländer. Snömassor hindrade deras färd, och hans lilla här sammansmälte fruktansvärdt. Vid denna syn utbrast han rörd: "Landsmän, det är icke för mig, som I liden dessa vedermödor,

det är för fäderneslandets frihet. Vi bekämpa Genua för att rädda oss från träldom.“ — Hären var illa medtagen af den mödofulla marschen, då den anlände till anförarens födelsebygd, men gjorde det oaktadt genast ett djerft anfall mot fienderna. På båda sidor kämpades med förtviflans mod i den mörka natten, men Rinuccios trupper voro alltför fåtaliga; han blef besegrad, tvungen att gifva sig och sänd i landsflykt.

På främmande jord lärde sig Rinuccio della Rocca, hvad han i lyckans dagar icke varit mäktig att lära: hans hat smälte småningom bort, och han glömde sina personliga fiender vid tanken på fäderneslandets. Längtan grep honom att återvända till Korsika och börja en ny frihetskamp. Han såg sig om efter bundsförvandter, och för hans minne framstod den förr mäktige Giovan-Paolo da Leca, som han sjelf störtat, och som nu suckade landsförvisad, såsom han sjelf. I hopp att olyckan skulle förena dem, skyndade han till Sardinien och räckte handen till sin forne dödsfiende. Men denne stötte honom bort med hårda ord: “Hvem,“ utbrast han bittert, “är skulden till min landsflykt och alla mina olyckor, om icke du, du ensam? Du har arbetat på min undergång; nu har olyckan drabbat dig sjelf. Tala icke mera om vår fäderneö; hon är för framtiden eröfrarens byte.“ Den, som talade så hårda ord, kunde icke glömma och förlåta det förflutna, icke ens i olyckans dagar, och hvad mera är, icke ens för fäderneslandets skull. Det var Rinuccio, som tycktes honom hafva vållat Korsikas förderf, och han sände honom föraktligt ifrån sig.

Om ock Rinuccio felat mot sitt land och sitt folk, så godtgjorde han det genom sin tapperhet. Han återvände ensam till sitt hemland, der han i många år kämpade en ärofull kamp och städse visade sig såsom en äkta korsikansk hjelte. Med vapenmakt kunde han icke betvingas. Då tog den genuesiske befälhafvaren, Doria, sin tillflykt till ett grymt svek, sådant som endast Genuas generaler kunde tillåta sig. Han hade Rinuccios båda unge söner i sitt våld, och han sände nu bud till fadern, att deras lif berodde på hans snara underkastelse. Rinuccio tvekade ett ögonblick, faderskärleken kämpade med fosterlandskärleken. Mer än annat i verlden älskade han sina söner, men huru skulle han kunna öfvergifva sitt folk, som för honom vågat lif och blod? Pligtkänslan bjöd honom fortsätta kriget. Då sände honom Doria den äldste sonens hufvud samt underrättade honom, att samma öde väntade hans yngre son. Detta var mer

än den arme fadern kunde bära. Krossad af sorg och förtviflan samtyckte han att nedlägga vapen och fly från sitt land, ehuru han härigenom icke kunde rädda sin sons frihet, blott hans lif.

Länge dröjde det ej, innan han återvände för att upptaga den afbrutna kampen. Då han vunnit sina första framgångar, upprepade Doria sitt hot mot den fångne sonen. Men denna gång svarade Rinuccio: "Jag har icke gripit till vapen för att rädda min son, utan för att befria mitt folk. — "Nå väl," lät Doria säga honom, "vågar du nalkas, skall din väg gå öfver din sons lik." Så heroisk var den ene, så grym den andre. Striden kämpades till det yttersta å begge sidor. Men slutligen lyckades genuesarne lägga ett bakhåll för Rinuccio och dräpa honom. Han föll offer för ett försåt, men han är dock en af de få korsikanske frihetshjeltar, som det förunnats att dö med svärdet draget till fosterlandets försvar.

Nu var det slut med feodalherrarnes makt på ön. Giovan-Paolo da Leca var landsflyktig och skulle snart dö af sorg, Rinuccio da Leca försmäktade i Genuas fängelser, och Rinuccio della Rocca hade stupat (1511). De förnämsta familjerna hade förlorat sina ledare, de öfriga sina besittningar och sitt inflytande. Feodalväldet hade nått sitt slut, och en ny tid började för Korsika såsom för den öfriga verlden. Härmed upphörde väl ej de inbördes krigen, men de fingo från denna tid en annan prägel.

Under Medeltiden, den tid på hvilken vi här kastat en flyktig blick, kämpade man mestadels ledd af enskilda intressen. Den eller den baronen vill icke längre lyda den bestående styrelsen, och han höjer upprorsfanan såsom frihetens sinnebild. Han lyckas vinna folket genom någon ädel handling eller lysande bedrift och samlar omkring sig skaror, som kämpa för *hans* sak, hvilken de kalla fäderneslandets. Kommer så en annan segrare, omfattar man *dennes* sak och låter honom i sin ordning representera fäderneslandets väl. Man kunde ännu icke höja sin blick öfver de enskilda intressena till de nationella, man visste knappt, hvad fädernesland och nationalitet var.

Men den nya tiden kom, och med denna vaknade dessa begrepp till medvetande. Då började den enskilde att underordna sina intressen under fäderneslandets, och när man stred,

tänkte man icke längre i första rummet på anförarens seger, utan man hade ett högre mål i sigte, nämligen *folkets* seger, dess frihet och oberoende. Äfven Korsika fann frihetskämpar, som drogo svärdet för detta stora mål. Två män hafva vunnit ett större rykte än alla andre, och deras namn äro folkets dyrbaraste minnen: Sampiero Corso och Pasquale Paoli. Af dessa två är Sampiero en sagohjelte, hvars lif och bedrifter tjusa korsikanen och elda hans inbillningskraft. Paoli åter är den ädle patrioten, den store statsmannen, hvars historia fyller korsikanens själ med stolthet och beundran.

II. Sampiero Corso.

I det inre af Korsika ligger en liten by vid namn Bastelica. Rundt omkring resa sig höga, majestätiska berg och kasta sina dystra skuggor öfver den trånga dalen. På de branta sluttningarna frodas yppiga kastanjeskogar, och under dessas lummiga kronor ligga några åldriga stenhus, som bebos af fattiga landtmän. Dessa bergsbor lefva än i dag samma lif, som deras fäder lefvat före dem under sekler. Intet har förändrats, stenkojan har gått i arf från fader till son, och ned ifrån förstugutrappan upp till takåsen ligger sten vid sten orubbad. Dörrarna röra sig trögt på de rostiga gångjernen, fönsterkarmarne äro murkna och bräckliga, och glasrutor saknas ännu mångenstädes. Midt på golfvet lågar stockelden, och rummet fylles med os och rök, som letar sig ut under takåsen; kring väggarna stå några höga träbänkar, minnen från forna tider.

Men det är icke blott till det yttre, som denna by är utmärkande för Korsika och dess seder. Tvärtom är Bastelica mest berömdt för sina invånares tappra, äkta korsikanska sinnelag. Dessa bergsbor hafva i alla tider ansetts besitta korsikanens alla dygder och äfven hans fel, hans häftigt uppbrusande, oförsonliga och vilda sinne. Mycket känsliga för oförrätter och förnärmelser äro de ock snara att taga hämd. Den vilda, ödsliga naturen har uppammat hårda sinnen och tappra hjertan. Ärlighet, gästfrihet och hjertlighet bo inom de åldriga murarne, forntida tarflighet och gammaldags enkelhet äro ännu der hemmastadda.

Trakten kring Bastelica är fattig; inga signorer eller baroner hafva ledt sina anor från dessa berg. Men denna bygd har dock fostrat en af Korsikas störste söner. I början af 1500-talet föddes här en gosse, som i dopet erhöll namnet Sam-

piero. I ett fattigt hem uppväxte denne gosse. Sannolikt vaktade han såsom andra barn föräldrarnes getter uppe på bergstopparne, klättrade från en höjd till en annan och spejade ut öfver dalarne. Det var i naturens fria skola, som han fostrades. Sampiero egde ingen annan adel än själens, och ingen annan rikedom än det hugstora sinnet. Fattig och okänd drog han ut i främmande land för att vinna sitt bröd; han höljde sig med ära och återkom såsom en mäktig man, konungars och furstars vän, för att träda i spetsen för sitt folk och kämpa för sitt lands frihet. Han blef sina landsmäns stolthet och föremål för deras kärlek, och när de ville gifva honom ett hedersnamn, valde de inga adliga prefixer eller höga titlar, utan de kallade honom helt enkelt *Corso*. Det syntes dem, att han var fosterlandets störste son och värd att bära dess namn; han var korsikanen par préférence. Född i hjertat af sitt land, i den trakt, som främst vunnit rykte för tappra män, blef han sjelf en bild af sitt folk. Några drag ur hans lif blifva derför drag ur den korsikanska folkkarakteren och ur Korsikas historia på 1500-talet.

1.

Från Korsika hafva i alla tider skaror af unga män begifvit sig till angränsande länder för att skörda ära och vinna fördelar, som de icke kunde hoppas i sitt eget fattiga land. Det är ett intelligent och energiskt folk; många af dess söner hafva gått långt, och i Medelhafsländernas historia påträffar man allt emellanåt korsikaner, som genom egen kraft brutit sig en bana i lifvet. Bland dessa var Sampiero en af de främste. Han begaf sig först till Italien, inträdde i krigstjenst och gjorde sig snart bemärkt. I detta land aflade han sina lärospån. Då han vuxit till man och blifvit en utbildad krigare, öfvergick han i fransk tjenst, och der fick han tillfälle att mångfaldiga gånger utmärka sig under Frans I:s krig med kejsaren. Sina förnämsta lagrar vann han vid Perpignans belägring 1542, då hans personliga tapperhet till den grad hänförde den unge dauphin, att denne midt i hetaste striden tog af sig sin ordenskedja och lade henne kring Sampieros hals med de orden: "Härefter skall du bära den hvita liljan i ditt sköldmärke". Nu var den korsi-

kanske hjeltens lycka gjord. Han blef befälhafvare för trenne regementen och stod i gunst vid franska hofvet.

Sampiero hade under dessa oväntade framgångar ingalunda glömt sin aflägsna fäderneö, och hans längtan drog honom allt starkare åter till dessa klippor, från hvilkas toppar han först skådat ut i lifvet. Fosterlandet hade outplånligt fäst sin bild i hans själ, det hade från barndomen uppfylt hans hjerta med de känslor, som vi räkna för de ädlaste. Han stod i begrepp att knyta en förbindelse för lifvet; men det var icke vid det lysande franska hofvet, som han sökte sin maka. Henne ville han finna i sin egen hembygd, ty han sökte en qvinna, hvars hjerta lifvades af samma känslor som hans eget. Ryktet hade talat om en ung Vannina, enda dottern af signoren Ornano. Hon skildrades såsom öns skönaste qvinna, och traditionen pryder henne med de mest lysande egenskaper.

Det var för att fria till Vannina, som Sampiero nu återvände till Korsika. Han såg henne, och han fattade för henne en kärlek, som besvarades. Faderns samtycke var lätt att vinna, och den fräjdade krigaren firade sin bröllopsfest. Han hade härvid blott låtit leda sig af sitt hjertas böjelse, fri från hvarje egennyttig beräkning. Utan att han tänkt derpå, bidrog dock detta äktenskap i hög grad att stärka hans inflytande på ön, ty slägten Ornano var på den tiden den förnämsta, och att tillhöra en berömd slägt skattades högt på Korsika. Att få äkta denna flicka räknades Sampiero till större ära än alla de utmärkelser han vunnit vid franska hofvet.

Den allvarlige, bistre krigaren, som växt upp under det strängaste arbete och i ett lif, fullt af mödor, beredde sig nu att i stillhet få njuta några lyckliga veckor, innan han skulle återvända till det oroliga Frankrike. Men Sampiero var icke född för att njuta af lifvets lycka; han hade en mission att fylla — sitt lands befrielse — och för denna fostrades han under bittra pröfningar.

Kort efter sitt bröllop drabbades han af en oförrätt, som sårade honom i hans innersta hjerta och utöfvade ett afgörande inflytande på hela hans lif. De genuesiske embetsmännen* sågo med oro Sampieros växande inflytande på ön. De kände allt för väl hans hat mot republiken och hans sympatier för Frankrike, och de fruktade med skäl, att han förberedde poli-

* Korsika var fortfarande ett lydland under republiken Genua och styrdes vid denna tid af handelskompaniet Sanct Georg.

tiska omhvälfningar. Under sådana förhållanden beslöto de att förekomma honom. Plötsligt omringades en dag hans bostad af väpnade män, som trängde in i hans rum och fängslade honom i republikens namn. Han rycktes ur skötet af sin familj och från sin unga bedröfvade maka, fördes såsom en brottsling genom ön till Bastia och kastades i ett fängelse. Han visste ej, hvad öde som var honom ämnadt, om han någonsin mera skulle få återse dagsljuset och återförenas med sina käraste. Många mörka bilder ur Korsikas historia trädde fram för hans minne. Genuas tyranni syntes honom förhatligare än någonsin; han hade nu sjelf blifvit ett offer för dess vanliga trolöshet, och han svor det ett evigt hat. Egde han ännu en framtid, skulle hela hans lifs uppgift blifva att befria sitt förtryckta fädernesland och krossa denna trolösa, despotiska republik.

Sådana voro Sampieros tankar, under det han suckade i sin fångenskap. Genuesarne kände allt för väl sin farlige fånge och beredde sig att taga hans lif, der han låg i fängelset, utan ransakning och dom. Men då kom ilbud från Henrik II, Frankrikes konung, som fordrade, att fången skulle utlemnas, och genom denna lika plötsliga som kraftiga mellankomst stod Sampiero snart åter fri. Han skyndade med Vannina till Frankrike; der kunde han fritt gifva luft åt sitt hat mot Genua samt arbeta på Korsikas befrielse.

2.

Återkommen till det mäktiga nabolandet, försummade Sampiero intet tillfälle att väcka de maktegandes intresse för sitt olyckliga fädernesland. Han understöddes i sina bemödanden af en mängd korsikaner, hvilka såsom han innehade högre befäl inom franska armén och derigenom förvärfvat sig inflytande. Redan länge hade det korsikanska folket riktat sina blickar mot grannlandet i norr, och hatet till Genua hade alstrat en framtidsdröm om förening med Frankrike, det enda land, från hvilket man kunde hoppas hjelp mot de italienske förtryckarne. Det var härför, som Sampiero och hans vänner sökte verka. De försummade ej att framhålla Korsikas betydelse för Frankrike i

kommersielt och militäriskt hänseende, och de lyckades äfven att väcka Henrik II:s sympatier för ön.

Snart beslöts ett fälttåg till Korsika för att rycka ön ur Genuas händer. Det förbereddes i största tysthet och utfördes med kraft. En fransk styrka landsattes nära Bastia (1553). Bland befälet märktes alla de korsikanske officerarne i fransk tjenst och främst Sampiero. För att fördrifva genuesarne och befästa det franska väldet behöfdes blott några månader.

Öfver hela ön mottogos de franska trupperna såsom befriare. De betraktades ej såsom eröfrare, utan såsom vänner och bundsförvandter; de anfördes ju af tappra korsikanska krigare. Allt ingaf förtroende. De infödde skyndade sig att upplåta sina fasta slott och att förena sig med fransmännen; de genuesiska besättningarna blefvo kringrända och tvungos att gifva sig på nåd och onåd. Republiken hindrades af en turkisk flotta, som kommit till fransmännens hjelp, att sända undsättning och försökte ej ens något allvarligt motstånd.

Nu syntes Korsikas framtid betryggad på det sätt, som folket sjelf önskat, och Sampiero hade sett sin dröm förverkligas inom kortare tid, än han sjelf vågat hoppas. Men på Frankrikes beskydd var ej länge att bygga under dessa oroliga tider. Henrik II hade talrika fiender och rönte flera motgångar. Sex år senare (1559) måste han underteckna freden i Cateau Cambrésis, hvarigenom han förband sig att draga sina trupper tillbaka från Korsika och återlemna ön till Genua.

Detta var en hård stöt för Sampiero. Hans hopp gäckades just då det tycktes hafva nått sitt mål. Med sorg i hjertat lemnade han Korsika för att på nytt träda i Frankrikes tjenst. I det främmande landet mottog han sorgliga underrättelser från sin fäderneö. Vid öns afträdelse hade Henrik II affordrat Genua löften om glömska af det framfarna och en bättre styrelse för framtiden. Men republiken tänkte ej på att hålla sina löften. Tvärtom blef dess välde mera tryckande än någonsin; de styrande förföljde de familjer, som kämpat för Frankrike, och pålade landet till straff skatter, som det ej kunde bära. Ehuru ön samtidigt skildes från handelskompaniet Sankt Georg, för att hädanefter lyda omedelbart under republiken, märktes ingen förbättring, ty det stora rådet visade sig lika hänsynslöst i sin styrelse, som förr köpmansföreningen.

3.

Det dröjde ej länge, innan Sampiero beslöt att sätta sig i spetsen för ett nytt frihetskrig. För att försäkra sig om framgång sökte han bistånd hos alla grannstater. Af Katarina dei Medici, som då var regentinna i Frankrike, erhöll han blott obestämda löften; hon vågade ej i detta ögonblick företaga ett öppet krig mot Genua. Ännu mer tveksam visade sig konungen af Navarra. Ingen af dessa makter egde en flotta, nog stark för att beherska hafvet. För att skaffa en sådan åtog sig Sampiero att söka åvägabringa ett nytt förbund med turkarne.

För detta ändamål afreste han till orienten. Hans första mål blef Alger. Sedan han här tillbragt någon tid och då han stod i begrepp att fortsätta resan till Konstantinopel, anlände från Frankrike ett fartyg, som medförde dunkla rykten, hvilka rörde lika mycket hans enskilda familjeförhållanden som hans politiska sträfvanden. Man visste nämligen berätta, att hans hustru Vannina, som han qvarlemnat i Frankrike, låtit förföra sig af genuesiskt guld, att hon lofvat öfvergifva sin man och sitt land och för framtiden söka sin tillflykt i Genuas hufvudstad. Sampiero vägrade naturligtvis att sätta tro till dessa rykten och motsade dem på det ifrigaste i kretsen af sina följeslagare. Då vågade hans tjenare, Pietro, göra den anmärkningen, att ryktet syntes allt för grundadt för att kunna betviflas. Dessa ord sårade Sampiero i hans innersta. Han kastade en blick full af vrede på den oförsynte tjenaren. Pietro hade utan att tänka derpå tillfogat sin herre en förolämpning, som enligt korsikansk uppfattning måste aftvås med blod; knappast hade orden gått öfver hans läppar, förr än han låg död vid Sampieros fötter. Gripna af fasa bevittnade de kringstående denna gerning, men ingen vågade yttra ett ord af ogillande.

Sampiero befann sig i en upprörd sinnesstämning; han sökte förgäfves bekämpa sin oro. Vore Vanninas förräderi en sanning, så hade hon tillfogat icke blott sin make, utan äfven sitt fosterland ett djupt sår. Med henne skulle genuesarne lätt kunna vinna hela hennes mäktiga slägt på Korsika och en stor del af det fosterländska partiet. Han skulle förlora sitt förnämsta stöd och tvingas att kämpa mot dem, på hvilka han

främst räknat. För att om möjligt tillintetgöra fiendens stämplingar hemsände han en af sina närmaste vänner, Antonio. Sjelf fortsatte han sin långa resa, orygglig i sin föresats att fullborda sitt lifs mission.

4.

I Marseille lefde Vannina med sin yngste son, Antonio-Francesco; den äldre brodern, Alfonso, tjenade redan vid franska hofvet. Medan nu hennes man jagade verlden kring, för att väpna fiender mot genuesarne, kastade desse sina blickar på den unga qvinnan, som lemnad ensam och utan stöd måhända skulle kunna lockas och tubbas till ett affall. För att fresta henne sände de sina handtlangare till hennes hus, falska män, som med smilande läppar sökte bibringa henne en ny uppfattning af hennes pligter mot barn och fosterland.

Den farligaste af desse var presten Michaele, som var betrodd med den yngste sonens uppfostran och sålunda egde fritt tillträde till huset. Denne listige man förstod snart att upptäcka den svagaste sidan i hennes karakter, hennes fåfänga såsom qvinna och hennes oförstånd såsom moder. Än målade han framtiden i de mörkaste färger för att förskräcka henne, än i de bjärtaste för att locka och blända henne. En lysande framtid väntade henne, blott hon ville öfvergifva sin man, bosätta sig i Genua och låta sina söner uppfostras till republikens tjenst. Då skulle hon återfå alla de yttre förmåner, som hennes slägt förr egt, och som gått förlorade efter det sista olyckliga kriget. Ännu en gång skulle familjen Ornano i hennes söner blomstra upp på Korsika och såsom de gamla ätterna under medeltiden blifva öns prydnad.

Genom sådant förföriskt tal blef hennes inbillning snart upptänd. Huru lockande syntes det henne icke att återfå sin faders förlorade gods och blifva herskarinna i sin barndoms hem, i dessa bergsbygder, dit hon nu landsflyktig förgäfves kastade längtansfulla blickar. Hennes söner skulle upphöjas till förfädrens rang och i en hast blifva rika och mäktiga — allt genom republikens gunst och nåd. Huru lockande syntes allt detta för den öfvergifna qvinnan, som skild från alla de sina och beröfvad allt, hvaröfver hon förr varit stolt, nu satt i sin

ensamhet och sörjde en förgången tid utan att skönja något hopp för framtiden. Sin man hade hon ju ej på länge sett. När skulle hon få återse honom, och hvad skulle han väl kunna uträtta för deras fäderneö? På Frankrikes hjelp var ej att bygga, det hade det senaste kriget bittert lärt henne. Och äfven om Sampiero vunne turkars och arabers hjelp, hvad godt kunde man deraf vänta? I en olycklig stund beslöt Vannina att hellre kasta sig i republikens armar och mottaga dess anbud, än att vänta på sin mans återkomst och krigets ovissa utgång.

Så snart Vannina fattat detta ödesdigra beslut, skyndade sig Michaele att ställa ett fartyg till hennes förfogande. Det hus, der hon bodde, blef utröjdt; stort och smått fördes om bord. När allt var klart, gick Vannina med sin yngste son vid handen ner till hamnen. Det var sent en afton, som hon steg om bord; vid midnatt lyftes ankaret, och båten gled sakta fram utefter kusten.

Följande dagen syntes ett segel uppdyka fjärran vid horisonten i vester. Det var en snabbseglande brigg, och den styrde i samma riktning, som det genuesiska fartyget. Snart närmade den sig och höll allt jämt samma kurs. Med oro betraktade man briggen; man anade fara. Förgäfves sökte Michaele att lugna Vannina; hon hade intet att frukta, ingen kände ännu hennes flykt, och inom få timmar skulle de uppnå Genuas jord; då vore hon fri och i säkerhet för alla förföljelser. Medan han så talade, nalkades hastigt den franska briggen. Vannina såg, att hon var förföljd; att hinna undkomma var omöjligt, hon befalde derför att styra mot kusten.

Knapt hade hon satt foten på stranden, förr än äfven det främmande skeppet lade till, och en man hoppade i land. Han gick fram till Vannina och lade handen på hennes skuldra med de orden: “I franske konungens och i din mans, Sampieros, namn befaller jag dig att följa mig“. Denne man var Antonio, den vän, som Sampiero hemsändt från Alger för att bevaka Vanninas steg. Han hade anländt till Marseille samma morgon hon afrest och genast hissat seglen för att upphinna henne. Nu förde han den arma, förödmjukade qvinnan till Aix, der hon blef ställd under parlamentets bevakning i afvaktan på hennes mans återkomst och blifvande ransakning och dom.

5.

Sampieros resa i orienten blef långvarig. Han rönte framgång och återvände med stora löften, som uppfylde honom med glädje och förhoppningar. Den långa resan med sina omvexlingar hade till en del hunnit skingra hans oro med anledning af de rykten, som han förnummit i Alger. Desto större blef hans förtviflan, när han vid återkomsten till Marseille träffade sin vän Antonio och såg hans dystra blick. Sampiero behöfde ingenting fråga; han utropade förtviflad: "Jag är sålunda den olyckligaste af familjefäder!" När han sedan hörde detaljerna, sin hustrus trolöshet, hennes flykt och slutligen hennes vistelse i Aix under parlamentets bevakning, — då greps han på en gång af den djupaste blygsel och den häftigaste vrede. Han afreste utan en timmes dröjsmål till Aix.

Dit anlände han midt i natten. Han begaf sig genast till det hus, som beboddes af Vannina, och utanför detta gick han fram och tillbaka ända till dagningen. En förbigående skulle ha trott sig se en febersjuk i denne man, som insvept i en kappa vankade af och an med oroliga steg; hade man kunnat skönja hans anletsdrag, skulle man i dessa läst menniskans häftigaste passioner: sorg, blygsel, förtviflan, vrede och hämdlystnad. Sampiero befann sig i en så upprörd sinnesstämning, att han icke visste, hvad han borde tänka eller göra. Hon, denna qvinna, som han så högt älskat, och som han älskade ännu, hon hade kunnat glömma sig ända derhän, att hon velat öfvergifva honom för några gods och äretitlar. Han dömde henne med denna korsikanska stränghet, som för hvarje skymf kräfver blod, och som minst af allt kan förlåta ett brott, som vanhelgar äktenskapet eller förråder fäderneslandet.

Ännu när morgonen randades, fann den uppgående solen honom på samma ställe och i samma sinnesstämning. Slutligen klappade han häftigt på porten och inträdde. Inom ett ögonblick stod han framför Vannina, ansigte mot ansigte, och när hans stränga, förvildade blick mötte hennes ögon utan ett ord till helsning, sjönk hon medvetslöst tillbaka. Detta stumma språk talade till henne kraftigare än de hårdaste ord, och i Sampieros blick kunde hon läsa sin dom skrifven i blod. Men när hon på nytt såg upp, märkte hon, att hans ögon betraktade

henne med samma kärleksfulla uttryck som fordom; hennes samvete slog henne, men hennes hopp tändes. Väl hade hon felat, men hon hade blott i ett öfveriladt ögonblick gifvit vika för lockelsen; sin kärlek till sin man hade hon hållit ren, och hennes hjerta hade aldrig upphört att klappa för honom med värma och trofasthet.

Äfven Sampiero visste väl, att det icke var otrohet, men ärelystnad, som fört henne på villovägar. Då han nu såg henne stå framför sig blek och darrande, och han mötte hennes ögon, som blickade upp till honom och bådo om förlåtelse, så svigtade den bistre krigaren: hans hjerta bjöd honom förlåta, hans heder eller rättare hans stolthet ropade på hämd. Han, som aldrig känt sitt mod svika på valplatsen under kanonernas dån, stod tveksam, i kamp med sig sjelf, och var nära att gifva vika för en qvinnas tårar. I ett ögonblick ville han räcka henne handen som tecken till försoning; men då hejdade han sig plötsligt, lyfte sin arm med en hotande åtbörd och sade till Vannina med dof röst: “Följ mig till Marseille“.

De båda makarna följdes åt; tysta redo de vid hvarandras sida. Vannina sväfvade mellan hopp och fruktan; hon kände sin mans stränga, hårda sinne, men hon visste ock, att ett ädelt, varmt hjerta klappade i hans bröst. Hade hon vågat betrakta hans anlete, skulle hon ha bäfvat, ty deri hade en förändring försiggått: det bar icke längre prägel af denna ovissa, kämpande oro, som låter frukta allt, men äfven hoppas allt, det hade fått ett lugnt, men hårdt uttryck, och det dystra allvar, som låg öfver hans ögon, gaf tydligt till känna, att han visste hvad han ville.

De hunno målet för sin resa, utan att tystnaden blifvit bruten med ett ord. Stumma redo de fram genom Marseilles gator och stannade först vid det hus, som de sjelfva egde och förr i lyckligare dagar bebott. Portarne upplätos, och de inträdde — ensamma, ty Sampiero tillät ej, att de följdes af någon tjenare. Han ville vara allena med sin hustru, han bjöd henne stiga upp för trappan, och de gingo tysta ur ett rum i ett annat. Öfver allt var det öde, icke en möbel fans qvar, inga tapeter prydde längre de kala väggarna.

Då vände sig Sampiero till sin hustru och bröt omsider tystnaden: “Huru har allt så förändrats? Hvar är vårt bohag? Hvar vårt forna hem? — I Genua?“

"Ja", upprepade Vannina med darrande stämma, "i Genua! Du vet det, du känner allt. Döm mig såsom dig godt synes. Jag söker ingenting dölja."

Derpå bekände hon allt. Hon förstod, att Sampiero med afsigt fört henne till Marseille, der det tomma huset var hennes svåraste anklagare och smärtsammaste minne. Den arma qvinnan kände sig tillintetgjord, och om Sampieros mål varit att krossa hennes hjerta, skulle han nu känt sig nöjd; men den obeveklige korsikanen ville, att hon ock skulle höra domen öfver sitt brott och sedan lida straffet derför.

"Det är till Genua", återtog han dyster, "som du velat fly; det är till våra och fäderneslandets dödsfiender, som du velat öfverlemna dig sjelf och våra söner. Du vet kanske icke, hvad du gjort, eller hvad som väntat dig. Man hade lofvat dig ett palats, och man tillredde dig ett fängelse; du ville göra dina söner till mäktiga signorer, och du lemnade dem i bödlarnes händer. Har du glömt ditt lands historia och din egen slägts? Minnes du ej, huru Rinuccios söner blefvo aflifvade likasom så många andra? Du har förbrutit dig mot mig, din man, som du velat öfvergifva, och mot ditt fädernesland, som du förrådt. Du känner vårt lands lagar; de kräfva straff för hvarje brott, och *ditt* brott kan endast försonas med ditt lif."

Vid dessa ord blixtrade en korsikansk stiletto i Sampieros hand, och Vannina sjönk i samma ögonblick ljudlös till golfvet: med sitt hjerteblod hade hon försonat sitt lifs felsteg.

6.

Sampiero skyndade till franska hofvet för att aflägga räkenskap för sin resa i österlandet. Anländ till Paris märkte han snart, att han icke längre var vid hofvet, hvad han förr varit; alla kastade på honom skygga blickar. Ryktet om Vanninas hemska död hade hunnit före honom, och man ryste för denne man, som besudlat sina händer med sin hustrus blod. Sampiero förstod väl, hvad de förebrående ögonkasten ville säga; han ref upp sin lifrock och visade sitt ärriga bröst. "Se här", sade han, "mitt vitnesbörd, att jag kämpat ärligt för Frank-

rikes konung. Hvad åter beträffar mina pligter mot mitt fosterland och min slägt, erkänner jag ingen annan domare än mitt eget samvete“.

Den korsikanske krigaren var nog djerf att vid Frankrikes hof träda upp och kräfva full handlingsfrihet gent emot sitt land och sin slägt. Genom att bära hand på sin hustru hade han vanhelgat Frankrikes jord, och en annan skulle ha blifvit straffad efter dess lagar. Men ingen stod upp för att anklaga Sampiero; man öfversåg med hans brott för hans stora förtjenster och undskylde honom med blodshämdens stränga fordringar enligt hans fäderneslands lagar. Hvad angår hans landsmän, så kunde hans gerning, så förfärlig den än var, icke annat än gillas af dem; den icke blott vann deras bifall, utan uppväckte deras beundran.

Emellertid fann Sampiero, att hans inflytande vid hofvet förminskats, och att Katarina dei Medici ej var honom lika bevågen som fordom. Berodde detta på politiska förhållanden, eller hade Vanninas död aflägsnat furstinnans sympatier från den vilde korsikanen? Säkert är, att allt sedan han stött dolken i sin hustrus hjerta, förföljdes han af motgångar. I Paris hade han tydligen intet att hoppas, Navarras konung hade plötsligt aflidit, och den utlofvade turkiska flottan hördes ej af. Icke nog härmed; äfven hans närmaste vänner drogo sig undan, då de funno, att han ej kunde påräkna de mäktiges hjelp, och han såg sig snart stå ensam.

Hade Sampiero varit ledd af egennyttiga beräkningar, då skulle hans mod snart ha svikit honom, och han skulle ha öfvergifvit sitt företag såsom omöjligt. Men han hade en ledstjerna, som lyste hans väg genom mörkret och olyckan; han leddes af en fosterlandskärlek, som icke vägde svårigheterna eller beräknade fördelarne, utan blott manade till handling. Han hade blott *en* önskan, det var att få kämpa för sitt lands frihet. “Jag reser till Korsika“, skref han till en vän i Italien, “och i med- eller motgång skall jag aldrig upphöra att kämpa för mitt land, så länge mitt hjerta klappar“. I motgången visade sig Sampiero större och hjeltemodigare än någonsin. Orygglig i sitt beslut ville han icke ett ögonblick uppskjuta frihetskampen, ej heller uppgifva en enda af sina planer.

Det fordrades mod att följa honom på hans djerfva bana, och när han nu fann stunden vara inne och ropade: “Till vapen“, var det blott ett tjugutal af tappra män, som förblefvo honom

trogna och inskeppade sig med honom. På tvänne små segelfartyg nalkades Sampiero och hans stridskamrater Korsikas kust i afsigt att fördrifva genuesarne och befria landet. Detta företag kunde synas vanvettigt för enhvar annan än honom. Men hade han förr bygt sitt hopp på främmande hjelp och mäktiga bundsförvandter, ville han nu utföra samma stora värf med egen kraft. Han räknade på sitt folks tapperhet och på sitt lands natur; han visste, att på Korsika hvarje man är en krigare, hvarje bergstopp en fästning och hvarje pass ett försvarsverk. Lugn stod han på skeppet och blickade längtansfull mot öster, der han kunde urskilja den första skymten af fosterjorden. Vid Valinco-viken lade han i land, och omedelbart derefter befalde han skeppen att återvända till Frankrike. Han ville på vikingavis rätt tydligt säga sina följeslagare: "Framåt går vår bana. Segra eller dö är vår lösen".

Den lilla frihetsskaran förstod sin höfding och bröt full af mod och tillförsigt in bland bergen.

7.

Ryktet om Sampieros återkomst flög kring ön och mottogs öfver allt af folket med jubel och oblandad glädje. Ändtligen hade den efterlängtade befriaren kommit! Men denna hänförelse var blott ögonblickets; den sjönk hastigt, när man erfor, hur ringa de krafter voro, med hvilka han kommit. Tvekan och oro fylde snart allas sinnen. Många drogo sig undan, de flesta höllo sig stilla, och blott några få unga män skyndade till hans bistånd.

Van vid motgångar af alla slag, fälde Sampiero ingalunda modet. Möttes han icke af sina landsmän med det förtroende, som han ansåg sig hafva rätt att vänta, blef detta för honom blott en ny eggelse. Han hade framför sig tvänne fiender att besegra: han måste bekämpa modlösheten hos sitt eget folk, och först derefter, sedan han tändt dess hopp, kunde han hoppas att nedslå genuesarne. Var striden svår, desto ärofullare skulle segern blifva.

Med några djerfva bragder ville han öppna kriget och väcka folkets entusiasm. Den lilla kämpaskaran ryckte fram

och stod, innan någon fiende anat det, utanför det fasta slottet Istria. Genast företogs ett nattligt anfall, och borgen togs med storm af en handfull krigare. Detta var deras första bedrift. — "Framåt", ropade allt jämt Sampiero åt sina tappra. Men han var klok och beräknande i sina företag; mot de genuesiska garnisonerna var han ännu för svag att kämpa, och derför uppsökte han till en början de fasta orter, som innehades af korsikansk besättning. Han räknade på de inföddas patriotism och väntade sig icke blott en lätt seger, men äfven förstärkta stridskrafter.

Först drog han mot det lilla fästet Venzolasca, som försvarades af korsikanska soldater. En parlamentär sändes för att uppfordra befälhafvaren att gifva sig. Men denne svarade med en bösskula, som fälde parlamentären till marken. Han lät förstå, att han mottagit detta befäl af genuesarne, att han var deras man, och att han var beredd att försvara sig mot hvarje angrepp. Huru stor blef ej Sampieros harm! Från egna landsmän skulle han möta ett sådant motstånd och höra ett sådant språk. Han tvangs att strida mot detta samma folk, för hvilket han var redo att offra sitt lif. Men stridshandsken var kastad, och han upptog den samma. Den man, som icke skonat sin egen hustru, ämnade icke heller skona sina landsmän, när de sveko sin pligt. I sin vrede beslöt han, att besättningen i Venzolasca skulle förgöras till ett varnande exempel. Det skulle ej ens förunnas dessa män att falla för svärd; de skulle förgås i eld och lågor. På gammalt barbariskt vis lät han mot murarne framföra ved och stockar öfvergjutna med olja, och snart var fästet insvept i tjock rök och flammande lågor. Man hör förfärliga rop derinne. De döende soldaterna vädja till sina landsmäns ädelmod, men elden var med afsigt så anlagd, att ingen hjelp skulle kunna räckas, och inom några timmar hade besättningen omkommit till sista man.

Så började Sampiero sitt frihetskrig. Denna händelse uppväckte fasa på sjelfva Korsika, i det land der lagarne voro skrifna i blod. Men man rättfärdigade Sampiero, och såg i honom den oryggliga kraften och den fasta viljan, som skulle besegra alla hinder. Han hade handlat grymt, men han hade ej öfverskridit rättvisans lagar. Hans ståndaktighet väckte beundran, och många slöto sig till hans fana.

Någon tid derefter hade Sampiero en hårdare strid att utkämpa. Den genuesiske befälhafvaren ryckte fram med en

mindre styrka för att qväfva upproret i dess frö. Nu gälde det att kunna hålla stånd i öppen strid. Sampiero inväntade sina fiender i byn Vescovato. Det var en pinsam väntan. Ingen trodde på hans seger, folket i byn drog sig undan, och till och med leden i hans lilla trupp glesnade. Höfdingen stod dock lika orygglig som förr, omgifven af blott 150 män; men hvar och en af dessa var en hjelte. Lugnt inväntade de sina fiender, och när dessa ryckte an, spredo de sig i smärre afdelningar och anföllo genuesarne samtidigt från flera sidor. Allt hvad den personliga tapperheten kan uträtta, blef denna dag ådagalagdt, och innan qvällen hade Sampiero drifvit sina fiender tillbaka och stod såsom segrare på valplatsen.

Man skulle ha sett den förändring, som nu försiggick med folket. De, som om morgonen flytt, kommo åter, fulla af blygsel. Byns innevånare, som nyss förut ej ens vågat helsa Sampiero välkommen, omringade honom, kastade sig till hans fötter och prisade honom såsom sin räddare. Alla stälde sina hus och egodelar till hans förfogande, och de som dagen förut stängt sina portar, när han nalkades, tvistade nu om äran att få hysa honom under sitt tak. Känslolös stod Sampiero under dessa ärebetygelser; icke ett drag förändrades i hans stränga uppsyn, han pekade på marken och yttrade kallt: "Der jag sof före striden, der skall jag ock sofva såsom segrare". Han lät dessa menniskor tydligt förstå, att han icke ämnade mottaga gästfrihet af dem, som i farans stund vägrat att kämpa med honom för fosterlandets frihet.

Denna obeveklighet, som i hvarje annat land skulle ha stött bort folkets sympatier, slog an på korsikanerna; folket kände sig med oemotståndlig kraft draget till denne stränge sjelfuppoffrande man. Nu kunde ett verkligt befrielsekrig taga sin början. Sampiero egde inom kort talrika ordnade skaror under sitt befäl och var nog stark att tänka på större bedrifter. Det var icke längre en upprorsflock, som smög fram i bergspassen; det var en höfding, som i triumf genomtågade sitt land och mottog sitt folks frivilliga hyllning. Hvar helst han visade sig, helsades han med jubel, och alla vapenföra män slöto sig till hans led.

Då samlade den genuesiske generalen Negri alla tillgängliga trupper för att krossa rebellerna. Han ryckte an full af öfvermod och behandlade landet och folket med stränghet. Anländ till en fattig by, Valpajola, befalde han fram allt, som han

ansåg sig sjelf och hären behöfva. Då dess *podestà* (byfogde) invände, att det vore omöjligt anskaffa detta i byn, svarade Negri honom i allas åsyn med ett slag för örat. De kringstående korsikanerna blygdes och frågade hvarandra i tysthet: "När skall detta få ett slut?"

Det dröjde ej länge. Följande morgon spred sig underrättelsen, att Sampiero med hela sin här var i antågande. Negri intogs af fruktan, han ansåg sig ej nog rustad samt ville draga sig tillbaka. Men de upproriske voro redan i sigte, stormade fram, kringrände och tillintetgjorde den genuesiska hären. Då Negri såg, att allt var förloradt, kastade han sig på sin häst och ville fly, men han hade ej hunnit långt, när ett skott small, och en kula fälde honom till marken. Det var Valpajolas podestà, som tog hämd för gårdagens skymf.

Nu tviflade ingen längre på Sampieros seger och lycka. En lysande framgång hade följt hans spår, hvar han dragit fram. Fienderna voro kufvade, större delen af landet befriad, och han sjelf den erkände herskaren. Denna dag var må hända den lyckligaste i hans lif. Hans lefnadsmål syntes nära att fullkomnas: den hatade republiken var förödmjukad, Korsika fritt — allt genom hans egen kraft.

8.

Imellertid voro icke genuesarne sinnade att så lätt uppgifva herraväldet öfver Korsika. De ditsände en ny general, den för sin grymhet bekante Doria, och stälde talrika trupper till hans förfogande samt gåfvo honom befallning att med hvad medel som helst undertrycka upproret. Han lydde. Ett nytt krigssätt begyntes af denne general. Att i öppen strid bekämpa en sådan härförare som Sampiero fann han vara omöjligt. Han uppgaf derför alla anfall mot fienden och lät i stället sina soldater härja och plundra, hvar helst de funno en trakt utan värn. Brända byar och förhärjade fält betecknade hans spår. För honom var det icke fråga om att återställa fred och ordning i landet, utan att ödelägga och tillintetgöra.

Under dessa olyckor, som så hårdt drabbade ön, blef Sampiero allt dyrbarare för korsikanerna. Han var outtröttlig i sina

bemödanden att försvara landet, och genom sitt eget föredöme af fast ståndaktighet förstod han att hålla det sjunkande modet uppe hos sitt tappra folk. Någon hjelp utifrån var ej att vänta. Förgäfves hade han anropat Katarina af Medici om bistånd; Frankrike var vid denna tid sönderslitet af inre skakningar och kunde ej tänka på främmande länder. Den mäktiga enkedrottningen saknade väl icke sympatier för det korsikanska folket, men allt hvad hon kunde göra, var att sända Sampiero en mindre penningesumma och några präktiga fanor såsom tecken af välvilja eller hvad man på det politiska språket plägar kalla moraliskt understöd. Väl skänkte det korsikanerna glädje att utveckla de mångfärgade fanorna, som i broderade guldbokstäfver buro inskriften: *Pugna pro Patria;* men de hade dock behöft en kraftigare hjelp. Redan kämpade de på tredje året och något slut på kampen syntes ej ännu. Väl hade de icke saknat framgångar: Sampiero var allt jämt herre öfver hela det inre af ön och tillbakaslog de genuesiske generalerna, hvar helst de vågade att visa sig; republiken hade lidit oerhörda förluster och uppoffrat sina bästa trupper utan att kunna qväsa upproret. Men Genua innehade fortfarande de förnämsta kuststäderna, och att eröfra dessa var för Sampiero omöjligt utan bundsförvandter och utan flotta. Lika litet kunde genuesarne göra sig till herrar i det inre af ön. Bergsboarne hade tillkämpat sig sin frihet, och de ämnade icke uppgifva henne, så länge de sågo sin store höfding i spetsen för sina led.

Detta tillstånd kunde icke länge tålas af det stolta Genua. Skulle hon förspilla sina krafter och rikedomar i strid med en upprorisk undersåte, en höfding med sjelftagna titlar? Sampieros undergång blef besluten i Genuas hemliga rådkammare. Fölle han icke i öppen strid, skulle han omkomma genom hemligt svek. Man legde lönmördare på alla håll och sände dem till ön: prester och munkar, som skulle förgifta honom; skurkar öfvade i hemliga brott, som skulle mörda honom med dolk eller pistol; förrädare af hans egen nation, som skulle svekfullt leda honom i försåt. Intet försummades, och man väntade otåligt på nyheten, att Korsikas hjelte fallit.

Sampiero sväfvade dagligen i lifsfara. Sveket och förräderiet uppträdde allt djerfvare. Ett par af hans högsta officerare föllo offer för utlagdt försåt, flera af hans närmaste vänner affòllo; äfven bland sin slägt och sina tjenare fann han bofvar, som sålt sin trohet för genuesarnes guld och falska löften

För att påskynda det aftalade dådet, bildade sig i största hemlighet en sammansvärjning. Själen i densamma var den genuesiske guvernören Fornari samt generalen Giustiniani. Dessa män sökte efter medhjelpare i Sampieros egen slägt och närmaste omgifning; de riktade främst sina blickar på familjen Ornano. De tre bröderna Michael-Angiolo, Giovan-Antonio och Giovan-Francesco hade allt sedan Vanninas död dragit sig undan från Sampiero och rufvat på hämd. Men han stod för högt i folkets ögon, för att de skulle ha vågat något angrepp mot hans lif. Först genom Genuas inflytande förmåddes de att sluta sig till hans fiender, och de gjorde det med det återhållna hatets hela våldsamhet; de törstade efter hans blod.

De sammansvurne funno ett villigt verktyg för sina anslag i den falske munken Ambrogio, som under skenheliga förevändningar smög från det ena lägret till det andra. Denne förrädare var född och uppfostrad i Bastelica och genom gemensamma barndomsminnen förenad med den man, till hvars undergång han nu lånade sitt biträde. Han var dock för feg att sjelf utföra dådet och tubbade derför i sin ordning Sampieros äldste och trognaste tjenare, Vittolo, som ständigt var honom följaktig och åtnjöt hans oinskränkta förtroende. På detta sätt innästlade sig förräderiet i den folkkäre höfdingens omgifning, och döden sväfvade öfver hans hufvud dag och natt.

Ingen kände sammansvärjningen och de faror, som hotade. Men hemska rykten förspordes, olycksbådande tecken och varsel omtalades, och allt detta verkade en dyster sinnesstämning bland dem, som omgåfvo Sampiero. Han sjelf såsom alla äkta korsikaner hyste ett fullkomligt förakt för döden, men lifvet ville han icke mista i denna stund, när han som bäst behöfdes för att utföra det stora värf, som han med sådan framgång påbörjat, och som ingen annan än han kunde föra till ett lyckligt slut. På honom ensam hvilade korsikanernas framtidshopp.

9.

En dag låg Sampiero stilla i Vico, omgifven af några krigsöfverstar, ett par af sina gamla trotjenare och en skara tappra frivilliga. Man visste, att fienden icke var långt borta,

men för ögonblicket var ingen fara för handen. Man beredde sig att tillbringa natten under bar himmel, ty i den lilla staden var icke plats för mycket folk. Man lägrade sig under oliverna på bergssluttningarna, och snart flammade hundratals eldar mellan träden. Kring dessa ordnade sig kämparne gruppvis och sökte skydd mot kylan, ty det var en kall vinterqväll, och mörka moln hängde öfver bergen. Något sorl och glam hördes ej från detta läger; de flesta voro trötta efter dagens marsch, och alla voro mer och mindre oroligt stämda.

Bland de allvarliga krigarne, som sutto i spridda kretsar och spisade sin enkla aftonmåltid, sågos tvänne gråhårsmän, hvilka tagit plats vid hvarandras sida och åto ur samma skål en *bruccio* (korsikansk getmjölksost). De syntes ej fallna för skämt och samspråk; tigande tillfredsstälde de långsamt sin hunger. Omsider bröt den ene tystnaden:

"Hör du, broder, hur underligt ugglan tjuter i afton?"

"Ja, du har rätt," svarade den andre. "Ugglan tjuter annorlunda än vanligt; det betyder stora olyckor, plägade min farfar säga mig."

Icke långt borta sutto några yngre krigskamrater kring en eld och spisade en nyss rostad lambringa.

"Jag skulle just vilja veta, vänner," sade en krigare, "om vi hafva någon *spallista** i vårt lag?"

"Välan," svarade en annan, "hvad vill du veta? Jag känner konsten att blicka in i framtiden, och måhända kan jag säga dig, hvad morgondagen bär i sitt sköte."

"Väl träffadt, min vän! Se här ett lams axelben, hvad säger det om kriget? Äro genuesarne fördrifna, innan året gått till ända?"

Den förmente siaren tog benet och betraktade det länge under tystnad. Alla de andra fäste sina blickar på honom under djupaste allvar. De betviflade icke, att han skulle för dem uppenbara framtidens hemligheter.

Deras tålamod sattes på ett hårdt prof. Slutligen såg han upp: "Skall jag tala eller tiga?" frågade han dyster.

"Tala, tala!" ropade alla med en mun.

"Nå väl, så hör då! Jag läser på detta ben en stor olycka, som sväfvar öfver fäderneslandet, och som skall drabba

---

* *Spallista* kallades på Korsika den, som kände konsten att tyda framtiden efter djurens ben; ett lams axelben ansågs tala tydligast.

det oförtöfvadt. — Det Gud förbjude“, tillade han, i det han gjorde korsets tecken och bugade sig djupt till marken.

“Det Gud förbjude,“ upprepade de alla med allvarlig stämma, i det de äfvenledes gjorde korstecknet och bugade sig.

Denna förutsägelse gjorde på de närvarande ett djupt intryck. Ingen vågade vidare göra någon fråga. Tysta och allvarliga sutto de kring elden, till dess den ene efter den andre lutade sig ned och försänktes i slummer. De som vid midnattstid ännu voro vakna, sågo en mörk skugga, som hastigt rörde sig framåt på den slingrande stigen. De kunde ej se, hvem det var, men på den långa, gråa kappan, repet kring lifvet och den kala hjessan igenkände de en munk. Han kom närmare; just som han smög dem förbi, kastade elden sitt sken på hans ansigte.

“Jaså,“ sade den ene, “det är munken Ambrogio från Bastelica, som kommer och bringar Sampiero bud om våra fienders rörelser.“

“Gaf du akt på hans blick?“ sade den andre. “Ett rent samvete har en klar blick, men han fälde skyggt sina ögon. Gifve Gud, att vår general satte mindre tillit till den budbäraren.“

10.

Följande morgon gick solen klar upp öfver bergen. Man gaf helt oväntadt signal till uppbrott. Bud hade nått Sampiero om natten, att en mindre genuesisk trupp ryckte fram i trakten af Cauro, och enligt sin vana var han genast redo att uppsöka sina fiender. I lägret rådde lif och verksamhet. All oro och all vidskeplighet hade försvunnit, ingen tänkte vidare på den förflutna qvällens samtal. Med rastlös ifver beredde de sig på marschen.

Nu synes Sampiero. Han är omgjordad med sitt stora slagsvärd och bär sin dolk i bältet såsom hvarje korsikansk krigare. Denna höfding försmår alla yttre tecken af sin värdighet; han talar till sina soldater som en vän till en annan, och ändock ser man vid första ögonkastet, att han ensam är general; hans ord och hans minsta vink åtlydas. Han är den borne chefen, som bär inseglet på sin panna.

Nu höjer han sin röst för att gifva order: "Ären I redo, vänner, att följa mig?" I korus ropa soldaterna: "Lefve Sampiero!" och sätta sig genast i rörelse.

De hade en lång väg att tillryggalägga öfver bergen till trakten af Cauro, och först på sena eftermiddagen fingo de byn i sigte. Der stod ganska riktigt en genuesisk postering. En strid började, men den tycktes icke blifva hård. Genuesarne drefvos snart undan, och Sampiero förföljde dem med sin vanliga häftighet; hans folk spred sig, och man rusade blindt efter de flyende i skilda riktningar. Då påträffade Sampiero plötsligt en genuesisk styrka, som stod dold bakom busksnåren, och som nu med ens utvecklade sina led för att kringränna honom. Det var således falska underrättelser, som munken bragt honom i Vico; Ambrogio hade inberättat det låtsade anfallet vid Cauro blott för att locka honom till ett förhastadt anfall och för att föra honom i händerna på de sammansvurne, som lågo dolda uppe bland bergspassen med en öfverlägsen styrka.

Sampiero märkte genast, hvilka hans fiender voro. I spetsen för deras trupp såg han generalen Giustiniani och vid dennes sida sina svågrar, de tre bröderna Ornano. Nu förstod han, hvad det gälde, och han tänkte icke längre på räddning, utan han sökte strid och en ärofull död. Han varsnade icke långt borta Michael-Angiolo, och han störtade fram åt det hållet för att få kämpa med denne fiende, som han ansåg för svekets upphofsman, ty han kände hans hat. Men Michael-Angiolo drog sig undan — kanske af feghet, kanske emedan hans samvete slog honom, när det gälde att bära hand på fäderneslandets räddare.

Imellertid stormade genuesarne fram. Sampiero beredde sig att tillbakaslå deras anfall med sin lilla skara. Han kastade en frågande blick på sina tappra stridskamrater och lät dem förstå, att de i dag måste kämpa en förtviflans kamp. De syntes alla fast beslutna att följa sin anförare och väntade blott på hans order för att upptaga striden. Då bjöd han, att de skulle sprida sig i en lång kedja längs skogen och på alla sidor i skilda flockar angripa fienderna. I samma stund började striden. Genuesarne trodde sig blott hafva att göra med en ringa styrka, och desto större blef deras öfverraskning, när de funno sig anfallna utefter hela sin linie. I ett ögonblick syntes segern tvifvelaktig. Då inträffade, att Sampiero under stridens hetta plötsligt såg sig skild från sina tappra. I sin närhet hör han sin

son Alfonsos röst, men vid sin sida ser han för tillfället blott sin gamle trotjenare Vittolo. Just som han störtar fram med värjan i hand för att bana sig väg genom de fiendtliga leden, träffas han plötsligt af en kula, som sträcker honom till marken. Det var Vittolo, som, lemnad ensam med sin husbonde i skogssnåret, begagnat ögonblicket för att utföra det dåd, hvartill han blifvit förförd. Han såg, att han fullbordat sitt hemska värf, och flydde.

Sampiero samlade sina sista krafter och ropade an sin son. Alfonso nalkades och såg sin fader ligga döende i sitt blod.

"Fly, fly!" ropade Sampiero med svag röst, "förräderiet är ej långt borta och söker mitt blod äfven i ditt hjerta."

"Jag följer ditt råd," sade sonen, "icke af fruktan, men för att kunna hämnas ditt fall."

Han såg sin fader dö och kastade sig derefter på sin häst för att skynda undan uppåt bergen.

I det samma hördes fiendernas larm allt närmare; högljudda röster sporde, hvar han vore till finnandes, han den store fienden, som de visste nu hade sjunkit vanmäktig till marken. Främst bland dem alla visade sig den hatfulle Michael-Angiolo; törstande efter hämd rusade han fram och fick sigte på Sampiero, men han fann blott ett blodigt lik. Han, som icke vågat angripa den lefvande, drog sitt svärd mot den döde och skilde hans hufvud från kroppen, lyfte det på värjspetsen och höjde sin röst till ett vildt fröjderop; hans hämd var tillfredsstäld.

I triumf bars Sampieros blodiga hufvud framför den segrande hären, som under gevärssalvor och segerjubel återvände till hufvudstaden. När guvernören Fornari erfor, att den fruktade fienden fallit, befalde han, att republikens stora seger skulle firas på ett värdigt sätt: kanonerna dånade, kyrkklockorna ringde, och de genuesiske soldaterna drogo kring gatorna med flygande fanor och klingande spel under larm och jubel.

"Sampiero!" utropar en korsikansk historieskrifvare, "dessa dina fienders fröjdebetygelser ljödo öfver din graf såsom ditt skönaste äreminne."

I ett ögonblick förändrades allt på Korsika. Nu såg man bäst, hvad han varit för sitt folk, denne hjelte, hvars lif ändades genom Vittolos mördarekula. När Sampiero fallit, spredos hans

anhängare som agnar för vinden; de egde ej vidare någon motståndskraft. Somliga stupade, andra föllo i genuesarnes händer, blott få undkommo till de inre bergstrakterna. Bland dessa senare var Alfonso, Sampieros värdige son. Den adertonårige ynglingen höjde sin röst och vädjade till folkets fosterlandskärlek för att fortsätta kriget och hämnas Sampieros fall. Han lyckades samla sin faders vänner omkring sig i Vico, och der blef han — knapt mer än ett fullvuxet barn — enhälligt utropad till Korsikas general.

Alfonso vann denna utmärkelse icke blott såsom Sampieros son, utan äfven för egna framstående egenskaper. Han var ung och oerfaren, men det oaktadt fans ingen i landet, som kunde mäta sig med honom i kraft och fältherreskicklighet; han hade ärft sin faders egenskaper. I öfver ett år fullföljde han kriget och hämnades ärofullt sin faders undergång och de lidna förlusterna. Då funno genuesarne, att Sampieros fall icke varit nog för att ända kriget, och blefvo benägna för fred. Alfonso ville ej lyssna härtill, men då höjde många fosterlandsvänner sina röster: de sökte visa honom omöjligheten att kunna föra frihetskriget till ett lyckligt slut, och att fosterlandskärleken bjöd honom gifva vika. Det kändes tungt för den unge mannen att böja sig under nödvändigheten. Omsider lät han öfvertala sig och slöt under Frankrikes bemedling en fred, genom hvilken Korsika åter underkastade sig Genua. Sjelf lemnade han jämte ett talrikt följe fosterjorden. Den unge fältherren fortsatte sin lefnadsbana i det land, der Sampiero vunnit sina största utmärkelser. Han förvärfvade sig ett ärofullt namn och en lysande krigarära, blef marskalk af Frankrike och en af Henrik IV:s generaler; men från Korsika var han skild för alltid, och för sitt fosterlands frihet fick han aldrig mera kämpa.

På Korsika var Genuas makt befäst, och under ytterligare tvänne sekler hvilade det främmande oket tungt på det korsikanska folket, till dess omsider en ny frihetskämpe trädde upp, som med större framgång och under gynsammare förhållanden upptog kampen, krossade förtrycket och grundade en lyckligare framtid. Denna hjelte var Pasquale Paoli, och hans framträdande blef morgonrodnaden, som bebådade en ny dag.

III. Teodoro I, konung af Korsika.

I grefskapet Marck i Westfalen lefde inemot slutet af 1600-talet en baron von Neuhoff. Baronen råkade förälska sig i en simpel köpmansdotter och gifte sig med henne till stor harm för slägten och hela den westfaliska adeln. Denna mesallians föranledde honom att lemna sitt fädernesland och begifva sig till Frankrike, der han genom hertiginnans af Orleans beskydd erhöll någon syssla i trakten af Metz. Här föddes honom 1690 (enligt andra 1686) en son, som i dopet erhöll namnet Teodor.

Tack vare fadrens förbindelser med hertiginnan af Orleans blef sonen redan som barn upptagen såsom page i hennes hof. En lycka var detta, ty fadren dog kort derefter och lemnade sin förhoppningsfulle arfvinge utan tillgångar. Emellertid växte han upp och fick vänja sina barnsliga ögon vid det franska hofvets glans. När han blef något äldre, tyckes hertiginnan hafva ledsnat vid sin page och lät sätta honom såsom rekryt vid ett regemente. Vare sig nu att soldatlifvet föga behagade honom och ej syntes lofva mycket för framtiden, eller att han genom eget förvållande gjort sig omöjlig, alltnog han lemnade tjensten och kastade sina blickar verlden rundt, spejande efter, hvar han helst borde söka sin lycka, ty framåt ville han, och han nöjde sig icke med litet.

Då nådde honom rykten, att det i Sverige fans mycket att göra för en man af talang. Det föll visst icke den unge baronen i sinnet att öka antalet af Karl XII:s hjeltar, men ryktet hade förmält, att Svea-konungen äfven behöfde fredens män, och att holsteinaren Görtz blifvit en stor man i hans tjenst. Detta exempel vore värdt att följa, tänkte baron Teodor von Neuhoff, och så styrde han kosan till Sverige, infann sig hos Görtz, gjorde anspråk på någon aflägsen slägtskap med

denne och frågade honom ödmjukast, om han behöfde en medhjelpare. Han lär hafva blifvit väl mottagen; Görtz fann snart, att det var en man med hufvud, rik på utvägar och full af nya förslag, med ett ord just ett sådant verktyg, hvaraf han hade behof. Han var just då sysselsatt med planen att återuppsätta den stuartske pretendenten på Englands tron och behöfde en skicklig agent för sina förbindelser med spanske ministern Alberoni. Sålunda afreste baron von Neuhoff såsom Görtz' sändebud till spanska hofvet och lär hafva förstått att förvärfva sig äfven den spanske statsmannens förtroende. På återvägen träffade han Görtz i Haag och skall derpå hafva gjort flera resor mellan Haag och London såsom budbärare mellan Görtz och Gyllenborg. Då intrigen upptäcktes, satte han sin person i säkerhet och begaf sig tillbaka till Sverige. Men här blef hans vistelse ej långvarig; Karl XII stupade ej långt derefter, och dermed följde snart hans beskyddares fall. Då syntes honom icke längre rådligt att qvarstanna i Sverige; i *det* landet hade han icke längre någon lycka att vinna.*

Baron von Neuhoff skyndade sig nu till Spanien, der han hade vänner sedan sitt första besök. Det var honom lätt att äfven inleda nya förbindelser; han kom i gunst hos den bekante baron Ripperda, utnämndes till öfverste och äktade en dotter till en irländsk lord, en dam som var anstäld vid drottningens hof. På sådant sätt innästlade han sig vid spanska hofvet och hoppades här göra sin lycka. Han hade väntat sig stora rikedomar med sin gemål, men då detta hopp slog fel, öfvergaf han henne och flydde ur landet, förmodligen för att undkomma sina fordringsegare. Först begaf han sig till Paris. Äfven der uppträdde han på stor fot och lyckades för en tid väcka uppseende; men snart gick hans stjerna ned äfven i verldsstaden snart var det slut med krediten äfven der, och hans fordringsegare tvungo honom ånyo att sticka sig undan. Sedan for han såsom en irrande riddare från hof till hof och gjorde sig känd i alla Europas hufvudstäder, uppträdde såsom en grand seigneur, skaffade sig kredit hos judar och bankirer och lefde flott någon tid, till dess han en vacker dag försvann för att snart dyka upp i någon annan del af Europa.

* Hvad som här berättats om Neuhoffs förhållande till Görtz, omtalas icke af svenska historieskrifvare, men deremot af tillförlitliga utländska författare, så att det icke gerna kan sakna all grund.

Så kom han omsider till Italien, der han lär ha blifvit anstäld såsom kejsarens resident i Florens. Vid ett besök i Genua träffade han händelsevis en korsikansk munk, som började tala om sitt olyckliga fädernesland, hvilket just då utkämpade en förbittrad strid med genuesarne. Strax rann det baron von Neuhoff i sinnet, att här var för honom något att göra, något att vinna. Snart stod han i förbindelse med alla missnöjda korsikaner i Genua. Baronen prisade deras ö och utmålade dess tillgångar; hvad den behöfde, vore en kraftfull man, som kunde befria Korsika från det genuesiska förtrycket och derpå grundlägga en sjelfständig stat och en stark styrelse. Han sjelf vore rätte mannen att utföra detta storverk, då han vore känd vid alla Europas hof och kunde räkna på understöd af mäktiga monarker och stora statsmän; om de ville utropa honom till sin konung, skulle han ofelbart rädda deras frihet. Med sådant tal lyckades han intaga de lättrogna korsikanerna, tända deras inbillning och vinna deras förtroende. De ledande cheferna på ön underrättades om baronens planer, och då deras läge var förtvifladt, gingo de in på allt; deras ombud slöt med baronen ett fördrag, att korsikanerna skulle utropa honom till sin konung, så snart han satte dem i stånd att befria sig från Genua.

Allt blef aftaladt. Sjelf ville han göra en resa kring Europa och Orienten för att skaffa anhängare och medel; hans nyförvärfvade korsikanske vänner skulle under tiden bearbeta stämningen på Korsika och förbereda hans ankomst. Detta gjorde de verkligen, men de fingo länge vänta på sin drömde konung, ty i tre år irrade han från ett land till ett annat. Han var föga lycklig vid de europeiska hofven; der var han för väl känd. Hos enskilde hade han större framgång. Så förstod han att ställa sig in hos tvänne höga damer i Rom, som dragit sig undan verlden och som till den grad intogos af den romantiske baronen, att de anförtrodde honom sin betydliga förmögenhet. Från Europa begaf han sig till Orienten, och der lyckades han bättre. Visserligen skall han på vägen dit ha haft den oturen att blifva tagen af sjöröfvare och såld som slaf i Alger, ett missöde, som på ett obehagligt sätt fördröjde hans uppstigande på Korsikas tron. Men med sin vanliga fyndighet räddade han sig snart ur denna förnedrande ställning. I Konstantinopel skaffade han sig gynnare och vänner samt något understöd, men den bästa hjelpen fann han i Tunis. Här var det som han ändtligen

kunde utrusta den expedition, hvilken skulle befria Korsika och grundlägga ett nytt konungadöme.

En vacker dag i mars 1736 sågo innevånarne i den lilla staden Aleria på Korsikas ostkust ett litet fartyg nalkas. De skyndade nyfikna till stranden och varsnade snart, att det förde engelsk flagg. Då det lagt till, sågo de på däcket en ståtlig man, klädd i en präktig orientalisk mantel, skarlakansröd och hermelinsbrämad; han bar på hufvudet en spansk hatt med vajande plymer, vid sidan hängde en värja i ett gyllene gehäng, och i handen höll han en käpp, som bar formen af en kunglig spira. Denna furstliga gestalt stod omgifven af tvenne franska officerare i prydliga uniformer, tre morer i lysande österländska drägter och elfva italienare, hvilka voro uppvaktande kavaljerer. Det var baron von Neuhoff, som anlände på detta imponerande sätt. Han satte foten i land under folkets jubel; ingen visste, hvem den höge herren var, men man trodde, att det var ett sändebud från någon mäktig monark, som ville hjelpa Korsika. Främlingarne togo in hos biskopen, som bländades af deras uppträdande. På baronens begäran sände biskopen genast bud till landets förnämste män, med hvilka han stått i förbindelse, för att underrätta dem, att deras konung nu anländt. Under tiden blefvo baronens förråder och rikedomar, som voro anskaffade för befrielsekriget, förda i land och befunnos utgöras af kistor med kläder och diverse, några hundra säckar spanmål, ett förråd af musköter och pistoler, 10 små kanoner samt andra förnödenheter, äfvensom några arabiska sablar, hvilka skulle utdelas såsom hedersvärjor åt hans förnämste anhängare. Allt detta var präktigt, säger en samtida historieskrifvare; man kan icke uppskatta dess värde till mindre än en million francs. Men en helt annan åsigt uttalade korsikanen Michaele Durazzo, en af öns rikaste män, hvilken klagade öfver, att den nye konungen nödgades från första stunden anlita hans tillgångar för att uppehålla majestätets glans. Emellertid bar baronen sitt hufvud högt, gjorde sig min af att förfoga öfver stora tillgångar och uppförde sig, såsom om han redan vore den krönte och hyllade monarken. När landets chefer infunno sig, var det blott för att betyga honom sin vördnad, mottaga försäkringar om hans nåd och uträtta hans befallningar. De bländades af hans ståtliga uppträdande och lofvade välja honom till konung.

Det var som man säger i "grefvens" stund, som vår baron landat på Korsika. Allt var villervalla och förtviflan. Folket

var modlöst och hopplöst. I kriget mot Genua hade man uttömt alla sina krafter; man egde icke mer hvarken penningar eller ammunition eller ens det nödvändigaste. Från det inre af ön voro visserligen genuesarne fördrifna, men kuststäderna befunno sig allt jemt i deras våld. Landet låg försvarslöst, och man väntade blott, att inkräktarne skulle gifva det nådestöten. Neuhoff tycktes vara sänd från himlen till landets hjelp, han lofvade allt och tände hopp på nytt.

En folkförsamling sammankallades till Alessani den 15 april 1736, bestående af tvänne ombud från hvarje kommun och valde representanter för presterskapet. I närvaro af flere tusen åskådare uppträdde baron von Neuhoff i samma furstliga ståt som vid sin ankomst. För första gången fick det korsikanska folket skåda något, som skulle föreställa den kungliga purpurn. Baronen höll tal till de församlade: han sade sig kunna uträtta allt, ega förbindelser med Europas monarker och vänta hjelp från dem, frihetens timme hade slagit för Korsika. Till svar helsades han med bifallsrop och valdes enhälligt till Korsikas konung under namn af Teodoro I. En grundlag upplästes och antogs af folket samt undertecknades och besvors af konungen, och derefter följde en högtidlig proklamation, som började så: "I den treenige Gudens, fadrens, sonens och den helige andes namn och till den obefläckade jungfru Marias ära har konungariket Korsikas allmänna församling, hållen i Alessani, efter chefernas ech hela folkets långvariga och mogna öfverläggningar beslutat att välja en konung och lefva under hans styrelse och dertill utsett signor Teodoro, baron von Neuhoff, grand af Spanien, lord af Storbrittannien, pär af Frankrike, furste af romerska riket" (ty alla dessa titlar tillade han sig) etc. — Kröningen följde omedelbart derefter, och i brist på guld sattes på den nye konungens hufvud en krona flätad af ek och lager, — lika kärt, baron von Neuhoff bar dock en krona och helsades såsom majestät. Han fördes omkring i triumf, buren af några starka armar, och höjdes flerfaldiga gånger i luften, ett föremål för folkets glädjebetygelser och jubel.

Såsom en krönt konung ville den nye konungen se sig omgifven af ett glänsande hof och utnämnde fördenskull excellenser och ministrar, grefvar och markiser, så att de fattige korsikanske landtmännen i en hast blefvo höge herrar. Men hans verksamhet inskränkte sig ingalunda till utnämnande af hoffunktionärer, inrättande af en riddareorden och andra barns-

ligheter, utan han grep styrelsen med kraftig hand, sökte återställa ordningen och upphjelpa välmågan i sitt örike, grundade fabriker, slog mynt o. s. v. Samtidigt kämpade han mot genuesarne med mycken tapperhet. Han hade dock svårt att hålla den nyskapade konungavärdigheten i aktning och anseende. Denna led i synnerhet, påstår en historieskrifvare, af ett missöde, som träffade konungen i trakten af Orezza. Här skulle han hafva varit för närgången mot en korsikansk flicka, syster till en gardist af hans lifvakt. En dag, när konungen spisade middag i kretsen af sina excellenser och generaler, inträder gardisten, tilltalar konungen häftigt och fattar honom temligen hårdhändt i kragen. De kringstående göra min af att taga konungens parti, gardisten tillkallar sina kamrater, som intränga, ett tumult uppstår, och majestätet måste hals öfver hufvud rädda sig genom fönstret samt dölja sig i en närliggande lada. Härmed var det krönta hufvudet profaneradt i folkets ögon, och konungsligheten började förlora den trollmakt, som den i några få månader utöfvat på de råa korsikanerna. Dertill kom, att genuesarne i sina manifest förlöjligade den nye konungen och utmålade honom såsom en gäldstugumässig äfventyrare.

Utsigterna mörknade allt mer för konung Teodoro, och hans folk började knota. Man började fråga sig, hvad denne konung hade uträttat och hvad det blifvit af hans stora löften? Genuesarne voro icke fördrifna, utan stodo tvärtom redo att öfverväldiga landet; nöden hade aldrig varit större än nu, det fans hvarken penningar eller vapen eller ens kulor och krut. Det mäktiga bistånd, de rika hjelpsändningar han förespeglat hade aldrig afhörts.

Efter åtta månaders regering fann konung Teodoro, att hans ställning var ohållbar och att något måste göras för att rädda hans krona. Han sammankallade landets representanter och tillkännagaf inför dem sin afsigt att företaga en rundresa kring Europa för att underhandla om förbund och påskynda den hjelp, som blifvit honom lofvad. En provisorisk regering tillsattes, och konungen afseglade, beskyddad af den franska flaggan, såsom många trodde för att aldrig mera återkomma (nov. 1736).

Förklädd till abbé landsteg han i Livorno och besökte derpå Florens, Rom och Neapel; han inledde förbindelser med hög och låg, men kunde blott förskaffa sig nödiga respenningar, samt fortsatte derefter med lika liten framgång sina vinglerier i Turin och Paris. Slutligen anlände Korsikas konung till

Amsterdam. Der aflupo först hans bemödanden så olyckligt, att han, igenkänd af en gammal fordringsegare, häktades för skuld och, fast en krönt monark, utan nåd bysattes. Nu syntes hans storhet fallen för alltid; men van vid dylika missöden förlorade han icke modet. Han lyckades intressera en rik jude för sin sak genom förespeglande af stora kommersiella fördelar, och denne inledde hemliga underhandlingar mellan den fångne konungen och några köpmän i Amsterdam. Slutet blef, att spelet lyckades: konungen vann deras bistånd, blef utlöst och erhöll den hjelp, han äskade. Ett aftal ingicks mellan honom och ett kompani af köpmän, enligt hvilket de utrustade en expedition af trenne krigsfartyg jämte betydliga förråder, som skulle sätta Teodoro i stånd att återtaga sitt konungarike, och sedan han med deras bistånd blifvit åter uppsatt på sin tron, skulle han för all framtid till dem afstå en hamn på ön och dertill gifva dem Ajaccio såsom säkerhet, till dess deras fordringar blifvit betalda. Dessa hamnar voro ännu i genuesarnes händer; det gälde att eröfra dem, och för att utföra denna bragd styrde Teodoro ånyo mot Korsikas kust, denna gång under holländsk flagg.

Dernere på ön hade folket icke ännu hunnit glömma sin konung; han hade då och då skickat dem en sändning samt genom proklamationer uppmanat dem till ståndaktighet. Då spred sig plötsligt ryktet, att han med en flotta landat i närheten af Porto-Vecchio (sept. 1738). Ryktet hade mycket att säga om de stora krigsförråd han medförde; från dal till dal gick bud, att den försvunne konungen återkommit i spetsen för en holländsk krigsmakt. Detta lifvade sinnena. Folk skyndade till, han hyllades på nytt, allmän förtjusning rådde bland menige man. Men cheferna hade nu ändrat mening. Ställningen hade också väsentligen förändrats sedan Teodoros första besök på ön. Genuesarne hade anropat Frankrike om hjelp, och för att hindra hvarje annan makt att besätta den för Frankrike vigtiga ön, hade Ludvig XV ingått förbund med Genua och öfversändt till Korsika en fransk krigsmakt. De korsikanske cheferna hade inledt underhandlingar med fransmännen och förklarade sig derför ej kunna understödja konung Teodoro; en fransk proklamation stämplade såsom högförrädare en hvar, som erkände honom.

Teodoro trodde sig återkomma för att såsom segrare taga sitt rike i besittning; han ansåg sig mäktigare än någonsin och var det i sjelfva verket, men det var en ironi af ödet, att, sedan han som en simpel äfventyrare vunnit en krona, måste

han afstå från henne, då han kände sig i stånd att försvara densamma. Holländarne funno sig bedragne och lemnade i harm ön. På stranden stod konungen ensam och öfvergifven, utan att våga inträda i sitt rike och utan att kunna lemna det. Alla drogo sig undan för honom, han kände sig tillintetgjord och begagnade första bästa tillfälle att åter lemna landet. Arresterad i Neapel satt han en tid fången, men lösgafs. Derpå irrade han ånyo liksom förut kring Europas hufvudstäder, men kunde ännu icke öfvergifva drömmen om Korsikas konungakrona.

Så kom han slutligen till London. Efter några år lyckades han äfven här vinna anhängare, man vet ej huru. Snart hade han åter några fartyg med nödiga förråd till sitt förfogande och styrde med dem mot södern för att ännu en gång söka taga sitt konungarike i besittning. Han landade (jan. 1743) vid Isola Rossa och hade den glädjen att än en gång helsas såsom majestät af en tillströmmande folkhop. Han utgaf proklamationer till sina undersåtar och trodde sig åter vara konung, men hans villa skingrades allt för snart; större delen af ön och särskildt dess mera betydande män förhöllo sig likgiltigt, och han måste för tredje gången flykta. Han insåg nu, att det för alltid var slut på hans konungadöme.

Återkommen till London blef han på sina fordringsegares begäran kastad i fängelse såsom bedragare och fick der tillbringa sju långa år. Han hade dock en viss lycka i olyckan: han var en person, som öfver allt fann vänner och gynnare. Denna gång öppnades fängelsets portar för honom genom Horace Walpole, som gjorde en insamling till förmån för den olycklige korsikanske ex-konungen. Under Walpoles bemedling ingick han en uppgörelse med sina fordringsegare och lemnade dem såsom säkerhet sitt konungarike, som han innehaft i åtta månader men för länge sedan förlorat. Allt hvad honom återstod af forna dagars glans var hans kungliga sigill, hvilket han skänkte Walpole till bevis på sin erkänsla. — Kort efter sedan han blifvit frigifven ur fängelset, afled han i London. På hans grafvård lät Walpole inrista: “Här hvilar Teodoro I, Korsikas konung, död den 11 december 1756, kort efter att hafva blifvit frigifven ur sitt fängelse, oförmögen att betala sina skulder och sedan han afträdt sitt rike till sina borgenärer såsom säkerhet för deras fordringar.“ Grafskriften slutar med dessa ord: “Ödet skänkte honom ett konungarike och förvägrade honom bröd.“

Så lefde och dog Teodoro I, Korsikas förste och ende konung. Han hade pröfvat ödets alla växlingar, försökt sin lycka i snart sagdt alla länder och stått i nära beröring med många af samtidens ryktbara personligheter; han hade ändtligen vunnit en krona, men blott för att slutligen hamna på gäldstugan. Hans historia har sitt intresse ej blott såsom ett curiosum; den är tillika en tidsbild, ty han är en typ för dessa politiska äfventyrare, på hvilka den tiden var så rik, och han var ingalunda den minst begåfvade, den minst intressante af dessa.

IV. Pasquale Paoli.

Då man färdas på Korsika, är det ett namn, som man hör på allas läppar, nämligen Pasquale Paoli. Om någonsin en enda man kan sägas karakterisera sitt folk och hans lif lemna en bild af dess historia, så gäller detta om Paoli. Korsikanen ser i honom sitt folk personifieradt och betraktar hans idéer och önskningsmål såsom sitt ideal och sin skönaste dröm. Det är derför Paolis namn är kändt af hela folket, det är outplånligt inskrifvet i allas hjertan, och vid alla tillfällen tala de, hög och låg, om honom med den mest oblandade kärlek och beundran. Jag har hört sägas, att mången afton, när korsikanen i sin stuga lyssnar till höststormarne, som rasa bland hans berg, och känner ett anfall af detta svårmod, för hvilket han stundom är tillgänglig, låter han någon af de sina framleta från hyllan Paolis historia och läsa några blad. Det är hans käraste lektyr. I hvarje stuga, ofta i hvarje rum, finner man ett porträtt af en gråhårsman med hög panna, lifliga ögon och ädla drag: det är general Paoli. Hvar jag varit på ön, men i synnerhet "på andra sidan bergen", i de östra delarne, hör man dagligen talas om Paoli och hans korta republik. Den man, som med sådan hänförelse omfattas af sitt folk, måste för det samma ha varit af mer än vanlig betydelse, och jag har derför trott, att några ord om honom skulle bättre än något annat ämne belysa Korsikas utveckling och dess folks skaplynne.

Pasquale Paolis far, Giacinto (Hyacinth), spelade en framstående roll i frihetskriget mot genuesarne och var under Teodors korta konungadöme förste minister, men måste vid fransmännens ankomst gå i landsflykt (1739). Åtföljd af sin 14-årige son Pasquale begaf han sig till Neapel. Här lät han gifva sonen

en sorgfällig uppfostran genom utmärkta lärare; Pasquale tillegnade sig här det 18:de århundradets upplysningsfilosofi och de humanitära reformidéer som ur densamma framgått. Det dröjde ej länge, innan han fick tillfälle att i verkligheten pröfva de teorier, för hvilka han i ungdomlig entusiasm svärmade. På hans fäderneö hade kriget mot Genua åter upplågat, och efter nationalhjelten Gefforis död (1753) hade man öfverlemnat styrelsen åt ett råd af fem personer, deribland Pasquales äldre broder Clemente. Under deras ledning befriades åter landet, och Genuas välde inskränktes till några kuststäder. Det gälde nu att betrygga landets sjelfständighet och att göra det till ett ordnadt samhälle genom visa lagar och en stark regering. Men hvar fans den man, som var vuxen en sådan uppgift? Clemente Paoli nämde på en folkförsamling sin yngre broders namn; han borde återkallas, ty han egde alla de egenskaper, som fordrades hos en högste styresman. Detta enkla vitnesbörd af en broder mottogs med jubel. Enstämmigt beslöts Paolis återkallande, och han utsågs på förhand till landets general för att såsom sådan utöfva högsta styrelsen. Den unge, knapt 30-årige mannen tvekade först att påtaga sig ett sådant ansvar, men då hans gamle fader sade till honom: "Gå min son, gör din pligt och blif ditt fäderneslands räddare!" så tvekade han ej mer; han skyndade dit öfver och landsteg i april 1755 på Korsika, der han mottogs af hela folket med en oblandad hänförelse. Den unge, hittills okände mannen helsades såsom landets blifvande befriare och högste styresman, och de förhoppningar, som man fäste vid hans person, blefvo icke besvikna.

Det värf, som var Paoli förelagdt, syntes omätligt, och hvarje svagare ande än hans skulle hafva svigtat. Det tillstånd, i hvilket han fann sitt land och sitt folk, är förut antydt. Större delen af ön var befriad från genuesarne, men åtskilliga befästa hamnar höllo de ännu besatta. Det gälde att bringa befrielsekriget till ett lyckligt slut och att ordna landets inre förhållanden. Knapt hade Paoli gripit sig an med sitt verk, förr än en afundsman reser sig och mot honom riktar ett lömskt öfverfall för att sjelf rycka till sig högsta makten. Oförberedd härpå syntes Paoli förlorad. Hans folk blef slaget på flykten, och sjelf sökte han sin tillflykt i ett gammalt kloster. Dess gråstensmurar svigtade redan för de stormandes anfall, och dörrarna hade fattat eld, inom några minuter skulle Paoli falla i sina fienders händer; men då höras plötsligt trumpetstötar på bergen,

och hans broder Clemente ses med en öfverlägsen skara skynda till hans undsättning.

Räddad ur denna fara fullföljde Paoli med fördubblad kraft sitt fosterländska arbete. Först ordnades krigsväsendet; alla vapenföra män mellan 16 och 60 år kallades under fanorna. Men alla dessa uppoffringar båtade föga, så vida man icke tillika kunde höja landets odling, ty vid den tiden var ön i saknad af all produktion och alla tillgångar; om något ordnadt skatteväsen eller några finanser var icke att tala. Härutinnan gjorde Paoli underverk midt under krigets stormar. Folkförsamlingar höllos, och inga uppoffringar skyddes för det allmänna bästa. Enskilde gingo i spetsen för folket; åkerbruk började blomstra i dalarne, olivlundar planterades på de lägre bergen och kastanjeskogar på de högre. I hamnarne bygdes fartyg, och snart började en korsikansk handel med främmande länder; man drömde redan om en sjömakt. Öfver allt var Paolis omdanande hand. Inom tio år var hans fädernesland omskapadt. I det förr så vilda, fattiga och ofruktbara landet rådde lag, ordning och välmåga. Finanserna voro ordnade och tilläto honom att genomföra ett ordnadt undervisningsväsende. Redan 1765 kunde han öppna ett universitet i sin hufvudstad Corte. Hans största ära är dock fäst vid den fria, sant demokratiska författning, som han utarbetade och lät antaga. Dess grunddrag var den demokratiska principen: all makt utgår direkt från folket, och hvarje fullmyndig man är en fri medborgare. Lagstiftande makten utöfvades af en generalförsamling och verkställande makten af landets general, vid hvars sida ett statsråd var ställdt. Denna författning blef snart ryktbar och prisades i hela Europa. Fredrik den store tillskref Paoli och kallade honom seklets störste man; den preussiske monarken yttrade, att historien ej kände något exempel på en man, som inom så kort tid kunnat omdana ett land och civilisera ett förvildadt folk.

Korsika hade verkligen under Paolis korta styrelse blifvit ett nytt land. Allt var förändradt. Korsikanen hade för första gången lärt sig, hvad det är att hafva ett fritt fädernesland att älska och ett lagbundet samhälle att trygga sig till. Han såg i spetsen för sitt samhälle en man, för hvilken hans beundran var odelad och hans förtroende oinskränkt. I stället att sjelf taga hämd och utkräfva vendetta af sin fiende, hänsköt mången korsikan sin sak till Paolis domstol, och aldrig hördes en klagan om väld bland detta folk så ömtåligt om en sträng

rättvisa. Detta förhållande krönte Paolis styrelse med ära, ty hvad skulle bättre kunna vitna om hans rättvisa, än om han kunde utrota den urgamla blodshämden?

Detta land, som med sådana ansträngningar skapat sig sin sjelfständighet och sitt fria samhällsskick, fick ej längre njuta deraf. Genua såg sitt välde på Korsika för alltid förloradt, republiken kände sig maktlös att återställa det samma, men ville ingalunda godvilligt uppgifva sina anspråk. Det var ju en handelsstat, som lefde på att köpa och sälja; då republiken ej längre kunde behålla Korsika, beslöt hon att sälja ön åt den högst bjudande. Den 15 maj 1768 undertecknades mellan Frankrike och den genuesiska republiken ett fördrag, genom hvilket Korsika mot en penningsumma tillföll Frankrike. Underrättelsen härom uppväckte korsikanernes förbittring. Man säljer och köper oss såsom en fårskock! denna förödmjukelse måste aftvås med blod.

Det gälde nu för fransmännen att äfven taga ön i besittning. Icke mindre än 20,000 man ditsändes för detta ändamål. Paoli och hans landsmän uppbjödo sina yttersta krafter för att försvara sig mot de nya inkräktarne. En mindre seger vid Borgo tände deras hopp, men kort derefter ledo de ett förkrossande nederlag vid Ponte Nuovo (maj 1769). Paoli, som nu ansåg stridens fortsättande gagnlöst, gick med sina närmaste ombord på ett engelskt fartyg och fann en tillflyktsort i England. Härmed slöt Paolis korta, men ärorika republik; de franska bajonetterna hade tillintetgjort landets frihet; dess författning fick falla i glömska; dess undervisningsväsende, öfver hvilket folket med rätta var stolt, råkade i lägervall; dess styrelse i en fransk generals händer ingaf icke längre förtroende; de gamla fejderna utbröto såsom på Genuas tid.

Tjugu år efter slaget vid Ponte Nuovo inträffade franska revolutionen. Ingenstädes vunno frihetens nya läror en mera entusiastisk genklang än bland Korsikas berg. Korsikanerna begärde sjelfva att blifva införlifvade med den stora nationen, och detta voterades under jubel af den konstituerande församlingen. Såsom en gärd af aktning mot det korsikanska folket och dess frihetskämpe, voterade församlingen samtidigt Paolis återkallande. Anländ till Paris, mottogs han med glänsande ärebetygelser i församlingen, och Robespierre helsade honom från tribunen med dessa märkliga ord: “Ty värr var det en tid, då vi sökte undertrycka friheten i edert fädernesland. Dock nej, det var despotismens brott; det franska folket har krossat den samma. Hvil-

ken härlig försoning för det eröfrade Korsika och för den förnedrade menskligheten! Ädle medborgare, ni har en gång försvarat friheten, när vi ej ens vågade hoppas henne. Ni har lidit för densamma; ni har segrat med henne, och er seger är vår. Låt oss förena våra krafter för att alltid bevara henne, och må hennes fega fiender blekna af fruktan, när de se vårt heliga förbund!“

Efter tjugu års landsflykt fick Paoli i triumf återvända till sitt fädernesland. Redan på fransk jord möttes han af en deputation, i hvilken man bland andra såg bröderna Josef och Napoleon Bonaparte. Med otålighet afvaktades han på Korsika, och när han kom, fördes han under folkets jubel från trakt till trakt; öfver hela ön sjöngs Te Deum. Än en gång stod Paoli i spetsen för Korsika, men nu hade mycket förändrats. Den store generalen hade såsom hela folket böjt sig för Frankrikes makt och mottagit dess lagar och styrelse; Paoli var icke längre något annat än den högste embetsmannen i ett franskt departement, och han tjenade såsom sådan sitt adopterade land troget och utan baktankar. Men skräckregeringen kom och upptände hos alla hederliga män afsky för de styrande och aflägsnade dem från en republik, som under namn af frihet urartat till tyranni. Paolis hjerta fyldes af harm, hans förhoppningar voro grymt bedragna, och han dolde icke sina tänkesätt. Under sådana förhållanden fick han plötsligt en uppfordran att infinna sig i Paris och stå till rätta inför konventet: det var icke en kallelse, utan en dödsdom. Paoli vägrade, och konventet förklarade honom skyldig till högförräderi och stälde honom utom lagen.

Försoning med Frankrike var omöjlig; stridshandsken var kastad, och Paoli upptog densamma. Ett nytt krig stod för dörren, men denna gång stödde sig Paoli icke på hela folket. Korsika var deladt i två partier. En del voro jakobinskt sinnade, höllo fortfarande fast vid den franska republiken och vägrade att sluta sig till det patriotiska partiet, som sträfvade att under Paolis ledning ånyo upprätta ett sjelfständigt fädernesland. Till det franska partiet slöto sig bröderna Bonaparte, hvilka sålunda blefvo Paolis motståndare. Inbördes krig utbröt, och landet syntes förloradt. Då beslöt Paoli att vända sig till engelska regeringen och begära dess skydd. Korsika var i militäriskt och kommersielt hänseende en allt för vigtig besittning, för att engelsmännen skulle försumma detta tillfälle att

bemäktiga sig ön. I febr. 1794 anlände engelska trupper, och dermed var öns inre och yttre fred för ett ögonblick betryggad. Men Paoli hade missräknat sig på engelsmännens storsinthet; han hade blott begärt Englands beskydd, han hade gjort sig säker om landets frihet, och han hade med skäl gjort sig räkning på att sjelf blifva dess högste styresman. Dessa förhoppningar slogo fel. Engelsmännen sökte sjelfva befästa sitt välde på Korsika, och en engelsk lord anlände såsom vicekonung.

Djupt förnärmad drog sig Paoli tillbaka för att lefva ett obemärkt privatlif, men icke ens detta blef honom förunnadt. Det syntes landets nya herrar, att en sådan man som Paoli var farlig på ön; hans auktoritet var stor bland folket, och ingen kunde ana, huru det kunde behaga honom att använda sitt inflytande. Englands konung sände honom derför en vänlig inbjudning att tillbringa återstoden af sina dagar i all ära i London. Icke utan förödmjukelse mottog Paoli denna inbjudning; den store nationalhjelten lemnade motvilligt sin fädernejord för att sluta sina dagar i främmande land — man skulle kunna säga i en ärofull landsflykt.

I samma stund som Paoli lemnade ön var engelsmännens välde undergräfdt. Det korsikanska folket kände en dold förbittring öfver hans behandling och harmades i synnerhet öfver hans bortlockande. När kort derefter Napoleon stod såsom segrare i Italien, sände han ett par af sina generaler med nödiga trupper öfver till Korsika, och för dessa segerns gunstlingar var det ett lekverk att fördrifva engelsmännen. Korsika var franskt för all framtid, och det var återeröfradt af den störste bland dess egna söner.

Paoli lefde tillbakadraget i London. Han fick upplefva kejsardömets glansperiod. Han hade känt Napoleon såsom barn och yngling, sett honom uppväxa i deras gemensamma fädernesland; omständigheterna hade väl gjort dem till motståndare, men det oaktadt kunde Paoli uppriktigt glädja sig öfver sin unge landsmans upphöjelse och lysande krigarära. Hvar gång bud kom, att han vunnit en ny seger, såg man Paoli illuminera sin boning i London. Den gamle korsikanske statsmannen lefde för att se kejsardömets ärofullaste tid, men han upplefde icke dess fall. År 1807 slöt han stilla sitt växlande lif. Han hade tillbragt sin ålderdom i det aflägsna England ensam och bortglömd, men underrättelsen om hans bortgång spordes med sorg öfver hela Korsika och väckte på nytt

minnet af hvad han varit för fosterlandet. Man sörjde honom, såsom man sörjer en fader; man kände, att man i honom förlorat den man, som lyft fäderneslandet till en höjd af en lycka, som det hvarken förr eller senare nått. Väl är det sant att allt hvad Paoli gjort eller sökt göra hade fallit samman; hans korta republik stod qvar blott såsom en dröm; men det var dock, tycker korsikanen, en skön dröm. Hans andra försök att under engelskt beskydd bevara öns sjelfständighet hade likaledes gäckat hans förhoppningar. Det må synas, som skulle hans lif icke ha burit synnerliga frukter. Men den man, som så djupt inskrifvit sitt namn i folkets hjertan, har icke lefvat förgäfves, och om han ock ej kunnat uträtta de storverk, som voro hans lefnads mål, så har han dock mäktigt ingripit i folkets hela lif och utveckling, i det han gifvit detsamma en ny riktning och derigenom fört det framåt såsom ingen annan kunnat göra. Det är derför Paolis namn är vördadt och hans minne heligt. Det sekel, som förflutit sedan tiden för hans förnämsta verksamhet, har i ingen mån kunnat utplåna kärleken för hans namn, och detta skall lefva i oförminskad glans på Korsika i alla tider. Han dog i ett fjärran land, men på honom kan man tillämpa den finske skaldens ord:

"Här skall han lefva, om ock der begrafven."

V. Prins Napoleon på Korsika.

Så häftiga än valstriderna voro i hela Frankrike under 1876, så torde de dock i bitterhet ingenstädes hafva öfverträffat dem, som utkämpats på Korsika. Det är klart, att här, på bonapartismens heliga jord, i den stad, som kallas kejsardömets vagga, kunde det ej blifva frågan vare sig om republik eller konungadöme, utan i de strider, som här utkämpats, ha bonapartister stått mot bonapartister. Det var länge en känd sak, att prins Napoleon (Jerôme), kejsarens kusin och den forne arfprinsen, brutit med den kejserliga familjen och sökt bilda ett eget parti, för att på detta sätt lättare kunna förverkliga sina äregiriga planer. Men härvid stötte han emot den s. k. ex-vice-kejsarens fasta hållning, och alla hans intriger strandade gent emot Rouher, som ingalunda ville nedlägga ledningen af det kejserliga partiet till förmån för en prins i revolt, såsom han föraktligt sjelf yttrade. Förgäfves sökte prinsen vinna ex-kejsarinnan och kejsardömets förnämste män; inga ansträngningar sparades, men han tillbakastöttes af alla. Då kastade han om och förklarade sig för republikan. "Styrelseformen," yttrade han i sitt manifest till korsikanerna, "är icke i fråga; den finnes; jag antager den öppet." Och till en af de bonapartister, som han förgäfves sökt vinna, yttrade han, att han, liksom fordom den förste och den tredje af ätten, antoge republiken i hopp att genom glansen af sitt namn kunna med tiden svinga sig upp till dess president. Men äfven det demokratiska partiet tillbakavisade honom. Han vände sig först till Paris' förstäder, men hans utskickade funno deras arbetarebefolkning otillgänglig för prinsens förespeglingar. Lika ringa framgång rönte hans bemödanden i provinserna. En och annan landsortstidning köptes för hans räkning, men allmogen var döf för dess uppmaningar att bilda ett jeromistiskt parti.

Det återstod nu att göra ett sista försök på Korsika. Här voro förhållandena gynsammare. I staden, som kallar sig "napoléonienne par excellence", hade namnet Napoleon en klang, som ensamt borde kunna fördunkla hvilket annat som hälst, och dertill kom, att prinsen under kejsardömets tid vunnit en viss popularitet i Ajaccio derigenom att han på egen bekostnad gjort åtskilligt för stadens förskönande och på dess torg upprest monument till de stora Napoleonernas förhärligande. Detta var nog för att ingifva hopp om framgång. Ajaccios förnämsta politiska organ, *Le Patriote,* vans lätteligen för hans räkning och proklamerade med ens en ny politik och ett nytt parti, som fick namnet jeromistiskt. För att bekämpa dessa stämplingar, uppstod en ny tidning, *L'Aigle,* som försvarade Rouher och blef hans organ. Sedan dess fortgick mellan dessa två små blad den mest förbittrade pennstrid, hvilken under tiden närmast före valet nådde sin höjd och öfvergick till ett verkligt skandalskrifveri. Den rouherska tidningen blottade prins Napoleons hela förflutna lif och afslöjade alla hans intriger under de senare åren. Naturligen har den jeromistiska tidningen svarat i samma språk och på det häftigaste angripit kejsardömets traditionella politik, ja, sökt förhåna sjelfva kejsarprinsens person. Då det ena bladet stämplar Jerôme såsom en prins "sans honneur", svarar det andra med att kalla kejsarprinsen "un prince ridicule", och i den stilen fortsätter man och söker öfverbjuda hvarandra. Under det att de republikanska tidningarna afsigtligen ignorerat de bonapartistiska valstriderna, hafva deremot dessa skandaler varit så mycket välkomnare för de orleanistiska och legitimistiska tidningarna, och "bonapartisterne bedömda af hvarandra" har varit en stående rubrik i deras spalter.

Korsika är indeladt i fem arrondissement; i två af dessa var Rouher kandidat, nämligen ensam i Bastia, och här i Ajaccio vid sidan af prins Jerôme och en republikan vid namn Ceccaldi. Af desse representerade den sistnämde hufvudsakligen från kontinenten hit inflyttade fransmän. Den egentliga striden ansågs hela tiden komma att stå emellan rouherister och jeromister. Man var angelägen, att Rouher skulle blifva vald äfven här, den plats som han förut representerat i nationalförsamlingen, och han lade sjelf en sådan vigt vid sitt val just här, att han yttrat, att på detta berodde kejsardömets sak.

Då beslöt prins Jerôme att sjelf resa till Korsika för att i egen person bevaka sina intressen och söka vinna anhängare.

Detta var ett klokt beslut, ty en furstes närvaro har ett märkvärdigt inflytande på folket i en aflägsen landsort. En vacker morgon landsteg han i Ajaccio; hans tidning hade länge förberedt staden på denna stora tilldragelse, men hela ståten den dagen utgjordes af några arbetare, som vandrade af med honom till ett hotell, följda af en barnskara. Sjelf såg han generad ut vid detta tillfälle, men hans tidning skildrade följande dag hans mottagande såsom det mest entusiastiska och hans landstigning såsom ett verkligt triumftåg.

I den proklamation, hvarmed han helsade Ajaccios invånare, säger han: “Jag föraktar egennyttiga smädelser; söken enda sanna anledningen till mitt uppförande i en fast öfvertygelse, grundad på historiens lärdomar, inspirerad af min vördnad för Frankrikes lugn. — Hvad jag vill, I veten det väl, är folkväldets befästande. Utan detta ser jag ingen räddning. Folkets suveränitet är grundvalen i vårt samhällsskick.“ Dylika ord kunde icke yttras för döfva öron och deras verkan understöddes genom den skarpaste kritik af Rouhers politik. Men hufvudsumman låg deri, att han var och förblef bonapartist, ty han märkte snart, att det napoleonska namnet var hans enda styrka, och att detta tillika var ett mäktigt medel att samla omkring honom folket. “Väljen emellan mig,“ utropade han, “den store kejsarens brorson, och hr Rouher, en främling från Auvergne.“

För att vinna anhängare sparade han inga ansträngningar. Han företog långa resor på landsbygden, och hvar hälst han fann folk samladt, höll han tal, visade sig nådig och kallade dem sina vänner. Alltid var han djupt rörd, när han tilltalade Korsikas ädla befolkning. Vissa vanryktande uppgifter hade hunnit före honom sprida sig bland allmogen. Så sades t. ex., att han var anti-klerikal, en profan man, som hvarken aktade kyrkor eller hyste vördnad för helgonbilder. Mycket talades om en bankett, som han för något tiotal af år sedan hållit på en långfredag, och vid hvilken han skulle hafva uttalat något förakt för den katolska religionen. Sådana smädelser ansåg sig prinsen böra faktiskt vederlägga, och han, som föraktade folkgunsten, har nu bland Korsikas allmoge varit sedd i landtkyrkorna, bugande sig för altarena och visande sin vördnad för presterna, och en gång, när han såg en likprocession, skyndade han att med blottadt hufvud följa densamma.

Genom dylika medel stego hans aktier betydligt, men den största triumfen skördade han, då han aftonen före valet trädde fram på sin balkong och talade till sina vänner, en talrik skara af den lägre befolkningen. Hans klangfulla stämma hördes klart genom massans sorl. Han yttrade åtskilligt om sina demokratiska sympatier och framkallade en storm af bifall hos den församlade mängden. Att på detta sätt i sista stunden vädja till folkgunsten är ett konstgrepp, som eröfrar tusentals röster, och från den stunden började man tro på hans val. Dessa ord hade för honom uträttat långt mer än alla hans talrika röstvärfvare och deras bearbetningar. “Han är dock en Napoleon,“ sade man, “han liknar sin store farbroder.“ Han lyckades göra ett sådant intryck på menigheten, att han i stadskommunen verkligen erhöll 10 röster mer än Rouher. Men i hela arrondissementet hade Rouher vunnit de flesta rösterna. Han hade dock icke fått absolut majoritet, och derför måste ny omröstning afgöra valets definitiva utgång.

Fältet var alltså öppet för ytterligare fjorton dagars agitationer, och man ansträngde sig å båda sidor af yttersta krafter. Hela arrondissementet vimlade af de båda partiernas emissarier. Mången f. d. prefekt, underprefekt eller maire arbetade oförtrutet. Från morgon till qväll har man sett dessa herrar samla folk omkring sig, uppsöka valmännen i deras hus, vandra omkring med dem på gator och torg, en à tre i sänder, föra dem in på krogarne och taga löften af dem till höger och venster. Man har ej föraktat den ringaste medborgare; sjelfva fattighuset har varit föremål för både rouheristers och jeromisters bemödanden. Till en början lär Jerôme hafva vunnit fattighjonens sympatier, och då han segrat i staden första valdagen, voro alla deras fönster illuminerade, men de följande dagarne berättas de ifrigaste rouheristernas fruar flitigt hafva besökt anstalten och hotat hjonen, i händelse de icke röstade på kejsarprinsens kandidat. Ett sådant förfarande ansåg den jeromistiska tidningen vara stridande mot valfriheten och hotade i vredesmod att offentliggöra dessa fruars namn, om de fortsatte sina röstvärfningar på fattighuset.

Naturligt är, att många röster måste köpas såsom varande till salu för den högst bjudande. *On dit,* att mången dagdrifvare härstädes föraktligt tillbakavisat ett 20-francsstycke, och när den fattigaste och simplaste “medborgare“ ej nöjer sig härmed, hvad skall man då bjuda de mera inflytelserika? Många

arma varelser, som förirrat sig till Marseille för att på den rika handelsstadens gator tigga sitt bröd, uppsöktes och fingo fri resa för ett besök i fädernestaden. Det har varit en gyllene tid för många fattiga: den ena dagen sälja sin röst åt ett parti, den andra dagen åt ett annat!

Hög och låg ha med samma ifver egnat sig åt politiska agitationer. Handtverkarne hafva samlats i korporationer och uttalat sig för den ene eller andre kandidaten. Så t. ex. hafva alla bagare och sjömän förklarat sig för rouherister, då deremot murarena tagit parti för Jerôme o. s. v. Förbittringen har varit ömsesidig och häftig, men i staden har lugnet öfverallt bevarats. Värre har det gått på landsbygden, der striderna ledt till oroligheter och i ett fall kostat några menniskolif. Jag har mer än en gång sett prof på den politiska fanatismens verkningar, om jag så får kalla det. Två dagar före valet var jag till sammans med några skandinaver ute på en liten tur inåt landet, hvarvid vi skjutsades af en känd jeromist. Om qvällen mötte vi några rouherister, och när kuskarne fingo se hvarandra, körde de i harmen rakt emot hvarandra, hoppade af och började ett häftigt gräl, så att ett handgemäng med möda af oss förekoms. Då vi sedermera förebrådde vår kusk, att han kunde inlåta sig på dylikt, var hans enkla svar: "jag är jeromist och de andra voro rouherister, *voilà pourquoi.*" Något senare på aftonen häjdades vår vagn af ett par karlar, som önskade öfvertyga sig om, i hvad ändamål vi reste, och hade vi varit politiska emissarier, tycktes de icke hafva ämnat säga oss artigheter.

Väl förberedd kom den 5 mars. Man röstar som bekant vid mairiet i hvarje kommun, hvarpå rösterna hopräknas och protokollen insändas till arrondissementets hufvudort, der den slutliga hopsummeringen sker. Vid Hôtel de ville i Ajaccio var stark militärvakt, och sjelfva huset var besatt med en trupp gendarmer. Mycket folk samlades; från tidigt om morgonen pågick den vanliga rörelsen, och utskickade gingo omkring med tryckta valsedlar, som buro kandidaternas namn. Fram på förmiddagen fick man se blinda stackare, som eljest sitta vid tullarne och tigga, åka upp i prydliga ekipage och, följda af välklädda herrar, föras in i röstsalen.

Om aftonen kungjordes resultatet för stadskommunen, inom hvilken Rouher denna gång hade vunnit 143 rösters pluralitet,

och följande dag offentliggjordes resultatet för hela arrondissementet. Rouher var vald med 600 rösters öfvervigt.

Jag nämde, att ordningen och lugnet under valperioden icke blifvit störda i sjelfva staden. Skaror af väl beväpnade gendarmer hafva väl för säkerhets skull ständigt ströfvat omkring på gator och torg och särskildt hållit sträng vakt framför Hôtel de ville, framför hotellet, der prinsen bodde, och på andra ställen. Allt detta har dock varit öfverflödigt. Befolkningen har hela tiden iakttagit ett berömvärdt lugn, och väl hafva dessa rättvisans tjenare några gånger dragit sina sablar och utan anledning sökt skingra en fredlig hop, men allt har dock aflupit utan att verka någon svårare, upphetsning. Helt annat var det två dagar efter valet, då myndigheterna funno för godt att ingripa på ett sätt, som väckt allmän och rättvis förbittring. Med en ångbåt kl. 10 f. m. afreste prins Jerôme i närvaro af en talrik folkskara; allt gick då lugnt till väga, och hans anhängare fingo fritt ropa "*vive le prince Napoléon!*" och "*vive la république!*" Två timmar senare afgick en annan ångbåt, med hvilken M. Franceschini-Pietri, exkejsarinnans privatsekreterare, reste. Denne hade kommit hit för att leda valen i Rouhers ställe, och vid hans afresa önskade naturligen det rouheristiska partiet att aflägga en hyllningsgärd. Utefter kajen och på hela *Place du Marché* hade flere tusen menniskor församlats. Det var midt på ljusa dagen, och alla iakttogo, såsom det syntes, den strängaste ordning. Blott ropet "*vive Rouher!*" hördes bland den talrika folkskaran, men redan detta ansåg prefekten vara nog, för att utan ringaste varningstecken låta gendarmerna i ett ögonblick med blanka sablar spränga in bland den förskräckta mängden. Helt skoningslöst sporrade de sina hästar mellan träden i alléerna och på de breda trottoarerna. Trupperna ryckte samtidigt ut, och hvem hälst som icke genast försvann, blef arresterad.

Hvilken ironi ligger ej deri att prisa friheten under det nya republikanska statsskicket, så länge en fredlig folksamling icke tillåtes att samlas midt på ljusa dagen för att höja ett lefve för sin nyvalde representant! Man kunde icke göra detta, utan att riskera att nedtrampas af gendarmernas hästar eller godtyckligt kastas i häkte. Hvad kunde väl vara anledningen härtill? Sannolikt gömde sig bakom denna handling en dold beräkning. Den 20 februari föll Buffets ministèr och med honom alla de prefekter, hvilka liksom han misstänktes

hylla reaktionen. För en hvar, som ville sitta qvar på sin höga förtroendepost och njuta af dess stora förmåner, gälde det således att gifva något prof på sin lojalitet, och detta var så mycket nödvändigare för den härvarande prefekten, som han varit underprefekt under kejsardömets dagar och dertill haft rykte om sig att vara en af den olycklige Buffets anhängare. Tillfället var derför lämpligt att låta gendarmerna rycka fram och kommendera ut trupperna; han kunde nu inrapportera till regeringen sitt nit gent emot bonapartistiska upprorsförsök, och han har redan från ett håll rönt erkännande för sin sjelfbeherskning vid detta farliga tillbud och för den kraft, hvarmed han då uppträdde.

Valet i härvarande arrondissement har bättre än något annat visat hvad *suffrage universel* i verkligheten är, till hvilka missbruk och till hvilken korruption det ger anledning i ett sådant land som Frankrike. Det har ock ådagalagt, hvilket tryck regeringens embetsmän kunna utöfva, och hur ringa säkerhet den individuella friheten åtnjuter gent emot godtycket och egennyttan hos den eller den styrande viljan. Men det har slutligen visat ännu en sak klarare än något annat, nämligen det klerikala inflytandet. Visserligen har biskopen i ett herdabref uppmanat presterna att afhålla sig från de politiska striderna och att nedlägga sina röster, men ett helt annat språk har det ultramontana partiets organ, *Messager Corse*, fört. Detta blads spalter hafva varit uppfylda med utdrag ur påfliga bullor rörande presterskapets hållning vid sådana tillfällen som detta, och med en stridslystnad, som är ultramontismen egen, hafva de andlige öppet kastat sig in i val-intrigerna. Enskildt och offentligen hafva de gjort politikens sak till religionens, och så väl från predikstolen som i biktstolen hafva de sökt verka för sina intressen.

Den som i Frankrike följer och opartiskt bedömer förhållandena, måste egna alla sina sympatier åt den moderata republiken, som tillika är den sant frisinnade och framåtskridande, åt den styrelseform, som är i stånd att skänka landet en verklig och ej blott skenbar borgerlig och religiös frihet, åt det parti, som kan afskaffa centralisationssystemet och införa en verklig sjelfstyrelse, som kan skilja den gamla samhällsfientliga kyrkan från staten och om möjligt låta henne ersättas af en fri, nationell kyrka.

Ajaccio.

(Tecknad efter fotografi.)

(Sid. 67.)

Från en sommartur på Korsika.

1.

Korsikas dragningskraft. — Ströftåg i bergen. — Korsikanska byar och kloster.

En hvar, som har för afsigt att tillbringa en sommar vid Medelhafvets stränder, ser sig omkring, hvar han skall finna bästa skydd mot söderns brännande sol, mot siroccovindar och febrar och allt annat ondt af samma slag. Skulle man kunna tala om ett nordiskt klimat här nere i södern, så vore det uppe bland de höga bergen och särskildt högt uppe bland Korsikas snöfjäll, der tallarne resa sig lika majestätiskt som i de norrländska skogarne. Mången turist uppsöker ock om sommaren denna ö, för att här njuta af ett tempereradt luftstreck, och Korsika eger derjämte mycket, som lockar främlingen till dess stränder. Engelsmannen landar i Ajaccio för att se det hus, der den store Napoleon föddes, och den grotta, der han såsom en svärmisk yngling lär hafva fördjupat sig i studiet af Ossians sånger och låtit sig hänföras af sägnerna om Skotlands forntida hjeltar. Är den britiske turisten jägare, dröjer han icke länge i den napoleonska staden, utan skyndar ut till landsbygden, för att med bössan i hand uppsöka skogens och bergens villebråd, som här förekomma ymnigare än annanstädes; han lockas af berättelserna om vildsvin, dofhjortar, fasaner, och framför allt om denna *mouflon,* som säges vara egendomlig för de korsikanska bergen. Den storartade natur, med hvilken man här får göra bekantskap, är en annan dragningskraft. Mången af dessa engelska och amerikanska turister, som icke göra annat

än resa hela sitt lif, och som jagat verlden omkring år efter år, ledsnar till slut på jernbanor och ångbåtar, på de stora städerna och våra dagars palatslika hotell — ja, till och med på de schweiziska alperna och de spanska Pyreneerna; han vill se något nytt, en natur, som menniskohanden och civilisationen ännu icke hunnit betaga dess ursprungliga vilda och ödsliga prägel. Och ingenstädes har han bättre tillfälle att se en sådan natur, än i det inre af Korsika, dit odling och framåtskridande än icke hunnit. Dess höga, majestätiska berg äro till största delen obebygda och deras sluttningar föga odlade — än möter man stora skogar, än vidsträckta ödemarker eller s. k. mâquis.

Det är bland Korsikas berg, som man får göra bekantskap med ett folk, som bibehållit forntida tänkesätt och gamla seder. Här går bonden än i dag väpnad, beredd att taga hämd för minsta förolämpning och att med sin dolk kräfva vendetta för en fallen anförvandts blod. Man finner här seder och bruk från den gamla genuesiska republikens dagar, och långt före dess tid hafva morerna lemnat spår efter sitt herravälde och barbarerna från folkvandringens tider. Men de allra äldsta seder, man här får lära känna, äro fåraherdarnes, ty der uppe bland bergen lefva herdarne i sina stengrottor, såsom de gjorde för två tusen år sedan, eller kanske som de gjorde redan i Homeri dagar.

Vid en tur inåt landet och uppåt bergen bestiger man hälst en mulåsna, lemnar så fort som möjligt de stora vägarne och letar sig fram på smala, branta, slingrande stigar — de enda vägar, som funnits på Korsika intill det senaste århundradet. Här och der ligga de enstaka små byarne på bergshällarne; vid deras fötter ligger dalen utbredd, och i dalgången framflyter en forsande bäck. Ju högre upp och ju längre bort man kommer, dess vildare och mera storartad blir naturen, och dess bättre lönar sig den mödosamma färden. Endast några timmars ridt är nog, för att man skall få glädja sig åt tusen olika vyer. Från hvarje kulle öppnar sig en ny utsigt, vid hvarje klint, kring hvilken stigen slingrar sig, mötes ögat af en ny anblick; än är dalen prydd med oranger och mandelträd, än skuggas kullen af blågröna oliver, än är sluttningen klädd med en reslig kastanjeskog, än är det nakna klippor, i hvilkas remnor spridda fikonträd slagit rot, eller stora högplatåer, der bokarne sprida en mörk skugga, eller höga berg, beväxta med tallar, eller snöklädda, sky-

höga fjäll, som höja sig i bakgrunden, den ena kedjan öfver den andra. Det är en rikedom inom växtriket allt ifrån vinrankan der nere i dalen till de små tallarne der uppe på snöfjällen, och det råder en omväxling i djurverlden, som ger lif och glädje åt den vilda, eljest ödsliga naturen; näktergalen slår sina drillar halfva natten, långt före soluppgången, lärkan sjunger hela morgonen bland oliverna, och göken låter höra sin entoniga röst der uppe i kastanjernas toppar både bittida och sent. Der uppe på klippans spets klättra getterna; de små killingarne göra i glädjen alla möjliga luftsprång, och bockarne pröfva sina horn. Någon gång påträffar man en koja af qvistar och löf; der har någon ensam herde sitt hem.

Man passerar en brusande ström; der, under några höga trän, som gifva stället en mörk och dyster anblick, står ett litet träkors, längre fram vid något annat undangömdt skogssnår möter man ännu ett dylikt, och som man rider fram genom bergen, ser man många sådana. “Hvad betyda väl dessa små kors?“ frågar man den förste herde, som man träffar; han gör genast korstecknet och svarar med en viss skygghet i uttrycket, att hvarje sådant betecknar ett mord, är upprest till minne af ett lif, som slocknat för en annans hand. Här möter man första spåret af den egendomliga korsikanska folkkarakteren och af de forntida sederna. Stället täljer ett lifs historia, och det lilla oansenliga korset vitnar om en blodsscen, som fäst sig i folkets minne. Trakten är ödslig och vild. Endast sällan möter man en ensam ryttare. Den korsikanska folktypen är reslig och kraftig. Mannen bär bössan kastad öfver axeln, och en kurbitsflaska hänger vid hans sida; dessa två saker äro honom oumbärliga, med dem kan han trygg färdas öfver bergen till fots eller på åsneryggen. En sådan färd är nästan alltid gynnad af ett klart, härligt väder, men det händer, att man någon gång uppe på toppen af bergåsen öfverraskas af storm och åskväder; och då söker man sig förgäfves skydd i en trakt, der det icke finnes en menniskoboning. Men den infödde korsikanen är icke rådlös: han känner grottor och hålor öfverallt, och i brist på bättre skydd gömmer han sig i något ihåligt träd, der han tålmodigt väntar, till dess ovädret rasat ut.

En liten bondby bland de korsikanska bergen företer ingen storartad anblick. Man uppnår ryggen af någon bergås, och en fri utsigt öppnar sig öfver dalen hän åt andra sidan; der borta på den motsatta sluttningen höjer sig en hvit stenkyrka med

sitt fyrkantiga torn, och rundt kring den gamla helgedomen ligga spridda några fula, tämligen höga stenhus. Vägen slingrar sig kring klippväggarne och sänker sig långsamt i tusen bugter, tills man ändtligen uppnår den lilla strömmen nere i den djupa dalen. Öfver vattendraget leder en enkel stenbrygga, bekostad af den eller den Bonaparte, som genom en dylik fosterländsk frikostighet fäst sitt namn i folkets hågkomst. Snart börjar vägen åter att höja sig, vi nalkas småningom byn der uppe och hoppas att snart vara framme; men då händer det, att den långörade mulåsnan får det infallet att stanna och för hvar gång man med sitt ridspö uppmanar henne att gå vidare, svarar med sina starka bakben. Enda utvägen i ett sådant fall är att hoppa af och leda djuret, till dess det åter visar ett fogligare lynne. På sådant sätt blir resan betydligt uppehållen och i någon mån obehaglig så till vida, som man förhindras att beundra forsen, som störtar sig utför branten och glittrar mellan stenarne i aftonsolens belysning, för att i stället rikta hela sin uppmärksamhet på den envisa åsnan, som tyckes hafva god lust att kasta sin ryttare ner i bråddjupet, vid hvars rand den smala stigen löper fram.

Då vi ändtligen nalkas den lilla byn, är vår första syn, här såsom alltid på Korsika, ett stort träkors, som skyddande reser sig framför byvägen: må intet ondt våga att passera detta råmärke! Min följeslagare, en korsikansk bonde, tar vördnadsfullt af sig hatten, och då han ser, att jag icke gör detsamma, vänder han sig till mig med en förebrående blick och säger: "Jag tar af mig hatten, när jag möter en rik man, och jag gör det äfven för Guds kors."

Den lilla byn består af höga fyravånings stenhus, tätt hopgyttrade, och emellan dessa slingrar sig en smal väg, uppfyld af stora, svarta svin, de enda husdjur, som invånarne hålla i sin närhet, och hvilka de alla tyckas besitta i stort antal. Dessa förfärliga fyrfotingar hafva intet annat tillhåll än öppna gatan och matas från fönstren på kringliggande hus. Detta och mycket annat gör, att det lilla samhället är afskyvärdt otrefligt, och underligt är ej, om atmosferen en het, solig sommardag framkallar febrar och andra sjukdomar. Det lif, som här föres, är äkta sydländskt. Med små behof följer liten företagsamhet. Männen gå af och an med pipan i munnen; blott de hafva tobak i pipan och krut i bössan, fattas dem intet. Qvinnorna åter arbeta oförtrutet: hvar hälst något arbete utföres, är

det de, som göra det. Der nere i vingårdarne, som ligga i terrasser utefter bergssluttningarna, sträfva de ihärdigt med hacka och spade i hand. Vinrankorna bära rika klasar, som lofva godt för höstens skörd; det är ock af vigt för korsikanen, att denna ej slår fel, ty vinet är snart sagdt hans enda rikedom.

Så fort man kan, skyndar man fram genom byn och söker sig ett logis, om möjligt i ett hus som ligger afsides. Endast få byar ega något slags värdshus, och der ett sådant finnes, är det vanligen så afskyvärdt dåligt, att man hälst söker undvika det. Seden är att taga in hos mären eller presten eller någon landthandlare, hvilken senare ofta betraktar såsom en liten binäring att mottaga utländingar eller "des voyageurs comme il faut", hvilket med andra ord vill säga sådana personer, som vilja betala honom tämligen hederligt för hans gästfrihet. Korsikanen sjelf är icke van att betala dyrt, och äfven den välbergade anser, att 50 cent. pr dygn är en frikostig godtgörelse för ett sofrum. Hvad som på ett sådant ställe bjudes, är icke stort. Olja och lök är den förnämsta födan; ofta händer, att det ej ens finnes en brödbit i hela byn. Vill man hafva stadig mat, bjudas makaroner och potatis och kanske dertill någon besynnerlig rätt, allt tillagadt med olja. Folkets egentliga föda, som är kastanjenötter under alla slags tillagningar, finnes ej vid denna årstid. Allt vitnar om fattigdom; jag måste dock tillägga, att hvad jag här sagt, egentligen gäller om de aflägsna bergsbygderna långt bortom alla farvägar. Stannar man deremot i en sådan ort som Vico, finner man ganska goda små värdshus, för att vara på Korsika.

Vico ligger i en af de vackraste och bördigaste trakter, som jag sett på ön. Den lilla dalgången är icke synnerligen vidsträckt, knappt en mil, men denna upptages af en enda härlig, grönskande trädgård, vattnad af små klara forsar och kransad af vingårdar och skogbevuxna höjder, af höga berg och snöklädda fjällar. Sommarens första, friska grönska höljer ännu dalen och höjderna med en frodig växtlighet; träd och buskar bära omväxlande frukter och blommor. Orangerna prydas ännu af förra årets fruktskörd och hafva blommat på nytt; fikonen hafva svält ut och börja mörkna, mandlarne äro redan ätbara, körsbär och persikor äro äfvenledes mogna, den stora kastanjeskogen står i flor och doftar kring hela nejden. Alla dessa träd växa om hvarandra och dertill många andra, såsom val-

nötträd, oliver m. fl. Öfverallt finner man i skuggan förtjusande platser, som folket utmärkt med särskilda namn. Så bär t. ex. en sorlande källa namnet: "la fontaine de l'amour", förmodligen emedan ortens unga skönheter der pläga fylla sina vattenkrukor. Det hände en gång, när jag passerade källan, att en ensam liten flicka om 6 à 7 år, der stod och med häpnad betraktade en stor, tung vattenkruka, hvilken hon fylt, men ej sjelf orkade upplyfta på sitt lilla hufvud; hon bad mig helt vackert, att jag skulle hjelpa henne, och för att mindre tryckas af krukans tyngd hade hon flätat en krans af ormbunkar och lagt kring hjessan. Qvinnorna vänja sig allt ifrån barndomen att bära sina bördor på hufvudet och uppöfva sig derigenom till en otrolig grad. Med undran ser man gamla sjuttioåriga gummor komma med väldiga risknippor, hvilka de bundit långt borta i skogarne. Korsikas qvinnor äro ett arbetsamt och härdigt slägte.

På andra sidan dalen skönjas i den täta grönskan några åldriga hvita stenmurar: det är ett gammalt kloster, som ligger afsides långt bort från byn. Om qvällarne ringa munkarne med sina klockor, och då strömmar folket troget dit öfver för att mottaga deras välsignelse; bönderna betrakta med sådan vördnad och tillgifvenhet de heliga fäderna, att man ser dem ofta vandra dit med korgar fulla med förråd af allahanda slag. Klostrets läge är vackert och romantiskt på sluttningen af det branta berget, midt i den täta kastanjeskogen med den brusande forsen nere i djupet. Det är omgifvet af höga gråa murar, och öfver porten står ett stort krucifix af koppar med den korsfäste i kroppsstorlek. Framför detta böjer korsikanen knä, innan han nalkas porten. Man ringer på en rostig jernklocka, och efter lång väntan visar sig ett hufvud insvept i en svart munkkåpa. Vi insända våra visitkort till abboten och anhålla att få göra de vördade fäderna ett besök. Porten öppnas och vi blifva ytterst väl mottagna. Klostret är en stor byggnad med långa gångar och en mängd rum. Hvarje "pater" har ett sofrum och ett vackert arbetsrum; de ega ett ganska godt bibliotek, men för öfrigt få saker af intresse. Deras matsal är enkel såsom vanligt, med långa träbänkar; åtskilliga "tjenande bröder" voro sysselsatta för fädernes räkning.

Abboten var en ung man om 30 år, han lär tillhöra någon af Frankrikes gamla, aristokratiska familjer och har med eller mot sin vilja anlagt munkkåpan, förmodligen i hopp att avancera

till kyrkans högsta värdigheter. Det var en glad man, som tycktes vara synnerligen road af vårt besök, han förde oss omkring öfverallt, skämtade och språkade hela eftermiddagen. Men han var åtföljd af ett par gamla fäder, som togo på sig en helt annan min, allvarlige, bistre herrar med upplyfta ögon och hopknäppta händer; de betraktade tydligen med ett visst misstroende den unge, lifvade abboten och skakade på hufvudet, när de sågo honom allt för ofta fylla glasen. Munkarne i Vico hafva det utmärktaste gamla vin att bjuda på, ett vin som endast har det felet att vara starkt som konjak.

Medan vi språka kring vinbuteljerna, meddelar oss herr abboten, att munkarne i detta kloster kalla sig "den obefläckade aflelsens bröder" (les frères de l'immaculée conception). Deras uppgift är egentligen missionsverksamhet, och de ega missionsstationer i de flesta delar af verlden. Det rum, i hvilket vi sutto, var prydt med målningar, föreställande, huru de vördade fäderna stiga ombord i Marseille i närvaro af biskopar och alla trogna, och huru de resa ut till verldens skilda delar, hvilka alla voro afbildade. En af fäderna vände sig till mig och gladdes öfver katolicismens framgång i Sverige, hvarom han läst i en italiensk missionstidning, och någon dylik uppgift lär verkligen ha varit synlig, enligt hvad jag hört från ett par personer. Den gamle munken kom snart in på ofelbarhetsdogmen, och han kunde icke fatta, huru någon kunde tvifla på dess gudomliga sanning, för hvilken han anförde de vanliga, utslitna fraserna. Det ena ordet tog det andra, och efter hand fingo vi en grundlig föreläsning i hela kyrkohistorien allt ifrån Luthers dagar.

Den gamle munken blef allt hetare, och vinet bidrog dertill måhända i sin mån. Vi kände slutligen alla behof att bryta upp och vandrade någon timme omkring i den stora, härliga klosterträdgården, uppfyld af blommor och fruktträd, springbrunnar och lummiga alléer och omgifven af vidsträckta, bördiga vingårdar. Säkert är, att "den obefläckade aflelsens bröder" bo i ett litet paradis midt i den mest storartade natur och det härligaste klimat.

2.

Den korsikanska folkkarakteren.

Hvem skulle kunna tala om korsikanen, utan att erinra sig hans stolta, oböjliga lynne och hans ryktbara fäderneärfda hämdlystnad? Det är inga forntida sagor allt detta tal om blodshämden, ty än i dag utkräfver korsikanen sin *vendetta* och flyr sedan till ödemarkerna, än i dag finner man der uppe i dessa vidsträckta mâquis fogelfria banditer, som hela sitt lif lefva i öppet krig med landets milis. Den minsta förolämpning, som rör familjens heder, skall aftvås med blod, och för den fallne skall kräfvas hämd: blod kräfver blod och lif lif, heter det.

Den vanligaste orsaken till den första blodsutgjutelsen är kärlek. Hafva två unga mäns tycke fallit på samma flicka, måste den ene dö. Samma dag jag kom upp till dessa trakter, hände i Guagno, att två unge män af denna orsak utmanat hvarandra. Den ene fruktade striden och sökte undvika densamma; han flydde till sitt hem, stängde luckorna för fönstren och tillbommade dörren. Men den andre, som sökte striden, följde honom efter, dröjde hela natten vid stentrappan och tillropade mannen der inne, att han var feg. Detta var nog att egga honom, han rusade ut, det var före soluppgången, och sökte strid med sin bössa i hand. Bägge gåfvo eld i samma ögonblick och föllo knall och fall vid trappans fot. Men det är naturligen ytterst ovanligt, att båda falla för hvarandras hand, vanligen kostar en dylik strid endast *ett* lif, och den öfverlefvande flyr i samma ögonblick till en mâquis. De franska gendarmerna äro talrika, de hafva stationer i alla byar och rida omkring på alla vägar; mordet är ögonblickligen rapporteradt åt alla håll, och mördaren förföljes. Men är han en

flink man, räddar han sig. Hela trakten beundrar hans mod och hans hjeltedat, och man gör allt för att underlätta hans flykt och vilseleda hans förföljare. Men han eger ock fiender, ty den fallnes alla slägtingar och vänner ega nu en helig pligt att utkräfva hans blod. Deremot qvittar det dem lika, om han faller i rättvisans händer, eller snarare betrakta de detta som en olycka, ty då är han oåtkomlig för deras hämd, och lagens straff taga de icke med i räkningen.

"Hvad är lagens straff för mig?" sade en korsikan, som förlorat två bröder genom *vendetta*. Den andre hade fallit endast för ett par månader sedan; han hade erhållit flere dolkstygn, men dog icke genast, hvarför brodern hade tid att föra honom in till lasarettet i Ajaccio. Kort derefter afled han, och döende bad han sin broder glömma och förlåta. "Men jag", sade denne broder, "jag kan icke glömma." Mördaren hade blifvit gripen af gendarmerna, ställd inför rätta och dömd till tjugo års tvångsarbete. Men härmed var icke den fallnes broder nöjd. "Icke kan lagens straff hämna ett spildt lif? Icke kan jag känna någon tröst, förr än jag sett hans blod flyta!" Inom fängelsets murar vore han oåtkomlig för *vendetta;* någon af hans anförvandter måste derföre falla i hans ställe. "Har icke han utgjutit blod af min slägt", fortsatte korsikanen, "och har blod af min slägt flutit, så måste jag ock kräfva blod af hans slägt." Den, som så talade, medgaf, att han ej ens kände till utseendet någon enda af mördarens familj, de bodde i en annan del af landet, men hans enda mål var nu att finna dem, och härpå rufvade han natt och dag. Då korsikanen går i sådana tankar, är han mörk och otillgänglig, dyster och sluten. Han betraktar sitt hämnarekall som en tung, men helig pligt. Han vet, att hvar menniska, som han möter, pekar på honom och säger: "se der en man, som ej hämnats sin broder." Kanske eggas han allra mest af sina närmaste, och i synnerhet är det de unga flickorna, som söka med sina improviserade sånger elda hans passioner. Dessa klagosånger, som äro af en vild, romantisk karakter, utgöra den korsikanska dialektens förnämsta literatur.

Ett korsikanskt mord kallas i dagligt tal "en sorglig *accident*", det väcker stort och allmänt uppseende och, man skulle nästan kunna säga, intresse. Nyheten härom sprides rundt kring bygden, och alla samtala nästan uteslutande om denna tilldra-

gelse. Man samlar med begärlighet äfven de minsta detaljer och eger snart en hel liten roman till sin förströelse. Så var fallet med en tilldragelse, som inträffade i medlet af denna månad vid en liten by, som heter Affa. Tvänne unga svågrar möttes en söndagsmorgon vid kyrkan; de hade legat i någon egotvist, och med anledning deraf uppstod en ordväxling. De blefvo heta, och den ene yttrade till den andre, att han var feg, en skymf, som måste aftvås med blod. Strax derpå drogo de sina vapen; den utmanande gaf eld, men sårade blott sin motståndare lätt i armen; han ryckte då till sig dennes egen dolk, med hvilken han gaf honom banesåret i ett enda hugg. Derpå flydde han ofördröjligen till en *mâquis,* der han hittills lyckats undgå gensdarmernas förföljelser. Från den stunden är han en *banditto* och lefver ett fridlöst lif uppe bland bergen och ödemarkerna, natt och dag förföljd af gendarmerna och jagad såsom ett villebråd. Men af folket betraktas han såsom ett offer för civilisationens hårda lagar, och man gör allt för att understödja honom, förser honom i hemlighet med vapen och föda och söker rädda honom undan hans förföljare.

Men oaktadt sina vilda, gammaldags seder eger detta folk ett ädelt sinnelag eller kanske just i följd af dessa, ty den måste hafva ett känsligt sinne för hvad som är rätt och ärbart, hvilken är så ömtålig om sin och sin familjs heder, att han i hvart ögonblick är färdig att gripa till vapen, när han känner sin heder sårad af ett förnärmande ord, eller när en systers ära blifvit kränkt, eller när en anförvandt fallit för en hämnande kula. Han glömmer aldrig och förlåter aldrig; han handlar efter samma grundsatser, som ledde hans förfäder under medeltiden eller längre tillbaka. Århundraden hafva gått honom oförmärkt förbi, de hafva åtminstone endast i ringa mån inverkat på hans lifsuppfattning. Bland sina berg lefver han, såsom hans fäder gjort före honom, långt skild från den stora, civiliserade verlden och främmande för densamma. Med den skarpslipade dolken i bältet och bössan kastad öfver axeln rider han på sin åsna öfver bergen från en by till en annan. Hans vapen äro hans försvar, hans glädje och kanske hans enda rikedom. Får han sigte på ett vildsvin eller något annat villebråd, lägger han an; har han en fiende, ser han upp i hvarje ögonblick, hans skarpa öga spanar bakom hvarje trädstam och mellan hvarje busksnår. Ständiga faror och ett lif fullt af mödor

härda hans sinne och elda hans mod; rädsla är en för honom obekant känsla.

Det är kärleken till familjen och blodsbandet, som utgöra grunddraget i hans karakter. En annan känsla är kärleken till fosterlandet. Född och uppammad i denna vilda, storartade natur, såsom yngling van att valla getterna der uppe bland klipporna vid sidan af bergforsarne, har han liksom alla bergsbor fattats af en stark hängifvenhet för sin härliga fosterbygd. Lifvet der uppe bland skogarne och fjällen är derjemte egnadt att fängsla hans inbillningskraft och än vidare utveckla hans medfödda manhaftighet och starka känsla af det personliga värdet. Han är vanligen fattig, eger ofta blott en usel koja, ett par åsnor och några getter; han lefver af sin *bruccio,* som hans hustru bereder af getmjölken, och af några kastanjenötter, som hans barn samla: detta är allt, hvad familjen behöfver för sin existens, med dessa tillgångar känner han sig som en oberoende man och låter sina barn uppväxa i samma känsla. Må ingen ovän komma hans hus för nära och må ingen säga honom ett förödmjukande ord; han är illa klädd, hans byxor hafva remnat under bergsvandringarna, och hans rock är i trasor, men kom väl i håg: i läderbältet sitter hans dolk, och på denna står inristadt med stora bokstäfver *vendetta morte,* öfver axeln hänger hans bössa, och han lägger handen på hanen, det första hans sinne retas. Vill man tala med honom eller hafva hans hjelp, måste man räcka honom handen och betrakta honom såsom en jämlike. Tar man honom i sällskap, om också blott såsom legd guide eller kusk, måste man visa honom aktning; han fordrar ingen vänlighet, men vill man visa honom en dylik, måste det ske på ett fint sätt. Bjuder man honom på middag och ber honom sitta ner i köket och äta, svarar han helt sturskt nej och går ut på backen och sätter sig att förtära den uslaste matsäck; men bjuder man honom deremot att sitta ner och spisa sin middag vid det stora bordet i matsalen, tackar han och slår sig ned helt ogeneradt med hatten på hufvudet och äter med god aptit. I sitt samtal är han fri och otvungen, talar hälst om sitt land och sitt folk, men är långt ifrån meddelsam, snarare tyst och inbunden. Hans ord andas alltid ett kärnfriskt sinne och utgå från ett manligt, kraftfullt bröst. Med förtjusning talar han om sitt folk och sitt lands seder, om dess natur och dess förhållanden, men med en viss skygghet undviker han hälst att tala med en främ-

ling om blodshämden. Han vet, att denne ej förstår denna sed, och han fruktar, att främlingen skall tänka lågt om hans folk; han vill för ingen del, att man skall kalla det barbariskt.

Men denna hårda, fasta karakter, som kräfver hämd ända till blod och lif, har ock sina veka drag. Eget är att se den skäggige, barske mannen, hvars yttre ofta häntyder på en stråtröfvare, och hvars sinne tyckes hårdnadt under sysslande med blod och hämd, dolkar och eldvapen, fromt som ett barn böja knä framför en madonnabild eller med blottadt hufvud göra korstecknet framför ett krucifix. Häri ser man åter ett drag af hans sydländska börd. Man får ej glömma, att Italiens sol strålar öfver hans ö, och att han allt ifrån barndomen skådat i sina dalar söderns härliga natur och dess mångskiftande färgprakt. Han är ett barn af sitt land: af dess vilda, skrofliga berg har han ärft en hårdhet i lynnet, en vild, ursprunglig kraft, som nästan tyckas oss tillhöra en förgången tid; af dess leende dalar har han fått i arf en känslofullhet och en vekhet i sinnet, som inga blodsutgjutelser kunna utplåna. Hvarje vecka uppsöker han sin prest, biktar sig och gör sedan villigt hvarje botöfning. Han fäster ett krucifix öfver sin bädd och ställer en madonnabild i ett litet glasskåp öfver dörren till sitt hus; med dessa skyddsbilder omkring sig känner han större förtröstan till sina vapen, och en dolk, som blifvit bestänkt med vigvatten, stöter han med större tillförsigt i sin fiendes bröst. Religionen och hämnarekallet äro för honom två lika heliga ting, hvilka han sammanblandar både i sitt medvetande och i sina böner till Gud och alla helgon.

Vid begrafningar är åter ett af dessa tillfällen, då han sammanblandar sin religion och sin blodshämd. Det är ett af dessa högtidliga ögonblick, när han känner sig manad att gifva luft åt sina känslor, så vidt något inträffat, som kommit dem att sjuda. I sorgehuset är en högtidlig familjefest, man samlas kring den aflidnes bår, man kysser hans kallnade läppar, och den, som känner sig dertill för stunden manad, improviserar klagosången till hans minne, vänder sig först till den döde och frågar hans flydda ande, hvarför han lemnat dem o. s. v., samt besjunger derefter allt hvad han gjort och velat göra samt hvad hans minne ålägger hans qvarlefvande anhörige. Om den döde fallit för våldsam hand eller varit invecklad i fientligheter med andra, haft oförrätter att hämnas eller blodshämd att utkräfva, då begagnar sångaren tillfället att med lågande ord egga bröder

eller söner eller andra slägtingar att icke hvila, förr än blod flutit. Det är alltid qvinnan och vanligen den unga flickan, som författar dessa sånger och eggar männen till hämd, och hon försummar intet tillfälle att mana dem härtill. Dessa sånger eller *ballate* blifva ofta populära och äro korsikanens älsklingssånger, på hvilka han gnolar under sina bergsvandringar.

Den frågan ligger nära till hands, huru korsikanen kunnat ända till nittonde seklet bibehålla oförändrade denna sin forntida karakter och dessa gamla seder, som i öfriga länder fallit i glömska redan under medeltiden. På sin ö har han lefvat skild från den öfriga verlden, utkastad mellan folk af skilda nationaliteter, hvilka han hatat, och mot hvilkas eröfringslystnad han haft att kämpa ända till slutet af förra seklet. Bland sina berg har han försvarat sin hotade frihet mot morer, genuesare och fransmän. Under århundraden har han icke haft tid att tänka på annat än sitt lands försvar och har alltid fäktat med förtviflans mod. Hela hans historia är uppfyld af berättelser om dessa strider, och än i dag qvarstå såsom vitnen af hans forntida tapperhet talrika ruiner efter borgar och fästen högt uppe på de öde klipporna. Med stolthet pekar korsikanen på dessa fornlemningar och berättar, huru en gång i det fästet eller den borgen en liten tapper skara af hans förfäder hållit stånd mot eller fördrifvit talrika fientliga krigarehopar. Hela befolkningen plägade då fly till de aflägsna bergen, och de bördiga slätterna blefvo öde. Under sådana tider växer det personliga modet och fosterlandskärleken, men landets odling står tillbaka och folkets utveckling hämmas, det finner ej andrum för att kunna gå framåt i fredliga värf. Man bibehåller alla forntida seder, och man omfattar dem med fördubblad kärlek; fosterlandskänslan får sin näring af förfädernas bragder; man känner sig stolt öfver dessa, och man vill söka efterlikna dem.

Men i korsikanernas historia och utveckling inträffade en vändpunkt, när ön eröfrades af fransmännen kort före den stora revolutionen. Det är väl icke sannolikt, att det franska väldet blifvit mycket varaktigare än de föregående eröfrarnes, eller att det korsikanska bergsfolket böjt sig för den främmande nationen, om icke det inom kort blifvit med henne förenadt genom ett band, som kan kallas oupplösligt. Det bandet är namnet Napoleon. "Det är icke Frankrike, som besegrat oss, det är vi, som gripit makten", yttrade en korsikan, uppfyld af patriotisk hänförelse. Detta har varit nog för att tillfredsställa korsikanernas

stolthet, och skulle ock den napoleonska ätten för alltid hafva fallit, skall dock blotta minnet af den samma för all framtid fästa deras hängifvenhet vid Frankrike.

I och med öns införlifvande med Frankrike var den gamla folkkarakteren dömd att försvinna och dö bort; detta blef endast en tidsfråga. Men en sådan förändring inträffar icke hastigt; ett helt folks omdaning fordrar flere mansåldrar, hälst i ett land, der en hvar lefver för sig sjelf under föga eller ingen beröring med sina grannar på andra sidan bergåsen. Genom den inre fredens betryggande randas för Korsika en ny dag. Man kan åter tänka på att odla landet; vägar anläggas, förbindelser öppnas icke blott med landets egna byar och städer, utan äfven med andra länder. Och sedan man hunnit derhän, att upplysningen blifvit någorlunda allmän och krigstjensten obligatorisk för alla, då blir folket icke längre sådant det varit i forntiden, utan sådant som Frankrikes och Europas öfriga folk i våra dagar.

Det är nu endast den äldre generationen, som bibehållit fädrens seder; det yngre slägtet växer upp under nya förhållanden; redan i nästa mansålder tillhör äfven den korsikanska blodshämden historien och sagan. “Det är smärtsamt,“ sade en gammal korsikan, “att se fädernes seder försvinna, och ungdomen icke längre vara sådan, den förr varit; mången sväljer nu en förolämpning, som förr straffades med blod. Det är smärtsamt att upplefva sådana förändringar i folkets karakter. Men de måste komma,“ tillade den gamle. Han hade sjelf rest både i Frankrike och i Amerika och kände väl andra länder samt insåg, att den dag var kommen, då äfven korsikanens gamla folklynne måste gifva vika för en nyare tids anda.

3.

Öfver bergen. — Banditerna Bellacoccia. — Vivario och Corte. — Korsikanska viner. — Bernadotte på Korsika.

Under högsommaren är Ajaccio en bland de hetaste städer, jag besökt i södern. Solen bränner mot de hvita stenväggarne, och ingenstädes finner man skugga eller skydd; öfverallt breda gator, öppna, sandiga platser och utmed kusten kala klippor och soliga vägar. I den staden stannar man ej länge, utan begagnar sig med glädje af första lägenhet att resa upp åt bergen. Jag tog stora vägen, som leder tvärs öfver ön till Bastia, och uppehöll mig under färden på åtskilliga ställen.

Inom några timmar når man en af Korsikas större byar, Bocognano, som ligger omkring 1500 fot öfver hafvet. Trakten är beväxt med stora, lummiga kastanjeskogar, som stå i full blom under förra hälften af juli och dofta starkare än törnrosbuskarne i nordens trädgårdar. Rundt omkring höja sig höga, kala, snöhöljda berg, och högst bland dem alla reser sig Monte d'Oro. Det är en vild romantisk trakt, och det är äfven här, som Korsikas förnämsta banditer med förkärlek uppehålla sig. Ryktbarast äro de två bröderna Bellacoccia, af hvilka den äldre varit bandit i 27 år och under denna långa tid hunnit föröfva åtskilliga "mycket honnetta" mord. De betrakta sig sjelfva med stolthet såsom Korsikas nationalhjeltar; de veta, att de äro kända och fruktade och, jag kan tillägga, beundrade af alla menniskor. Att i 27 år kunna försvara sig mot Korsikas 300 gendarmer, är verkligen beundransvärdt, och för att året om kunna lefva uppe bland snöbergen i grottor och kulor fordras mer än vanlig mensklig kraft. Men kärleken till friheten skyr inga offer.

Om de två banditernas lefnadsförhållanden berättas i korthet följande. Deras fader var en herde vid namn Bonelli. Han tog sig tre hustrur, med hvilka han lefde ett lyckligt lif uppe i sin herdekoja, och fick glädja sig åt en blomstrande afkomma af omkring 40 barn. Af hans söner blefvo en del herdar, andra gendarmer, andra åter banditer, och dessa senare blefvo de ryktbaraste. Det är vanligt, att resande främlingar, i synnerhet engelsmän och amerikaner, uppsöka dem i bergen. De äro då ytterst artiga och lemna sina gäster vackert utskurna träarbeten såsom minnen. De försmå naturligtvis ej häller att för sig sjelfva och sina hustrur mottaga presenter, såsom bössor och dolkar, fruntimmersprydnader etc., men deremot afvisa de med stolthet penningar. Då en engelsman en gång framtog ett femfrancsstycke af silfver och räckte det åt en bandit, tog denne sin dolk och klöf slanten i ett hugg, hvarpå han undersökte eggen. “Dolken duger,“ sade han och räckte bitarne åt den förbluffade John Bull. Dessa herrar äro allt för mycket gentlemen för att mottaga något af penningevärde utan gengäld. De hafva derför sitt eget sätt att existera, hvilket varierar efter omständigheterna. Om en bonde fått sig en process på halsen, söker han gerna upp en Bellacoccia, klagar sin nöd och säger: “kunde du blott hjelpa mig ur denna klämma, skall jag gerna sända dig och de dina mjöl och kastanjenötter för ett par månader.“ “Ingenting lättare,“ svarar banditen, och han sätter sig genast ner och skrifver några ytterst artiga rader till en skicklig advokat: “Min herre! Ni skulle göra mig förbunden, om ni åtoge er ansvaret för den eller den processen — jag räknar på er. Bellacoccia, bandit.“ När advokaten mottager den lilla biljetten, hackar han tänderna af fruktan och harm. Det gäller att åtaga sig och vinna processen eller ock att vänta en kula bakom hvarje husknut. Följden blir, att bonden är räddad och banditen ärligen förtjent sin föda. En annan gång förtjenar han den på annat sätt, t. ex. genom att värfva röster för en prins Jerôme Bonaparte, hvilket tillgår på ungefär samma sätt. Med ett ord, dessa banditer äro alla hjelpbehöfande landsmäns tillflykt i nöden, de äro mäktiga och högt värderade bundsförvandter, och de äro fruktade fiender.

Medan man passerar dessa trakter, ligger det nära till hands att göra sig underrättad om, huru många banditer Korsika eger. De beräknas vanligen för närvarande utgöra 60 à 70, men antalet har icke obetydligt ökats under denna sommar,

ty korsikanerna hafva icke sparat på krutet, och många nya hemska mord hafva under de senaste veckorna föröfvats. Huru förfärligt vendettan i forna tider härjat bland öns befolkning, framgår bäst af några få siffror ur landets historia. Från år 1359 till år 1729 uppgifvas omkr. 330,000 hafva fallit för vendetta, och lika många blifvit sårade. Hela öns befolkning är för närvarande 260,000 invånare. Förlidet sekel skulle blodshämden kräft omkr. 1000 offer årligen; i början af femtiotalet skulle denna siffra ha sjunkit till 150, och såsom jag i mitt föregående bref yttrade, allt häntyder på, att nutidens ungdom är den sista generation, som på Korsika bevitnar denna lemning från en förfluten tid.

Vid Bocognano frågade mig en korsikan, om jag icke ville göra några dagars uppehåll för att besöka banditerna, i hvilket fall han lofvade att anordna något lämpligt möte. Detta kunde visserligen varit intressant, men min afsigt var att fortsätta högre upp bland bergen, och vagnen rullade af upp för de branta vägarne. Snart upphörde kanstanjeskogarne, och vi sågo oss endast omgifna af nakna, skrofliga klippor; allt kyligare blef luften, och allt mera snö visade sig i klyftorna bland de höga berg, af hvilka vi omgåfvos, och mot hvilkas höjder vi långsamt färdades. Hunna upp till Vizzavona, den punkt der vägen skär bergsryggen, omkring 3600 fot öfver hafvet, funno vi oss insvepta i tjocka, ogenomträngliga, kalla moln. Vi hade om morgonen i en tryckande hetta lemnat Ajaccio, och nu om eftermiddagen hade vi nått ett klimat, der man måste söka skydd mot kölden kring en stor stockeld. Något egentligt värdshus finnes icke i dessa öde trakter, men väl har franska staten låtit uppföra ett hus för vägfarandes vederqvickelse, bebodt af en cantonnier, som förplägade oss efter sin förmåga. Vizzavona är en mindre högplatå, beväxt med reslig bokskog, som påminner om den själlandska. Men så snart man börjar nedstigandet på andra sidan berget, inträder man i en nordisk barrskog med höga majestätiska tallar. Trakten är öde och obebodd, till dess man hinner byn Vivario, 1500 fot öfver hafvet. Detta är i allmänhet den höjd, som korsikanen icke vill öfverstiga, ty högre upp kan han icke odla sitt vin och sina kastanjer, de oundgängliga vilkoren för hans existens.

Vivario består sig med en sådan lyx som ett hotell, försedt med två små rum, i hvilka en tropisk hetta råder. Det hålles af en matrona, som varit i Paris och bott på Grand

Hôtel och för öfrigt på sina resor försökt alla de förnämsta hotell i Frankrike, men då hon ingenstädes fann den beqvämlighet, hvarvid hon var van, sade hon till sig sjelf: "Du ser, du finner ingenstädes, hvad du sjelf har i Vivario" — och så reste hon direkt åter till byn här på bergssluttningen, der hon vill stanna till döddagar och fägna alla resande med sin erfarenhet om sitt lilla hotells oöfverträffiighet. Hvarje menniska har ett lefnadsmål, och gummans mål är att räknas för den förnämsta värdshusidkare på Korsika, det vill säga i Frankrike. Den lilla byn, så oansenlig den är, erbjuder dock ett intresse, nämligen de vackra, bördiga vingårdarne. Det korsikanska vinet är med rätta berömdt; det pressas tillräckligt ymnigt för att betaga folket all frestelse att förfalska detsamma. De flesta af öns vinsorter äro starkt sprithaltiga, och man dricker dem hälst med hälften vatten, som fransmännen pläga. Allt efter som drufvan växer högre upp i bergen eller nere i dalarne, på rikare eller magrare jord, mer eller mindre utsatt för solen etc., växlar dess smak, och skördar vingårdsmannen ett starkare eller mildare vin. Det är i synnerhet Corte och Vivario, som äro berömda för sina milda och rensmakande viner. Det förra är dock jämförelsevis starkt, men Vivario-vinet deremot hör till de lättaste och angenämaste viner, jag i något land druckit, och detta vin såldes derstädes för 4 sous (15 öre) buteljen. Måhända någon misstroget småler åt denna uppgift under förmodan, att om så vore, företagsamheten icke skulle dröja att sända det utmärkta vinet till en bättre marknad. Svaret blir först och främst, att det är på Korsika, och på denna ö finnes ingen företagsamhet; men olyckligtvis *kunde* någon sådan här vid lag icke ifrågakomma. Allt går nämligen i så liten skala; hvarje bonde har en liten vingård, som han vattnar och ansar morgon och qväll hela sommaren, och när hösten kommer och drufvorna glöda, höstar han dem efter hand i ett mindre kar, och en dag, när karet synes honom tämligen fullt, skjuter han af sig sina skor och ställer sig att trampa drufvorna. Fötterna äro naturligen hans enkla vinpress. Saften samlas i några små ankare, och han har vin för årets behof. Något mera har han aldrig tänkt sig; räcker vinet till, så behöfver han ju icke utvidga sin vingård. Och i bästa fall, om skörden är ymnig, kan han sälja några hundra buteljer åt en fattig granne, som icke har förmånen att sjelf vara *propriétaire*. Men hans affärer äro icke nog betydande för att höja prisen eller att föranleda några

Corte, stad och fästning på Korsika. (Sid. 85.)

sändningar ens till Ajaccio. Prisen kunna dock stiga af andra anledningar, såsom felslagen skörd, och som årsväxten ej lofvar godt, hörde jag någonstädes en korsikan beklaga sig, att han måste betala sitt vin med 6 sous buteljen; han tillade bekymrad: "nu hålla vi rakt på att svälta ihjäl".

Folket i Vivario är arbetsamt och fredligt. Deras täppor äro väl odlade; och om sina goda seder förtälja de sjelfva, att aldrig en man dödat en annan i deras lilla by, hvilken skulle vara den enda på hela ön, som kan berömma sig af något dylikt. Men denna fredlighet tyckes ej sträcka sig längre än till byns råmärken, ty strax utanför påträffar man åter dessa små betydelsefulla träkors, om hvilka jag förut talat. Fortsätter man vägen fram några timmar öfver flere bergåsar och genom mellanliggande dalar, får man snart i sigte en liten pittoresk stad, inbäddad mellan bergen. Det är *Corte*, "*la ville de notre grand Paoli*", såsom korsikanen säger. Midt på torget reser sig Paolis staty, ett vackert monument, upprest under Napoleon III:s regering. Det var denna stad, som var öns hufvudstad under Paolis republik, det var här styrelse och förvaltning hade sitt säte, och det var här det korsikanska universitetet anlades. Här grydde en ny framtid för Korsika, en framtid full af hopp, och om ock allt föll samman för omständigheternas makt, så är det dock ej underligt, om folket med förkärlek fäst sig vid dessa stora minnen och med vördnad betraktar allt, som påminner derom. Corte var medelpunkten för Korsikas försök att upprätta sin sjelfständighet, och det är derför kärt för hela folket. — På en klippa invid staden ligger ett åldrigt citadell, dess forntida försvar. Väl tyckas dess torn och gråa murar tala om en aflägsen medeltid, men blodtörstiga kanoner titta ännu fram mellan gluggarne, och trikoloren svajar från tornspetsen, ett tecken att fästningen ännu gör tjenst. Jag klättrade upp för att taga den i närmare betraktande och fann der en besättning bestående af en löjtnant med 40 man och två korporaler. Truppen hade nyligen blifvit sänd från Frankrike och inlagd som garnison på klippan vid Corte. Jag frågade en soldat, huru han fann sig. "Åh jo," svarade han, "vinet är icke dyrt."

Det var en härlig, månljus sommarnatt, då jag fortsatte resan från Corte. Vi foro flere timmar fram mellan idel öde, kala klippor, en vild ödslig trakt. Oräkneliga bergåsar och spetsar höja sig öfver hvarandra; här och hvar flamma eldar,

vid hvilka herdar äro lägrade. Endast sällan passerar man små byar. Min kusk var ovanligt språksam och hade mycket att förtälja: i det huset föddes en general, i den kojan en minister eller ambassadör — detta är den vanliga historien, som aldrig slutar. Men då vi på afstånd varsnade några stenhus, utropade han lifligt: "Ser ni det huset på kullen der! Det bebοddes af en fattig enka. Hennes ende son hade gått i fransk krigstjenst och hade sedan aldrig afhörts. En dag, då hon arbetade i sin trädgård, ser hon en general omgifven af en lysande stab nalkas på ståtliga hästar. Till hennes häpnad styra de alla sin kosa till hennes koja. Generalen hoppar af, omfamnar och kysser henne i allas närvaro. — "Känner du icke igen din egen son?" frågar han. "Jag har på detta sätt velat återse dig, och jag vill tillbringa en dag med dessa herrar hos dig i mitt gamla, kära hem." — "Men," stammade gumman, "hvad har jag att sätta fram för så höga, förnäma herrar?" — "Ser du dessa herrar," sade generalen till svar och pekade på sina stabsofficerare, "du bäfvar att mottaga dem i ditt hus, ty de äro höga och förnäma, men alla äro korsikaner som jag, de äro födda i kojorna här i trakten, de äro söner af herdar och fattige män. Tror du, att korsikanerna glömma sitt land och dess seder? Har du bröd, vin och bruccio? Hvad behöfva vi väl mer?" — Detta inträffade under Napoleons italienska fälttåg; den fattiga enkans son var den general, som öfversändes till Korsika för att fördrifva engelsmännen och återtaga ön. Han fick sedermera ett heroiskt slut. Napoleon utkämpade en af sina stora drabbningar. Ett fiendtligt batteri måste stormas, och en fransk trupp måste härför uppoffras. Napoleon såg sig om bland sina generaler: "Hvem vill i dag uppoffra sig för mig? *Ni,*" sade han och pekade på vår hjelte, "ni är korsikan, jag känner er, ett manligt hjerta slår i ert bröst." — Det var sagdt; genast störtar den korsikanske generalen i spetsen för sitt folk upp mot fienderna, och han föll — men batteriet blef taget och slaget vans."

Min sagesman berättade detta med en rörelse, som kom hans röst att darra, och tårarne glänste i hans ögon. "Så älskad," tillade han, "var Napoleon I, att hvarje korsikan var i ögonblicket färdig att för honom offra sitt lif." I hvilken grad denna beundran fortlefvat i hans eget land, kan man icke ana, förr än man hör och ser korsikanen. Allt som rör den store Napoleon, hvarje steg han tagit och hvarje ord han fält bevaras

med helig vördnad. Mycket fick jag härom höra under resans lopp. Emellertid vände sig en passagerare till mig och frågade efter mitt närmaste mål. Jag svarade: Ponte Leccia. Han skakade på hufvudet: "Det är en dal, som härjas af vår förfärliga malaria; stannar ni der tre timmar, är ni dödens. En kall dimma stiger hvarje afton upp ur marken och angriper alla — det är en feber, som ej ens skonar den starkaste." Snart nalkades vi den hemska dalen, och oaktadt sommarnattens ljumhet kände vi tydligt denna fuktiga dimma. Jag dröjde ej att i Ponte Leccia genast anskaffa en åsna för att fortsätta uppåt bergen. Medan jag väntade härpå, märkte jag en karl ligga utsträckt på vägen. "Är han rusig?" — "Nej, det är en arbetare, som har febern." — "Och ni låter honom ligga midt på vägen?" — "Ja, hvem vill väl taga en febersjuk i sitt hus?" — "Men för honom till ett hospital, Bastia är ej långt härifrån." — "Det kostar fyra francs, hvem vet om han har penningar att betala med. För öfrigt, nu gör det detsamma. Han har legat der redan i två dagar, och ingen har ens gifvit honom vatten; innan qvällen är han död". — Så går det till i södern! Icke nog med att landet hemsökes af förfärliga sjukdomar, men folket gör intet för att minska eländet eller hjelpa dess offer.

Helt nära ligger Ponte-Nuovo, det ryktbara slagfältet, der den korsikanska friheten och Paolis unga republik dukade under för de franska härarne. Dessa fält tala om blod, som flutit i strömmar, och om ett tappert folk, som ända till förtviflan kämpat för en frihet, som det höll dyrare än sina söners lif. Men detta ställe erinrar ock om ett par små anekdoter, som fäst sig djupt i korsikanernas minne, och som för oss svenskar ega ett särskildt intresse. Sedan Korsika blifvit eröfradt, förlades der några franska regementen till öns bevakande. Manskapet sysselsattes med att bygga den första väg på ön mellan Bastia och Ajaccio, samma väg, som jag förut beskrifvit. Vid Ponte-Nuovo låg en sergeant med några man för att bygga den lilla stenbron öfver Golo-floden eller snarare bäcken. En dag skall sergeanten ha kallat fram truppen och låtit en ung soldat vid namn Jean Bernadotte träda fram ur ledet, han helsade honom med värjan på militäriskt vis och sade, vänd till truppen: "I h. m:t konungens namn skolen I erkänna såsom korporal denne Jean Bernadotte". Hvad var det väl för märkvärdigt vid denna enkla korporalsutnämning? Hvarför hafva dessa ord och denna hän-

delse fäst sig i minnet på den eller den korsikanske landtman, som händelsevis var närvarande? Ingen kan lemna svaret härpå, men säkert är, att hvart hälst den store mannen föres af ödet, lemnar han spår efter sig. Det är just kännetecknet på det stora snillet, att det redan tidigt väcker ett intresse, som följer dess minsta öden. Korporal Bernadotte blef mycket uppmärksammad af korsikanerna, och de hafva ännu mycket att förtälja om honom. Bland annat berättas följande anekdot. Bernadotte såg ofta en ung korsikansk flicka, som enligt öns sed vandrade mellan källan och hemmet med sin vattenkruka på hufvudet. Han intogs af hennes skönhet, han gjorde hennes bekantskap, och snart uppsökte han flickans fader och bad om hennes hand. Korsikanen visade honom föraktfullt tillbaka: "Min dotter är icke för en simpel korporal." Det berättas, att när det några tiotal af år senare förspordes, att Bernadotte bar Sveriges och Norges dubbelkrona på sitt hufvud, gick hans forna älskarinna allt jämt med vattenkrukan på sitt. Ända in i hennes sena ålderdom plägade hennes väninnor peka på henne och säga: "Hon kunde nu ha varit Sveriges och Norges drottning." Ännu på femtiotalet lefde hon och syntes alla dagar bära sin kruka.

4.

Helsokällan Orezza. — Morosaglia, Paolis födelsebygd. — Den korsikanska jemlikheten.

Inbäddad bland bergen på ostkusten i en af Korsikas skönaste dalar ligger den berömda helsokällan Orezza. Hvarje folk har sina favoritställen, der en del lyckligt lottade menniskor stämma möte på sommaren för att njuta några veckors hvila och förströelse. Engelsmännen hafva sitt Brighton, fransmännen sitt Biarritz, och korsikanerna sitt Orezza. Säsongen pågår från slutet af juli till slutet af augusti, och under dessa veckor är det lifligt bland bergen kring Orezza-dalen. Hvart jag kommit, har jag hört detta ställe skildras såsom det mest förtjusande. "Res till Orezza, och ni skall få se, huru härligt det är," detta var det stående rådet. "*J'aime Orezza,*" sade en korsikan, *jusqu'à folie.*" En annan utbrast: "Hvad ni är lycklig, som kan få resa till Orezza!" Detta prisade Orezza måtte vara ett litet paradis, hvem skulle kunna tro annat efter sådana vitnesbörd? *Les premières familles de la Corse* gifva hvarandra *rendez-vous* vid denna förtjusande källa; tillbakadraget och isoleradt som de lefva bland sina berg, är detta deras förnämsta tillfälle att upplifva gamla bekantskaper och knyta nya. Denna källa har varit deras mötesplats sedan lång tid tillbaka, och redan på Paolis tid samlades derstädes Korsikas inflytelserikaste män. Många rådplägningar höllos och vigtiga beslut fattades derstädes; man möter allt emellan namnet Orezza i Korsikas historia.

Sjelfva källan ligger djupt ner i en enslig, obebodd dal; rundt omkring på bergen ligga åtskilliga små byar, i hvilka brunnsgästerna logera. Vi anlände till en af dessa, som blifvit

oss anbefald på grund af dess vackra läge och goda hotell; vi införas i ett auberge för resande, hvilket såsom det enda också måste vara det bästa. Man blifver något öfverraskad, om man är obekant med korsikanska förhållanden; men vi hade någon erfarenhet från den berömda badanstalten Guagno. Om denna må i förbigående anmärkas, att man skulle tro den vara en lemning från långt förflutna tider: gamla stenmurar, små fönster, mörka, låga rum, långa, fuktiga korridorer, som leda till etablissementets olika afdelningar. “Är detta en mangelbod?“ frågade någon, då vi genomvandrade ett rum med kala tegelstensväggar och långa, ohyflade bord. “Nej,“ svarade värden på stället, “det är stora matsalen.“ Så präktigt hade vi det ej i Orezza; der är allt mera landtligt. I matsalen serveras 50 personer tillsammans med ungefär lika många kattor; värden sjelf är kypare, och när han tager bort en tallrik, nedsättes den att renslickas af kattorna; finna dessa, att det dröjer för länge, hoppa de upp på bordet och angripa faten, till och med dem som vi ännu ej vidrört. Sofrummen äro små och mörka, väggarna garnerade med gamla kläder, helgonbilder och Napoleons-porträtter. Man lefver ute hela dagen och har icke behof af stora matsalar, som likna mangelbodar; man lefver enkelt, man lefver på korsikanskt vis.

Men lifvet ute i den fria naturen är ett härligt lif i en trakt så underbart rik på växlande taflor som Orezza. Knappt hinner solen utsända sina första morgonstrålar öfver bergen i öster, förr än man skyndar ut och hemtar sin åsna. På denna stiger man sakta utför bergen, följer under de lummiga kastanjerna slingrande stigar så branta, att det fordras en åsnas hela intelligens för att icke stupa öfver ända, och man når efter en timmes ridt källan der nere i dalen. Man finner redan mycket folk samladt, ty alla vilja begagna sig af morgonens svalka. Korsikanerna vandra arm i arm, de njuta synbarligen af sitt Orezza, och de dricka i fulla drag bägare, som skulle gjort heder åt våra fornnordiska vikingar. Om detta mineralvattens förträfflighet kan man på de kringstående trädstammarne läsa storståtliga anslag, i hvilka ryktbara in- och utländska läkare vitsorda dess välgörande egenskaper, och för att bekräfta detta pläga korsikanerna anföra ett yttrande af sjelfva Bernadotte. Han lär nemligen legat någon tid i Orezza och haft tillfälle att lära känna dess utmärkta vatten; det berättas, att Orezza varit honom kärt, emedan han der avancerat till sergeant. Hans

omdöme om vattnet är dock en anekdot, som måste från Stockholm hafva letat sig hit ner. Det var bal på kungliga slottet, och Karl Johan stod omgifven af de utländska sändebuden; samtalet rörde sig kring helsokällor och mineralvatten. "För min del," skulle konungen hafva sagt, "känner jag intet bättre vatten än Orezzas på Korsika." — "Det förvånar mig," anmärkte franska sändebudet, "att eders majestät känner denna aflägsna källa." — "Jo," svarade Bernadotte, "der har jag legat i garnison som sergeant."

Bland de många minnen, som äro fästa vid Orezza, anföres i synnerhet med förkärlek en liten episod. Det var någon morgon under senare hälften af förra seklet, som en vördnadsbjudande gråhårsman sågs vandra upp och ned i alléerna under ifrigt samtal med en liflig yngling. Det var Paoli och Napoleon Bonaparte. Omsider sågs generalen räcka Napoleon handen och hördes yttra: "Gå, min son, dit ditt öde kallar dig! Du skulle en gång kunna beherska verlden." Ej underligt, om denna djerfva förutsägelse fylde de kringstående korsikanerna med förundran; de hunno ej glömma dessa ord, innan de blifvit en sanning i långt högre grad än den gamle Paoli kunnat ana.

I Orezza vandra alla korsikaner, hög och låg, herre och dräng, i förtroligt lag; det finnes blott en samhällsklass. Men några korpulenta äldre gentlemän ses ständigt hålla sig för sig sjelfva. Det är några välmående borgare från Paris, som af läkare blifvit hitsända för att läska sig med det ypperliga vattnet. De äro grymt svikna i sina förväntningar, det kan man läsa på deras bistra uppsyn. Icke att de äro missnöjda med vattnet, långt derifrån; men de värda Parisborgarena hafva icke lärt att värdera de korsikanska sederna, och de äro förtviflade. Först och främst kan en sådan herre icke balansera sin enorma kroppsvigt på åsneryggen, han finner första försöket halsbrytande och upprepar det aldrig; det återstår således intet annat än att till fots klättra utför och uppför de branta bergen. Den gode parisaren pustar och svettas, och efter alla dessa mödor väntar honom en äkta korsikansk frukost till belöning och vederqvickelse; då mumlar han förgrymmad, att Korsika är ett ociviliseradt land, och detta skall hans läkare få veta.

Mången tycker som den korpulente Parisborgaren, att Orezza icke är ett alldeles så härligt sommarnöje, som korsikanerna finna det, och lemnar derför snart nog *les premières familles de la Corse* att ensamma njuta af helsokällan och sitt lands

enkla seder. De högre bergen sydost om Orezza erbjuda storartade utsigter och många angenäma ställen. Omkring 2500 fot öfver hafvet ligga åtskilliga smärre byar, som med ett gemensamt namn benämnas Morosaglia. Husen ligga vanligen på någon utskjutande bergklint, på ena sidan äro de omskuggade af resliga, lummiga kastanjeskogar, och på den andra sidan öppnar sig en fri utsigt öfver dalar och berg. Högst i bakgrunden reser Monte Rotondo sin snöhöljda hjessa, omgifven af sina oräkneliga drabanter. Man ser hela ostkusten under sina fötter och många klippuppfylda öar, såsom Monte Christo, känd från Alexander Dumas' ryktbara roman.

Morosaglia är Paolis födelsebygd. Man dröjer icke att visa oss ett gammalt stenhus, halft i ruiner, och en man från byn säger stolt: "I det huset föddes vår store Paoli." Detta gamla hus eger i sig sjelft intet märkvärdigt; det liknar de flesta andra korsikanska boningar. Fönstren sakna glasrutor, såsom fallet alltid var ännu i början af detta århundrade; än i dag är det en okänd lyx i många aflägsna bergsbygder. Vår sagesman har mycket att förtälja om de gamla murar, vi betrakta. När Paoli blifvit utvald till Korsikas general och återkallad från Napoli, lät hans broder Clemente uppfäja det gamla fädernehuset, som hädanefter skulle bebos af landets högste styresman. Paoli hemkom, inträdde i sitt gamla fädernehem, men tyckte sig icke längre igenkänna detsamma; hans uppsyn mörknade för ett ögonblick, och till gengäld för sin broders välvilliga anordningar fattade han sin käpp och krossade alla glasrutor i huset, i det han yttrade: "Jag vill icke lefva i min faders hus såsom en grefve, utan såsom ett landets barn; jag vill icke, att mitt folk skall kunna säga, att jag på dess bekostnad lefver i kräslighet." — Detta enkla hem i Morosaglia var hans käraste tillflyktsort undan det offentliga lifvet och dess rastlösa verksamhet. När hvila någon gång förunnades honom, sökte han ensamheten bland dessa berg. Hans beundrande och tillgifna landsmän bragte honom här ofta sin hyllning och uttalade till honom sina önskningar och förhoppningar: "General," plägade de ofta säga, "general, låt icke ert namn slockna med er, gift er!" Paolis stående svar lydde: "Jag är gift, Korsika är min hustru, hon har hela min kärlek." — Allt detta förvärfvade Paoli den sanna folkgunsten, ty han framstod för sitt folk såsom den store, oförliknelige patrioten.

Dessa aflägsna berg gömma äfvenledes många minnen från Korsikas äldre historia. Sjelfva namnet Morosaglia betyder Morslagtningen och bevarar minnet af den dag, när morernas välde krossades och de fördrefvos från ön. Uppe på en höjd i närheten ligger en större ruin efter en kristen kyrka, omgifven af smärre lemningar från en romersk stad, som skulle ha blifvit förstörd redan i tredje eller fjerde seklet. Numera är trakten mest uppfyld af herdar, som vakta sina får- och gethjordar. Esomoftast hör man någon ungdomlig röst uppstämma en sång, snart svarar en annan stämma från en annan höjd; det är deras största nöje att sjunga växelvis för hvarandra. Dessa herdar äro okunniga om ett civiliseradt lif; de njuta sin ungdom och stappla fram sin ålderdom bland samma berg. De hafva få behof och sakna intet. Det är som Runeberg säger: “en dryck af källan, föda af min hjord — behöfves mer, behöfves allt.“

Några hundra fot högre upp ligger en liten by på en kal höjd, som dominerar en stor del af trakten och erbjuder en vidsträckt utsigt öfver flere dalar: man ser bland annat Ponte-Leccia och Ponte-Nuovo med flera bekanta ställen. En gammal korsikan bjuder oss inträda i hans hus; det är en ensling, som lefver för sig sjelf utan slägt och utan vänner. Hans hus består af två rum, det yttre af dem påminner om enkelheten i en fornnordisk boning. Det är ett stort rum, midt på stengolfvet är härden utan några andra anordningar än några lösa kringliggande stenar, röken får stiga rakt upp i rummet och söka sig väg ut genom öppningarna vid taket; kring denna härd stå ett par grofva träbänkar. Sådant är rummet och sådan möbleringen. Den gamle pekar på eldstaden och säger, att en stockeld väl behöfves om vintern: snö börjar falla i oktober och hopar sig under vintern i massor. Det är dessa vackra, snöklädda berg, som kustboarne beundra, när de i januari promenera i sina soliga, sköna orangelunder; de bo i södern, och deras grannar och stamförvandter uppe på bergen bo i kalla norden.

Gubbens granne bodde i ett stenhus, som till det yttre liknade hans eget, men portalen, ty en sådan fans, pryddes af två marmorpelare, som uppburo en hvit marmortafla med ett adligt vapen: der var således född någon af de korsikansk-bonapartistiska hjeltarne. Sådant ser man ofta, snart sagdt i hvarje by. På Korsika skulle således finnas en högre sam-

hällsklass, en adel? Något sådant skulle ingen kunna påstå; tvärt om, här finnes blott en enda samhällsklass, det är ett land, der jämlikhetsprincipen icke är en teori, utan en verklighet, och det är det enda land jag sett, der detta är förhållandet, hvarför det förtjenar påpekas såsom något egendomligt. Väl eger den ene något mer än den andre, väl är här såsom annanstädes den ene herre och den andre dräng, men skilnaden i förmögenhet är i detta fattiga land så obetydlig, att den icke utpräglat skilda lefnadsvanor och olika uppfostran, som dela folket i rike och fattige, bildade och obildade. Man får naturligtvis härifrån undantaga öns två betydligare städer, Ajaccio och Bastia; det gäller naturligen blott om landsbygden, om den del af folket, som bland de glest befolkade bergen lefver såsom dess fäder fordomdags. Man inträder i ett hus, och man har största svårighet att urskilja, om man träffar husbonden eller drängen; man kan gå ut derifrån och vet mången gång icke, om man talat vid husets dotter eller en tjenarinna. Derute på byns gator blanda sig alla om hvarandra i förtroligt lag, en hederslegionsriddare sitter på en stentrappa och spelar kort med en krögare, en kapten *en retraite* med en korporal, o. s. v. När en korsikan arbetat sig upp till en hög samhällsställning och vunnit titlar och utmärkelser, äro hans landsmän stolta öfver honom, men de vilja icke lida, att han betraktar dem med en öfverlägsen blick. Just i Morosaglia såg jag en dag ett ståtligt ekipage köra vägen fram, och som detta är något högst ovanligt på Korsika, låg det nära till hands att fråga, hvem den höge herrn var. Det upplystes genast, att han var en fransk general, född i den lilla byn på andra sidan bergåsen; för tjugo år sedan lemnade han ön och kunde då hvarken läsa eller skrifva, nu var han divisionsgeneral. "Men han är en stolt herre," tillade min sagesman, "han kysser ej längre ungdomsvännerna i sin egen by." Helsnings- och afskedskyssen spelar på Korsika samma betydelsefulla rol som i Österlandet, och att vägra densamma är en betänklig sak, äfven för en divisionsgeneral.

Den korsikanska jemlikheten synes böra falla de franska republikanerna i smaken, men så är ej alltid händelsen. I Ajaccio var jag mycket tillsammans med en liten fransman, som var en stor demokrat. En dag vid middagstiden under en promenad passerade vi hans något aflägset boende skomakares bostad. "Skulle ni ursäkta, om jag ett ögonblick gick in till mannen?"

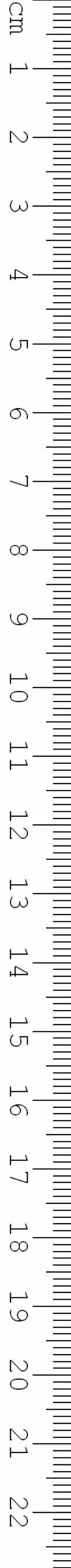
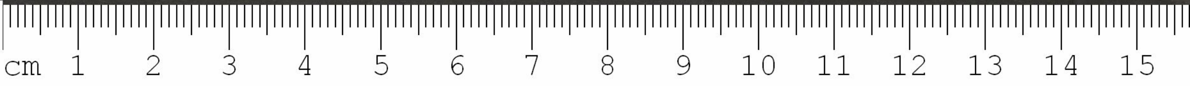
"Med största nöje." Boden befans vara stängd; man måste sålunda söka honom på närmaste kafé. Der satt han ock ganska rigtigt och tog sin kaffekopp och sitt kortparti med åtskilliga yrkesbröder. Hvad var att göra? Att störa "le citoyen cordonnier" kunde icke komma i fråga, och att vänta utanför på gatan vore mindre trefligt. "Låt oss sitta ner och dricka vårt kaffe här!" — "*Vi* sitta ner här bland skomakarne," sade den fine herrn och såg besvärad ut. — "Ja visst, voilà qu'est ce que c'est que l'égalité!" — "Ja, om ni vill," sade han och såg sig om ytterst förlägen. — "Om jag," menade han med kaffekoppen framför sig, "åtminstone hade en cigarr." — "Kan fås här". — "Skall jag röka skomakarnes cigarrer?" — "Naturligtvis". — "Må göra!" sade han helt modigt, men bet sig i läppen, när krögaren räckte honom en halfmånformig cigarr. — "Det måtte väl ingen se oss härinne," sade han och såg åt dörren litet ängslig. Men, menade jag, hvarför skulle man genera sig, då man satt omgifven af hederliga citoyens? Han tyckte, att jag tillämpade hans upphöjda demokratiska idéer på ett högst obehagligt sätt och började göra en ny, mindre angenäm bekantskap med vissa älsklingsidéer. Man möter ofta löjliga motsägelser hos personer, hos hvilka ord äro ett och handling ett annat.

Den undervisning, som meddelas i det inre af ön, inskränker sig till folkskolans vanliga område. Man kan tycka, att det icke är mycket bevändt med densamma, då man erfar, att blott 35 procent af befolkningen kunna läsa och skrifva, men mycket har på senaste tiden blifvit gjordt för folkundervisningen, och de folkskolor, som finnas, äro synnerligen väl organiserade. Likasom folkundervisningen i hela Frankrike gjort stora framsteg, har detta aflägsna departement på ett berömvärdt sätt tillgodogjort sig de förbättringar, som lagstiftningen i detta hänseende undergått. Till språk och nationalitet är befolkningen naturligen italiensk, men endast det franska språket är tillåtet i skolorna, och lärarne äro på det strängaste förbjudna att yttra sig på italienska. Följden är, att alla korsikaner, som besökt en skola, förstå franska.

I många afseenden har franska regeringen fört ön framåt, och hon har för densamma uppoffrat mycket; det uppgifves, att Korsika årligen kostar Frankrike sex millioner francs. Vägar hafva blifvit anlagda, förvaltningen ordnad och samhällsordningen

betryggad. Den materiella utvecklingen står dock ännu mycket tillbaka. Ön exporterar vin, olja och timmer, men till så obetydligt värde, att det ingalunda motsvarar den nödvändiga importen. Mycket fattas, innan detta land kan blifva af någon, äfven den minsta betydelse för civilisationen; dess hela intresse ligger för närvarande i dess natur och klimat, i dess historia och dess enkla, forntida folkseder.

FRÅN NORDAFRIKA.

Alger.

(Sid. 99.)

Från Algeriet.

1.

Ankomsten till Alger. — Rundtur kring staden. — De stora handelsgatorna. — Judar och araber. — Moriska stadsdelen.

Vid middagstiden fingo vi Afrikas klippiga kust i sigte. Vädret var vackert, Medelhafvet låg spegelblankt, och vi gledo hastigt fram öfver dess yta. Allt tydligare framträdde de solbelysta höjderna. Längst in i viken låg Alger. Första anblicken deraf är en hvit stenmassa, som betäcker den branta sluttningen från toppen ända till hafsstranden. De omgifningar, som man först ser, fängsla genom sin skönhet. Der ligga moriska och franska villor inbäddade i den frodigaste grönska. Efter hand framträda kyrkor och moskéer, och småningom urskiljer man tydligt både de moriska stadsdelarna på höjderna och de moderna franska boulevarderna, som ligga helt nära stranden.

Under det vi fördjupade oss i betraktande af allt detta, sänktes ankaret i Algers hamn. I detta ögonblick blef det lif om bord. Liksom genom ett trollslag kringsvärmades vi af hundratals båtar fulla med turbanklädda negrer och svartskäggiga araber. De hakade sig fast vid ångbåten på alla sidor och klättrade upp som kattor. Inom ett ögonblick var däcket till trängsel uppfyldt. De voro ytterst tjenstaktiga att hjelpa besättningen att hala tågen, och med ännu större beredvillighet ryckte de

till sig våra saker, som de hotade att i ett ögonblick släpa åt alla håll. Då man för första gången nalkas Afrikas jord, är det ett obeskrifligt stort nöje att mönstra dessa olika figurer. De kolsvarta negrerna äro de lifligaste och bullersammaste, men araberna syntes mig mera intressanta. Man ser bland dem långa, svartskäggiga individer, klädda i brokiga kaftaner, som räcka ända ner till fötterna och ofta äro blott lapp vid lapp; många äro endast klädda i säckar — men röda turbaner bära de alla. Den fattigdom, de röja i sitt yttre, visar, att de tillhöra samma samhällsklass som Neapels lazzaroner. Dessa herrar sitta qvar i båtarne och låta sina yngre, lättfotade kamrater springa om bord för att söka fånga hvem de kunna. Dessa äro blott allt för lifliga, men likväl försynte i jämförelse med sina svarta vänner. En del negrer uppträda barbenta, endast försedda med skjorta och turban, men de flesta äro klädda såsom araberna, tala deras språk och tyckas hafva blifvit helt och hållet arabiserade med undantag af färg, läppar och hår.

Det var på en dylik negergosse, som mitt val föll, och jag bad honom hopsamla mina saker, som af diverse tjenstvilliga händer släpats åt olika håll. Hans kamrat var en liten vacker arabgosse med kastanjebruna ögon, en liten qvick pojke, för hvilken jag fattade en synnerlig förkärlek. De ropade an en lång ruskig arab, i hvars båt vi nedhoppade. Inom kort landade vi, och så bar det af uppför terrasserna till Hôtel d'Orient, der jag tog min bostad.

Följande dag var jag nyfiken att se mig om och gick ut tidigt på morgonen. Det var obeskrifligt varmt och vackert. Jag följde Boulevard de la République ner till Place du Gouvernement, som är en af de förnämsta platserna i staden. Här vimlade af folk, som togo sin morgonpromenad i solskenet: långa, ståtliga araber med turbaner och hvita mantlar, judar i full österländsk prakt, fattiga kabyler och brokigt utstyrda negrer, franska militärer af skilda uniformer och vapen såsom turcos och zuaver och turbanklädda spahis med röda ryttarekappor och långa blänkande sablar. Här promenerade ock judinnor med guldbroderade slöjor, och hvitklädda arabiska qvinnor, inhöljda i slöjor så fullständigt, att endast ögonen lemnas obetäckta. Dessa olikartade drägter och typer draga i början till sig all uppmärksamhet, så att man nästan är färdig att glömma den plats, på hvilken man vandrar. I fonden ligga hafvet och den konstgjorda hamnen. Längst bort vid horisonten

på andra sidan viken höjer sig Atlas med sin snöhöljda hjessa, som glänser i solskenet likt silfverhåren på ett åldrigt hufvud. Mellan bergen och stranden utbreder sig det bördiga kustlandet, uppfyldt af höjder och dalar, af en omväxlande och storartad natur. I synnerhet drages ögat till höjderna öfver vikens högra strand. Här ligga högst upp en praktfull moské och för öfrigt många vackra moriska palats, bland hvilka det största, Mustafa supérieur, om sommaren bebos af franske generalguvernören. Tager man derefter en öfverblick af Boulevard de la République, så liknar denna en af Paris' vackraste gator, prydd med stora hotell och offentliga byggnader.

På sjelfva guvernementsplatsen fästes största intresset vid moskén Djamäa el-Djedid. Det är visserligen icke den största af Algers moskéer, men säkerligen till det yttre den vackraste. Den eger naturligtvis samma enkla stil som alla moskéer; släta, hvita kalkfärgade väggar, en stor rund kupol och ett fyrkantigt sidotorn. Alla öfriga byggnader kring denna plats äro europeiska. Ena sidan är planterad med palmer och bambuträd, som växa kring en springbrunn och bilda en liten oas midt ibland dam och solhetta. Den öppna platsen prydes af en ryttarestaty af hertigen af Orléans, gjuten af de bronskanoner, som togos vid Algers eröfring.

Från denna plats löpa gatorna Bab-Azzoun och Bab el-Oued parallelt med stora boulevarden och hamnen. Längre upp sträcka sig äfven i samma riktning tvänne gator, som af fransmännen blifvit kallade rue de Chartres och rue de la Lyre. Dessa fyra äro medelpunkten för all handel, och vid dem finner man de förnämsta judiska och arabiska butikerna. De äro raka, regelbundna och jemna; de äro äfven tämligen smala, men kunna dock beqvämt befaras med vagnar. Husen äro höga. De flesta tyckas ursprungligen ha varit moriska hus, som blifvit restaurerade och tillbygda i europeisk stil, åtminstone åt yttersidan; gården är ofta bibehållen på moriskt sätt. Utefter långsidan löpa arkader med massiva, fyrkantiga stenpelare. När solen bränner på de öppna platserna, så att man är nära att smälta af hettan, finner man här i dessa arkader en behaglig svalka, som nästan gränsar till kyla. Här samlar sig ock mycket folk, och här är en liflig trafik, stundom trängsel. Då man vandrar sin väg sakta framåt, måste man se upp, ty här och der ligger någon arab eller neger och sofver, insvept i sin kappa med kapuschongen

öfver hufvudet; han ligger alldeles orörlig och tyckes vara känslolös för alla de knuffar och sparkar, för hvilka han är utsatt.

Det mest karakteristiska vid dessa gator är butikerna. En del, ja, de flesta äro stora och vackra. Österländingen förstår att i sin handelsbod utveckla samma färgprakt som i sin drägt. Juden utbreder sina silkestyger med verkligt konstnärligt färgsinne, och samma bemödande visar sig hos den arabiske tobakshandlaren; han sorterar sina olika tobakssorter och inlägger dem i papper, som lysa i alla regnbågens färger. De flesta butiker tillhöra judar. Många äro konsthandlare och sälja allahanda antiqviteter och arabiska kuriosa, såsom vapen, husgeråd och mera dylikt. Dessa judar göra mycket goda affärer. Så snart man passerar en dylik butik, inbjudes man af någon svartskäggig karl, hvars drägt prunkar med guldbroderier. Är det fråga om att köpa något, begär han alltid en många gånger större summa, än han väntar sig, och sedan beror det på köparens eller säljarens olika affärsskicklighet, hvem som skall få öfvertaget öfver den andre.

Af affärerna är det egentligen tobakshandeln, som stannat i arabernas händer. Dylika butiker äro mycket talrika på alla gator, och många utmärka sig för sin prydlighet. I allmänhet äro de små. Bakom disken är nätt och jämnt plats för köpmannen sjelf, och från sin stol kan han beqvämt sträcka sin hand till alla hyllor. Den lilla lokalen är dock innehållsrik, och mången, såsom t. ex. Kadour Ben el-Madani, har förstått att utsira sin lilla bod med moriskt filigransarbete, så att den på något afstånd liknar ett öppet antikt skåp. Der inne sitter egaren sjelf, såsom alla välmående araber en lång, ståtlig figur, tämligen korpulent, svartskäggig, med yfvig hvit turban, brokiga underkläder och en hvit mantel, som i prydliga veck kastas öfver axlarna. Araberna röka icke cigarrer, utan endast pipa eller cigaretter. Man ser ock i de arabiska cigarrbutikerna hufvudsakligen små, prydligt inlagda tobakspaketer för dylika.

Alla lokaler, som ega något slags offentlighet, ligga i jämnhöjd med gatan och äro alldeles öppna. Dörrarna uppslås till hela rummets vidd, så att ytterväggen helt och hållet försvinner. På detta sätt öppnas för allmänhetens blickar icke blott butiker och verkstäder, utan äfven restaurationer och kaféer.

Ett moriskt kaffehus är mycket enkelt, men vanligen snygt och anständigt. Golfvet är betäckt med flätade mattor, och längs väggarna äro träbänkar anbragta, som äfvenledes äro klädda

med dylika mattor. På dessa sitta araberna med korslagda ben och dricka sitt kaffe och röka sina cigaretter. I ett hörn är spisen, en stor öppen inrättning, vid hvilken kocken står och kokar kaffet och sköljer kopparne. Många af gästerna äro förnämt folk. För några dagar sedan såg jag på ett dylikt kafé ett par äldre araber, som suto och pratade såsom vanligt med korslagda ben, af hvilka den ene bar kring halsen hederslegionens stora kommendörsstjerna, och den andre hade samma ordens riddarestjerna fäst på sin hvita mantel.

Araberna besöka sina kaféer mycket flitigt, och der är fullt hus från morgon till qväll. De äldre språka, de yngre spela kort eller schack eller dam, hvilket sistnämda tyckes vara favoritspelet.

Utom kaféerna erbjuda äfven rakstugorna en samlings- och mötesplats, der nyheterna för dagen diskuteras och arabiska tidningar läsas. Rakstugan bär till det yttre samma enkla prägel. Det är äfvenledes en öppen lokal, der golf och bänkar äro klädda med flätade mattor och der folk ligger i långa rader kring väggarna. Barberaren går laget kring och rakar hvar och en i hans tur. Endast unga män under 25 år låta raka sina hakor, men alla, från de minsta gossar till de gamla gubbarne, låta raka sina hufvud eller den del, som icke täckes af turbanen.

Från de stora handelsgator, vi hittills följt, leda trånga, krokiga gator eller rättare trappor upp till den gamla, den moriska stadsdelen. De slingra sig i de mest oregelbundna krökar — ofta bär det rakt upp för branta berget — gropiga, åldriga stentrappor med illaluktande rännstenar i midten, så trånga att man knappt kan komma fram med uppspändt paraply. Här är kyligt och mörkt. De moriska husen äro väl icke synnerligen höga, vanligen blott två våningar, men den öfre utskjuter öfver den nedre, hvarigenom dagsljus och solsken tämligen fullständigt utstänges från de trånga passagerna. Lyckligtvis är det ej från dessa, som de moriska husen hemta luft och dagsljus. Ytterväggarna sakna i de flesta fall alla slags fönster, och afsigten härmed lär vara, att qvinnorna icke skola kunna varsna de förbigående eller underhålla någon förbindelse med den yttre verlden, sedan den svartsjuke mannen gått ut och tillstängt dörren. Inom dessa dystra murar är dock allt gladt och trefligt. På den öppna gården inströmmar ljus och värme, och från denna upplysas rummen. Pelargångarne äro svala och

luftiga, och om aftonen erbjuder taket en angenäm veranda. Det inre är smyckadt med all den prakt och elegans, som husfolket möjligen kunnat åstadkomma, det yttre åter är sådant, att man skulle tro sig se förfallna, obebodda stenmurar.

Drägter och lefnadssätt tyckas bland det arabiska (eller moriska) borgerskapet vara ungefär de samma för alla. Den förmögne köpmannen bär kanske en finare silkeströja och en dyrbarare mantel än den fattige skoflickaren, men båda bära dock samma drägt och prunka i samma lysande färger, den ene bakom sin disk och den andre i sin verkstad. På samma sätt är *ett* hus rymligare, vackrare och bättre möbleradt än ett annat, men alla ega de öppna gårdar, svala pelargångar och platta tak. Detta gäller dock endast om det egentliga borgerskapet och om de förmögne. Utom dessa finnas många, som hvarken hafva hem eller yrke, som äro klädda i trasor och sofva på torgen, i gatornas arkader eller i moskéerna.

De, som bebo den s. k. moriska stadsdelen, utgöras af araber och judar, som tillhöra borgarklassen. Handeln har naturligtvis hufvudsakligen fallit i judarnes händer, och handtverkerierna utöfvas i allmänhet af araber, dock är detta ingen bestämd skilnad, ty man finner många arabiska köpmän lika väl som många judiska handtverkare, och bland de senare isynnerhet sådana, som arbeta i guld och ädla stenar, och som sömma dyrbara broderier och drägter. Deras små verkstäder ligga vid dessa trånga, backiga gator. Alla äro lika små och enkla, de utgöras af ett litet fyrkantigt rum, till hela sin vidd öppet mot gatan. Der finnas inga möbler, det är belagdt med en vanlig flätad stråmatta, och arbetarne sitta på golfvet med korslagda ben. Hvar och en har jämnt upp en så stor fläck af golfvet, som är behöflig för hans ben och de verktyg och den material, han för ögonblicket behöfver. Ingen kan röra sig der inne, utan då någon är trött, får han hoppa ut på gatan och sträcka på armar och ben, hvarvid han icke underlåter att smyga sig in på närmaste kafé.

Då man börjar bestiga de små tvärgatorna, som leda upp till de gamla, moriska stadsdelarne, träffar man först en eller annan, som är jämförelsevis snygg, och här finnas flere vackra verkstäder, t. ex. en, som tillhör arabiska dekorationsmålare, och en annan strax bredvid, som innehafves af judiska guldsömmare. Det är rätt intressant att stanna ett ögonblick och se, huru de förre blanda sina färger och de senare sticka sina guldsömmar

på blåa och svarta sammetströjor. I allmänhet finner man samma handtverkerier samlade vid samma gator. Då man följer en af dem, ser man, huru de österländska drägterna sömmas. I en verkstad förfärdigas knäbyxor och lifrockar, i en annan mantlar, i en tredje gördlar, i en fjerde silkeströjor för qvinnor, o. s. v. Vid en annan gata får man se, huru guld arbetas, ädelstenar inpassas i smycken och mera dylikt. Naturligtvis är jag icke den ende nyfikne åskådaren, som stannar och tittar på dessa grannlåter. Man ser ofta allvarliga araber sakta sin gång för att betrakta någon smakfull klädnad under arbete, men i synnerhet är det de beslöjade qvinnorna, som låta sig fördröjas framför någon guldsmedsverkstad eller med stum förtjusning stanna vid någon klädessömmares lokal och betrakta en ny silkeströja med dess glänsande färger och fina broderier. Kanske låter den sköna arabiskan till och med förleda sig att ur slöjan framdraga sina guldfärgade händer för att bättre kunna undersöka silkets beskaffenhet.

I samma mån som man går högre upp, lemnar man rikedom och glänsande färger bakom sig, gatorna blifva trängre och smutsigare, butiker och verkstäder få ett helt annat utseende. Ofta äro passagerna eller stentrapporna så trånga, att man knappt kan komma förbi de små laståsnorna, som här besörja godstrafiken. Stundom möter man en hel rad dylika, som framdrifvas af ett par smutsiga, barbenta negrer.

Här och der framför husdörrarna sitta eller ligga alla möjliga slags tiggare, de allra ömkligaste varelser. En del äro blinda eller krymplingar, men de fleste äro ålderstigna, som knappt kunna röra sig. Många äro endast insvepta i trasor och ge till känna ett elände, hvartill vi lyckligtvis sällan se något motstycke i vårt land. Då man går förbi dem, framsträcka de handen och mumla några ord på arabiska. Möjligen citera de någon gång koranens ord: “kan du ej gifva mer, så gif åtminstone en half dadel“.

Det är de högsta, de fattigaste stadsdelarne, inom hvilka man ser dylikt, på toppen af berget, der gatorna äro trånga, branta, ofta helt och hållet öfverbygda trappor. Stundom förlora de sig i labyrinter, så att man knappt vet, hvar man skall komma ut, innan man slutligen åter finner sin väg till någon gata, som bebos af välmående handtverkare och små anspråkslösa köpmän. Här arbetas med rastlös ifver och med en flit, som skulle göra heder åt hvilket folk som hälst. Toffelmakaren sitter i sin lilla

verkstad, omgifven af sina unga söner, som sättas i lära vid sju eller åtta års ålder. Detta yrke har utan jämförelse de fleste idkare, och man kan med skäl undra, hvilka som skola slita ut alla tofflor, som här förfärdigas. För öfrigt finner man nästan alla slags handtverkare. Många små egendomligheter utmärka den arabiske handtverkaren. Han drifver sitt arbete i mycket liten skala och reder sig med mycket få och enkla verktyg. I allmänhet förefaller han tämligen välbergad samt ordentlig och pålitlig, och detta vida mera än hans kommersiella grannar. De små salubodar, som finnas i dessa trakter, äro ruskiga lokaler. De tillhöra för det mesta judiska eller arabiska specerihandlare, som sälja potatis, mjöl, kaffe, ljus etc. En dylik bod är säck vid säck, der finnes endast en enda öppen fläck, på hvilken säljaren sjelf står; köparen får naturligtvis stanna på gatan. Vissa kyffen innehafvas af gamla, afskyvärdt fula negerqvinnor, som sälja frukt eller bröd. Äfven vid dessa gator finnas kaffehus och restaurationer, mycket tarfliga inrättningar, der araben för *en* sou kan dricka sin kaffekopp och för två får tillbringa hela natten på stället. Dessa lokaler äro ständigt fulla af folk, som ligga och lata sig rundt kring väggarna.

Redan då man gör sin första tur kring den gamla moriska stadsdelen, får man ett visst allmänt intryck af det märkvärdiga folk, som här lefver och verkar. En amerikan yttrade till mig, att han icke sett annat än “superstition, filth, dirt and degradation“, här funnes enligt hans åsigt intet för den, som har sinne för konst och skönhet, hvarför han så fort som möjligt skulle begifva sig till Neapel och Rom. Säkert är, att den konst, som här finnes, är en annan än den italienska, och den skönhet, som Algeriet eger, liknar icke Missisippis, men man ser dock här ett folk, som en gång stått främst på civilisationens vädjobana, samma folk, som uppbygt Alhambra, och som efterlemnat så många andra djupa spår i den menskliga odlingens historia.

2.

Algeriets växlande öden. — Abd-el-Kader och det heliga kriget. — Fransmännens ställning i Algeriet.

Då fransmännen företogo sig att eröfra och kolonisera Algeriet, upptogo de en urgammal tanke, ett företag som romare, araber och turkar, hvar i sin tur, hade arbetat på. Under de fem sekler, då romarne innehade Algeriet och Afrikas kuststräcka vesterut, hade landets åkerbruk blifvit grundlagdt och uppblomstrat. Idoge och företagsamme medborgare från det stora verldsriket begåfvo sig till landet på andra sidan Medelhafvet, uppodlade kuststräckorna norr om Atlas, civiliserade de berbiska nomadstammarne och förmådde dem genom sitt exempel att antaga fasta bostäder och egna sig åt åkerbruk. Snart blef sädesproduktionen så betydlig, att Afrika kunde nämnas Roms kornbod och bestrida halfva dess införsel. Välståndet steg i samma mån, till och med romersk konst och vetenskap blefvo här hemmastadda, och den afrikanska kyrkan blef en vigtig lem af den kristna församlingen. Men med vandalernas ankomst ödelades allt, Hippo intogs och brändes, och dess store biskop blef ett af krigets offer. Om de tider, som föregingo denna tilldragelse, vitna de många minnesmärken, som man i våra dagar funnit från den romerska perioden, och som dels pryda härvarande muséer, dels finnas i Paris' samlingar.

På vandalernas ankomst följde mer än två århundraden af strider, under hvilka landet åter nedsjönk i ett slags barbari, och under den anarki, som då rådde, sökte de berbiska folken återvinna och försvara sin frihet emot vandaliska och grekiska inkräktare.

I slutet af sjunde århundradet öfversvämmades landet af en ny folkvandring österifrån. Det var islams bekännare, som med koranen i ena handen och svärdet i den andra drogo fram och upprepade sitt: "blif muselmän!" Nu öfverfyldes norra Afrika af det folk, som än i dag utgör kärnan af dess befolkning, och som skapat den civilisation och de förhållanden, som man här finner. Hundra tusental af berber sändes bort till Asien, och i stället invandrade nya skaror af muselmaner, lockade af landets fruktbarhet och lifvade af den tanke, att verlden tillhör de troende. Islams lära fördes segerrikt allt längre vesterut, till dess Atlanten satte en gräns för dess utbredning åt detta håll. Det var då, som en af de arabiska cheferna, hunnen till Atlanten, red ner i vesterhafvets vågor och klagade, att han icke kunde framtränga längre för att kungöra Guds enhet. Araberna vände sig i stället mot norr och utbredde sig öfver Spanien, der de snart blefvo herrar. Slutligen inbröto de i Frankrike, men här var målet satt för deras eröfringar; med Karl Martells seger vid Poitiers började det gå tillbaka för dem, och 760 år derefter förlorade de genom Granadas fall sitt sista fotfäste i Europa och blefvo åter hänvisade till sina afrikanska besittningar. Från dessa började de nu sina ryktbara sjöröfverier, som i början af 1500-talet tvungo det då mäktiga Spanien att gripa till vapen och försäkra sig om deras förnämsta hamnar för att skydda sin handel. Spanjorerna hade dock ej hunnit befästa sitt välde i Afrika, när Harudj eller Horuk Barbarossa uppträdde. Denne mäktige sjöröfvare tillkallades af Algers infödde furste för att hjelpa honom mot spanjorerna, och detta tillfälle begagnade han för att störta sin bundsförvandt och sjelf göra sig till Algers beherskare. Då araberna intogo en hotande hållning mot detta nya välde, sökte hans broder och efterträdare turkarnes beskydd och erkände sig såsom deras vasall. Turkiets besittning af Algeriet var en helt annan än de föregående. Intet försök gjordes att kolonisera landet, man åtnöjde sig med att hitsända trupper; det var blott ett militäriskt beskydd. Emellertid tilltog sjöröfveriet, man plundrade handeln och uppbringade kristna fångar i tusental, hvilka försmäktade såsom muhamedanernas slafvar. Norra Afrika var ett tillhåll för laglöshet och elände, ända till dess Frankrike på allvar trädde emellan och fick fast fot i landet genom Algers eröfring 1830.

I början rönte fransmännen jämförelsevis föga motstånd bland de arabiska stammarne, som voro söndrade genom inbördes fiendskap. Franska armén trängde småningom fram inåt landet, utkämpade många hårda strider med enskilda arabiska härskaror och besatte under de första tre åren de vigtigaste platserna. Hvad som fattades araberna vid deras försök att försvara sitt land, var icke tapperhet utan sammanhållning; så länge hvarje stam kämpade för sig utan samband med andra, fans ingen möjlighet att hejda eröfraren.

Helt annan kraft fick motståndet, när Abd-el-Kader uppträdde och samlade araberna under sina fanor. Det var en ung man, som endast räknade 24 år, och som var i besittning af alla de egenskaper, som araberna sätta högst: han ansågs härstamma från profeten och hade genom ett strängt iakttagande af alla islams bud förvärfvat sig namn såsom en god muselman. När landets sjelfständighet hotades, upplågade hans fosterlandskärlek, och han egnade sig med hela sin ungdomskraft åt dess försvar. Det visade sig snart, att han var den starke, som behöfdes, den ende som kunde taga ledningen af försvaret i sina händer. Han väckte hos de arabiska stammarne en känsla af deras nationela enhet och sökte inplanta hos dem, att de utgjorde *ett* folk med gemensam religion och gemensamma intressen. För ett ögonblick glömde de sina inbördes strider, förenade sig under honom och hyllade honom såsom sin emir. Äfven Frankrike erkände Abd-el-Kader såsom sådan och afslöt med honom en fred, som sedermera ytterligare reglerades genom fördraget i Tafna 1837. Emiren blef då oberoende herrskare öfver landet, endast undantagande de obetydliga delar, som fransmännen behöllo i sina händer.

Härigenom uppkom ett tillstånd, som icke kunde vara länge. Både fransmännens och arabernas ställning var ohållbar. I Frankrike var man af olika mening; ett parti önskade öfvergifva planen att eröfra Algeriet, ett annat ville upprätthålla sakernas ställning tills vidare. Araberna deremot slöto sig allt fastare tillsammans och började lifvas af tanken att fördrifva de otrogne. Abd-el-Kader fann sig förorättad och tog sig snart anledning till fredsbrott. Han lät nu öfver hela landet predika det heliga kriget mot de otrogne, och allas sinnen upptändes af en fanatisk entusiasm.

De afrikanske araberna ega inga historieskrifvare, dessas plats intages här af skalderna, som i sina sånger förhärliga

hjeltarne och deras bedrifter och bevara dem åt efterverlden. Flera af dessa sånger hafva i mästerlig öfversättning blifvit återgifna af general Daumas och återfinnas bland hans intressanta skildringar från Algeriet. De gifva en bild af den hänförelse, hvarmed det heliga kriget omfattades såväl af Abd-el-Kader som af hela Algeriets befolkning. Emiren dolde icke för sig sjelf de faror, som hotade landets frihet, och han sökte inplanta hos sitt folk, att de måste anstränga sig till det yttersta för att kunna besegra sin mäktige fiende. Allas sinnen lifvades snart såsom hans, och öfver allt genljödo skaldernas sånger:

"Vi vilja hafva krig! Hvarför dröja vi att kasta de kristne i hafvet?

Ega vi icke ryttare sittande på hästar, som flyga utan vingar?

Ega vi icke soldater, hvilkas eld tillintetgör fienden?

— — — — — — — — — — — — — — — —

Hatet mot de kristna är en arfvedel, som vi mottagit från våra fäder.

Och kunna vi förneka våra fäders arfvedel?"

Kriget förbereddes med kraft och omsorg. Truppmassor samlades och inöfvades, och för hvarje dag utropade befälhafvaren framför leden:

"Hören I, som ären trons stridsmän, vi skola börja det heliga kriget. Erinren eder, att döden i det heliga kriget, det är lifvet i en annan verld. Måtte Gud förläna seger åt vår herskare, sultanen Abd-el-Kader."

I oktober 1839 bröt kriget ut; emiren höll sitt högtidliga intåg i Maskara och utsände derifrån proklamationer till sina underlydande embetsmän:

"De troendes furste Abd-el-Kader, religionens beskyddare, trons stridsman, till vår vän aghan (eller kadin) — välsignelse hvile öfver eder.

Gifven utan dröjsmål signalen till det heliga kriget!

Fredsbrottet kommer från den kristne; den trolöse är framför oss. Uppskörten edra kläder och bereden eder till kampen. Låten intet oroa eder, tillknyten edert bälte och hållen eder beredde på allt. Frankrike, veten det väl, är ett mäktigt land. Det har sändt sina arméer till vårt land för att eröfra det, och det uppoffrar så mycket blod och så mycket guld endast i afsigt att förslafva oss. Se der sanningen. Visen eder vuxna dessa stora händelser och lären framför allt tålamod.

Dessa äro pröfningar, Gud sänder oss dem; de äro fästade vid hvarje muselmans öde, hvilken är beredd att dö för sin tro.

Vid mottagandet af denna order anfallen öfver allt den otrogne med enighet och utan svaghet; straffen med döden de affällingar, som underkasta sig honom, egen blott ett enda hjerta, utgören blott ett enda gevär, och segren, vare det Guds behag, skall allestädes kröna vår ihärdighet. Helsning.“

Sådana voro de ord, som utgingo från emiren; folket svarade derpå med sånger fulla af tillförsigt och hopp. Man beredde sig på allt, man väntade sig de mest lysande segrar och tänkte åter på islams bestämmelse att herska öfver verlden. Allt vore färdigt för det heliga kriget mot de otrogna; dessa tillbedjare af träbeläten skulle bortjagas. “Vi skola förfölja dem med mäktiga härar, med våra ryttarskaror och våra förstörelsebringande kanoner; vårt hopp står till Gud, som utrotar det onda. En dag skola vi färdas öfver hafvet på våra barker och taga vår hämd. Vi skola besegra de otrogna och taga deras land i besittning. Hafva icke de inkräktat vårt land med sina kors? Ja, vi skola eröfra de kristnes land, vi skola bosätta oss der, vi skola öfversålla det med moskéer, vi skola der uppstämma våra älsklingssånger, vi skola der förkunna Guds enhet. Korsets religion skall utslockna, och profetens skall blifva predikad och bekänd.“

Sådan var sinnesstämningen vid krigets utbrott. Men ehuru araberna kämpade med sin vanliga tapperhet, rönte de den ena motgången efter den andra. Fransmännen öfversände betydliga truppmassor, vida bättre beväpnade och ledda, och emirens arméer tillintetgjordes af dessa. I fyra år fortsatte Abd-el-Kader kampen, och sedan hans sista härar blifvit slagna, flydde han inom Marockos gränser. Flera gånger fortsatte han kriget, först med Marockos hjelp, och sedan när nya oroligheter utbröto i Algeriet. Alla hans ansträngningar och all hans hänförelse voro dock förgäfves. De franska härarne hade segerrikt tagit i besittning den förnämsta delen af landet, och musulmännen underkastade sig på alla håll de otrognes välde; han fann sig småningom öfvergifven af sitt folk, och ensam och förföljd öfverlemnade han sig dec. 1847 i fransmännens händer.

Redan följande år utbröto nya oroligheter, och tio år förgingo, innan de kabyliska stammarne kring Atlas voro fullständigt kufvade. Äfven på sextiotalet oroades Algeriet af nya upprorsförsök och hemsöktes tillika af hungersnöd och annat

elände till följd af torka, gräshoppor och kolera. Men när fransk-tyska kriget utbröt, rådde här ett fullständigt lugn, och detta fortfor till september-revolutionen. Så länge Napoleons regering varade, kände araberna sig tämligen lugna. Många af deras förnämsta chefer voro personliga vänner till kejsardömets ledande män, hade gästat Paris och mottagit utmärkelser och embeten af franska regeringen. När kejsardömet föll och nye, för dem okände män ryckte till sig makten, blefvo de misstänksamma och fruktade för sitt lands öde. En af de inflytelserikaste arabiska höfdingarne, Mokrani, hade aflagt ett muntligt löfte till franske general-guvernören att icke störa landets lugn, så länge Frankrike vore indecladt i krig. Han höll det äfven; först när fredspreliminärerna voro undertecknade, öfversände han sin afsägelse såsom agha, återsände hederslegionskorset och utfärdade en formlig krigsförklaring. Upproret bröt löst öfver hela landet och blef ett af de allvarligaste, men det blef äfven nu utan framgång, ty de franska arméerna återvände samtidigt från Tyskland och kunde öfversändas till Algeriet. Mokrani sjelf stupade i kriget, och de arabiska härskarorna tillintetgjordes. I augusti 1871 var hela resningen qväfd.

För närvarande råder öfver hela Algeriet ett fullständigt lugn, men detta är hvarken långvarigt eller pålitligt. Hela den franska ockupationen har varit ett enda fortsatt krig. De fiendtliga anförarne hafva fallit den ene efter den andre, men såsom Daumas anmärker om Abd-el-Kader: ett snille må försvinna, men arabernas verklige sultan är koranen, och koranen qvarstår och är ensam tillräcklig för att underhålla hatet mot de kristna och när som hälst upptända denna fanatiska stridslystnad, som är ett ständigt hot mot det franska väldet.

Araberna kunna uppställa en krigsstyrka af 400,000 man, hvaraf 320,000 infanterister och 80,000 kavallerister. Den förut citerade författaren anmärker, att denna siffra kan synas otrolig med en befolkning af endast två och en half millioner, men om man beräknar fem personer på hvarje familj, blifver det 500,000 familjer, och hvarje arabisk familj räknar åtminstone *en* krigare. Den fiendtliga styrkan kan sålunda blifva ganska aktningsbjudande och gör stora ansträngningar å fransmännens sida nödvändiga.

Morisk qvinna.

8.

Arabiska sånger och danser. — Arabernas aftonlif, deras öfvergifna hem och fylda kaféer.

Det är icke lätt att på närmare håll få se något af arabernas lif och plägseder, och man begagnar derför gerna hvarje tillfälle, som erbjudes. En dag talades om en arabisk fest med dans och musik, som skulle ega rum uppe i den moriska stadsdelen. Vi skaffade oss en arabisk guide, och med honom i spetsen vandrade vi dit sent på aftonen. Det bar af upp till den gamla staden i trappor och backar genom en laby-

rint af gator, bland hvilka endast en infödd kan finna sin väg fram. Då vi ändtligen hunno till vår bestämmelseort, inträdde vi i ett moriskt hus. Den inre, öppna gården med den klara stjernhimmeln till tak var fyld af sångkören, omkring 40 man stark, och i de omgifvande pelargångarne stodo eller sutto åhörarne, hvaraf största delen araber. De öfre pelargallerierna voro afsedda för qvinnorna, såsom vanligt hvitklädda och täckta i dubbla slöjor. Äfven uppe på taket stodo ett par beslöjade qvinnor och blickade ned. Då vi inträdde i denna församling, fängslades vårt intresse af dess rent österländska, för oss så egendomliga prägel.

Kören bestod af medelålders män, de flesta klädda i hvita eller blåa liftröjor och vida knäbyxor samt hvita mantlar öfver axlarne och turbaner på hufvudet. Inom kören funnos äfven en och annan äldre arab samt några små gossar, med klara, vackra stämmor. Då vi kommo, sjöngo de som bäst och ackompagnerade sången med sina tamburiner. Det var en präktig kör med friska, starka röster och ett egendomligt utförande. Då de slutat sången, nedlade de sina tamburiner i midten under åtskilliga ceremonier, afkastade sina mantlar och satte sig på dem med korslagda ben, allt under afsjungande af några särskilda slutstrofer. Ledaren, *mokaddem*, en arab af vördnadsvärdt yttre, satte sig vid sjelfva pelargången, och mot honom vände sig alla de öfriga. Dörrarna slogos upp, och åtskilliga nykomne inträdde. Hvarje ny gäst aftog sina tofflor i dörren, gick rakt fram till mokaddem, helsade honom med en kyss på pannan, vände sig derefter mot sällskapet och, läggande venstra handen på hjertat, helsade det med den högra med en slängkyss samt mumlade ett "välsignelse hvile öfver eder" eller någon annan liknande helsning. Derpå afkastade han sin mantel och satte sig såsom de öfriga; och när alla ordnat sig och sångens sista toner förklingat, höjde mokaddem sin röst, alla upplyfte sina händer och instämde med hög röst:

"I Guds, den förbarmandes, barmhertiges namn! Pris vare Gud, verldarnes herre, den förbarmande, den barmhertige, domedagens herre! Dig dyrke vi! Dig anrope vi om hjelp! Led oss på den rätta vägen, på deras väg, emot hvilka du varit nådig, på hvilka din vrede icke hvilar, och som ej gå vilse. Amen!"

Derefter lästes äfven andra stycken. Mokaddem förde ordet, och de öfrige föllo in emellanåt, hvarvid de vid vissa ord förde

handen öfver pannan. När de slutat, reste de sig, kysste hvarandra på pannan, och de yngre kysste särskildt de äldre.

Härmed var festens första och vackraste afdelning slutad, och man ordnade sig nu i rader utefter sidorna, så att i midten af gården en liten plats lemnades öppen för fri rörelse. Tre unga araber rusade häftigt fram, utstötte ett skri och afryckte sina tröjor och turbaner. De började några besynnerliga danser, hvilka de utförde, såsom det tycktes, i ett slags öfverspändt själstillstånd, utan allt medvetande. De svängde öfre delen af kroppen med ursinnig häftighet fram och tillbaka, ögonen rullade vildt och håret fladdrade, så att de fingo ett halft vansinnigt utseende. Då detta nått sin höjd, framburos glödande järn, på hvilka de dansade, och hvilka de handterade och förde öfver kroppen. Detta upprepades äfven med glödande kol, skarpslipade svärd och annat dylikt. Tydligen voro de i ett tillstånd af fullkomlig känslolöshet. Då mokaddem fann det vara nog, gick han fram, omfamnade och kysste dem, för att söka lugna dem och återföra dem till sans, hvilket ock ganska snart lyckades. Man förde dem in i ett närgränsande rum, der de klädde sig och återtogo sitt vanliga lugna yttre. Dessa danser benämnas vanligen "fanatiskt-religiösa", men jag tror, att detta är ett misstag. Festens första del bar visserligen en religiös prägel, men danserna och andra prestationer, som derpå följde, tycktes vara alldeles oberoende deraf.

En annan afton omtalades, att något slags festlighet med dans skulle anställas bland negrerna, äfvenledes uppe i den moriska stadsdelen. Vi hade denna gång ingen guide till hands, utan beslöto att leta oss fram på egen hand. Visserligen misslyckades vi i vår egentliga afsigt, men vi sågo dock mycket af lifvet bland araberna och af staden i månbelysning, hvilket troligen var af vida större intresse än de omtalade negerdanserna. Vi styrde våra steg uppför de branta trapporna och rundt kring de krokiga gatorna. Aftonen var månljus och vacker, så att de breda gatorna i den nedre stadsdelen voro klart belysta, men der uppe mellan de moriska husen var månskenet lika väl utestängdt som någonsin dagsljuset. Här herskade halfdunkel eller mörker, så att man endast med svårighet kunde taga sig fram, i synnerhet på sådana gator, som upptogos af enskilda bostäder. Vid de mera trafikerade gatorna spreds ljus från kaféerna, som öfver allt ega ett lifligt och gladt utseende, fylda som de äro med folk. På dessa tillbringa araberna en god del

af sin dag, men framför allt qvällarne; de besöka sina kaféer om möjligt ännu flitigare än fransmännen. I hemmet tyckas de ej trifvas, åtminstone föredraga de kafélifvet, och detta gäller, såsom det tyckes, om dem alla. Kaféer finnas utefter vissa gator i hvart eller hvart annat hus, och det är i dessa trakter, som man finner folk och rörelse.

Går man åter in på andra gator, som icke ega kaféer eller salubodar, finner man dem folktomma och dystra. Här och der i de mörka, krokiga backarne möter man en bemantlad arab, men ofta kan man gå en sådan trång passage fram utan att se en enda menniska. Husen utskjuta med den öfre våningen så nära hvarandra, att man knappt kan skönja stjernhimmeln mellan dem, och stundom är backen rent af öfverbygd, så att man plötsligt befinner sig i ett fullständigt mörker. Det är en konst att icke stupa på kabyler och negrer, som, insvepta i sina säckmantlar, ligga och sofva i rännstenen midt i vägen. Man går varligt framåt, tills man vägledes af skenet från någon aflägsen gaslampa, hvilken häntyder på ljusare trakter. Vid dess sken får man tillfälle att närmare betrakta de moriska husen. Den enda, järnbeslagna dörren är väl stängd, och husets herre sitter och förnöjer sig på ett kafé med nyckeln i fickan, viss att hans kära qvinnor äro väl inlåsta samt sitta i stillhet och afbida den tid, då han behagar komma åter. Men moreskerna tyckas finna tiden lång, de tröttna vid att inhöljda i sina slöjor promenera på taket och titta på månen, och ännu tråkigare finna de sina undangömda rum; de hafva, äfven de, behof af att se något litet af den yttre verlden och sina medmenniskor. Då det nu icke finnes något fönster utåt gatan, taga de sin tillflykt till ett par små fyrkantiga gluggar, som i öfre våningen blifvit lemnade öppna för att upplysa trappan. I dessa små fönsterhål ser man här och der ett ansigte försigtigt titta ut. Då man först ser dessa skygga blickar der uppe i höjden bakom järngallret, skulle man kunna tro dem komma från ett verkligt fängelse, om man icke märkte den sprittande glädje och liflighet, som framlyser ur dem. Vi komma sakta fram ur vårt dunkel. Så snart arabiskan varseblifvit oss främlingar, ropar hon an sina väninnor der inne, och vi se det ena ögonparet efter det andra visa sig, för att taga i betraktande det märkvärdiga fenomenet. Då de se, att vi fixera dem, blifva de något tillbakadragna, men kunna dock icke afhålla sig från att titta ut, hvarvid vi få tillfälle att taga en eller annan arabisk

skönhet i flygtigt betraktande. De hafva en vacker hy med rosenfärgade kinder, stora, mörka, eldiga ögon, mörkt hår, uppfäst med något diademlikt band, men det, som mest faller i ögonen, är deras svartblå, färgade ögonbryn. Det finnes verkligen en eller annan, som målar sig så obetydligt och så väl, att det ej skämmer hennes skönhet, men i allmänhet är detta bruk afskyvärdt. Dock, man måste tala höfligt härom, ty det är en gudomlig instiftelse och befaldt af profeten sjelf.

Sedan vi sett denna skymt af qvinnorna och hemmen, sågo vi snart så mycket mer af männen och af de ställen, mellan hvilka de fördela sin afton. Vi kommo in på en af de större gatorna. Den var lika trång och lika krokig, men ganska väl upplyst från de kringliggande husen, som hvart och ett egde sin lokal, alla öppna för allmänhetens blickar. Här är en arabisk restauration, der kocken står vid spisen helt nära dörren och bakar ett slags runda bullar, som simma i flott; några negrer och kabyler sitta på mattorna och smörja sig. I nästa hus finnes en liten försäljningslokal, der en fattigt klädd arab sitter och halfsofver med en liten sotig oljelampa öfver hufvudet. Från ett tredje höres sånger och bullrande röster; det är ett kafé, som är uppfyldt af franska soldater från de afrikanska regementena; de förbigående araberna kasta föraktliga blickar på dessa affälliga muselmaner, som trädt i eröfrarens tjenst och nu berusa sig med starka drycker. En slående kontrast mot soldaternas bullrande sång och stoj bilda ett par arabiska kaféer. I det ena sitter en sagoförtäljare och underhåller sällskapet med sina lifliga berättelser. Rundt kring väggarna sitta eller ligga allahanda afrikaner, och alla lyssna med samma intresse; ingen yttrar ett ord, som kunde störa berättaren. På det andra kaféet åter, der sagoförtäljaren saknas, är det ingen, som bryter tystnaden. Vi gingo in och satte oss kring en fontän, som stod midt i rummet, omgifven af växter. Värden, en arab af ett prydligt yttre och en hållning värdig en höfding, kom genast emot oss och bad oss vara välkomna. Sedan han låtit sin kock förse oss med rykande svart kaffe och stora turkiska vattenpipor, satte han sig ned och var ganska sällskaplig. Kaféet var ett af de större och prydligare, upplyst af små oljelampor, som hängde i taket; väggarna voro klädda med taflor, de flesta föreställande scener från öknen samt vyer från Alger och Tunis. Dessutom funnos allahanda moriska prydnader, i taket hängde frukter och blomqvistar, allt mycket smaklöst ordnadt; i ett

hörn stod en lång spis, vid hvilken ett par unga kockar i röda tröjor och blåa knäbyxor voro ifrigt sysselsatta med kaffekokning. I detta rum hade samlat sig omkring femtio personer, alla österländingar. De hade satt sig med korslagda ben gruppvis på mattorna. Man såg här en grupp af några negrer, som roade sig med kortspel, i en annan grupp sutto några araber och spelade dam, i ett tredje hörn sutto några judar och spelade ett slags hasardspel om penningar; ett par araber lekte med sina tamburiner, slogo ett och annat slag på dem och gnolade på en sång till de andras förnöjelse. Det stora flertalet af de äldre araberna göra dock alls intet, de sitta och se på hvarandra, röka sina cigaretter och smutta på sitt kaffe; man ser dem knappt yttra ett ord eller förändra en min — ett småleende är utom all fråga. På detta sätt tillbringa de sin afton. Nog är deras lif stillsamt och nyktert. Deras största nöje är, när en improvisatör — sagoberättare eller skald — kommer in och får ordet. Då lägga de bort sina spel och rikta sin uppmärksamhet på honom samt följa hans ord och lifliga gester med oblandad förtjusning. Ett par gånger under aftonens lopp frambär kocken en stor träpipa, som går laget kring från mun till mun; hvar och en eger blott rättighet till ett enda drag, men detta tager han ock så djupt som möjligt, och sedan han räckt pipan till sin granne, bolmar han ut ett moln af rök ur mun och näsa. Denna rök har en starkt berusande inverkan; när man fått för mycket deraf, faller man i sömn. På de sämre kaféerna ligga gästerna och sofva utefter väggarna, men här såsom på många andra ställen fans ett privat rum i öfre våningen, dit de sömniga fingo draga sig tillbaka. Med elden är man mycket försigtig; när någon gör sig en cigarett, skyndar kocken fram med ett glödgadt kol för antändningen; sjelf får man icke upptaga elden.

Vi gingo ut och fortsatte vår väg gatan fram. I hörnet låg en rakstuga, ett uselt hål i källarvåningen, upplyst af ett par dunkla oljelampor; barberaren stod och drog sin rakknif mellan fingrarne, och åtskilliga araber lågo utsträckta på golfvet och väntade hvar på sin tur. I gathörnet fans en gaslykta, och under densamma sutto ett par halfvuxna araber och spelade kort. Midt emot satt en gammal hopkrumpen negergumma och sof med sina brödkorgar bredvid sig. Helt nära ligger en krukmakarebod; midt ibland sina lerkärl står den gamle, hvitskäggige krukmakaren och läser helt andäktigt sin aftonbön; han står i upp-

rätt ställning, något framåtlutad med upplyfta händer och mumlar halfhögt: "det finnes blott *en* Gud; och Muhammed är hans profet". Hans granne är en arab, som samlat ett gladt lag omkring sig; han har placerat ett bord i sin verkstad, och kring detta sitta han och hans vänner rätt muntra med sina kaffekoppar framför sig.

Emellertid är småningom dagens arbetstid förbi. De flesta verkstäder äro stängda; äfven framför de små salubodarne börja de rökiga oljelamporna slockna, de gamla negerqvinnorna packa ihop, rada upp sina korgar på hufvudet och stulta i väg uppför branten — rännstenar, trappor och vrår blifva allt mer upptagna till sofplatser, hvar och en söker hvila, bäst han kan.

4.

Utåt landsbygden. — Marknaden i Boufarik. — Blidah. — Vägen uppför Atlas. — Médéah.

Jernvägen från Alger till Oran genomskär först den fruktbara slätt, som kallas Metidja. Så snart man kom utåt landsbygden, började det österländska folklifvet att framträda i en ny gestalt: kabyler arbetade flitigt å fälten, araber färdades fram på hästar och åsnor, i fjerran såg man tält uppslagna. Vi reste fram i riktning mot Atlasbergen; de voro inhöljda i tjocka moln, men småningom klarnade det, och deras ännu snöhöljda toppar framträdde. Jernvägsvagnarne äro stora och väl inredda. I vår kupé hade vi i sällskap en arabisk familj: herre, fru och en halfväxt dotter, en liten liflig, vacker flicka, som var ytterst road af resan. Vid hennes försök att titta ut halkade slöjorna ständigt af henne; hon blef då ytterst förlägen och hade mycket brådtom att svepa kring sig igen, i synnerhet som hon märkt, att vi observerade henne. Flertalet af tågets passagerare var, såsom vanligt, araber; alla anslag på dörrar och i vagnar äro ock tryckta på deras språk.

I Boufarik, en vacker liten by, omgifven af palmlundar, stannade vi för att åse måndagsmarknaden, hvilken är den mest besökta i Algeriet. Dylika veckomarknader hållas i nästan alla småstäder inåt landet. De besökas af araberna på andra sidan Atlas, hvilka infinna sig för att utbyta sina produkter mot Tell's. Marknaden var mycket liflig: här samlades araber från öknen för att sälja sina får och boskapshjordar, kabyler med sina åker- och trädgårdsprodukter, moriska handtverkare från

städerna, judiska gårdfarihandlare och en eller annan fransk eller spansk kolonist. Tusentals araber i långa, hvita mantlar rörde sig om hvarandra; en och annan jude framskymtade bland dem i sina brokiga kläder, och midt i trängseln sökte de svarta negrerna röja väg för sina åsnor. På ett ställe hålla nomaderna till med sina hjordar, på ett annat väga ullhandlarne upp sin ull, här ligga judarnes tält i två långa rader, bakom hafva de moriske handtverkarne uppslagit sina tält. Af de sistnämde äro de fleste toffelmakare, hvilket är den industri, som röner starkaste efterfrågan; fattiga araber inlemna sina gamla tofflor till lagning, så lappade förut, att man kan undra, om det finnes en enda bit qvar af den ursprungliga. De kabyliske trädgårdsmästarne bjuda på en rik tillförsel af grönsaker; de hafva upptrafvat på bara marken stora högar med fikon och valnötter, bredvid ligga säckar med apelsiner och dadlar. Litet åt sidan har man placerat hästar och mulor, sadlade och halfsadlade. I gröngräset är kaffeförtäring. Den arabiske kocken är lika sysselsatt här som på sitt kafé; mattor ligga utbredda i en halfcirkel, på hvilka hans gäster sitta. På något afstånd är en annan hviloplats för arbetsdjuren; ett par ståtliga kameler ligga med böjda knän och framsträcka sina långa halsar.

Vi fortsatte med järnväg till Blidah, en liten vacker stad vid sjelfva foten af Atlas. Här är en rikedom på arabiska trädgårdar med orange-, vin- och olivplanteringar. Både inom och utom staden ligga lundar af palmer och lummiga oliver, i hvilkas skugga man finner springbrunnar och åldriga *koubbas*. Den vackraste lunden är "le bois sacré", och i skuggan af dess oliver ligger en berömd koubba, ett tempellikt monument, uppbygdt till minne af någon arabisk *marabout*. Dessa marabuter bilda ett slags religiös ärftlig aristokrati, och många vördas efter döden såsom helgon, i synnerhet om de under sin lifstid utmärkt sig genom uppoffrande frikostighet mot de fattige, eller om de fört ett verldsförsakande eremitlif, eller slutligen, hvilket är det vanligaste, om de predikat det heliga kriget mot de otrogne. Man uppbygger till deras minne en koubba, antingen i någon lund eller på en naturskön höjd. Stället betraktas såsom heligt, och man samlas der till bön, hvilket i synnerhet är brukligt på landet, der man icke eger några moskéer.

Från Blidah fortsatte vi med diligens vår färd uppåt Atlasbergen. Vid La Chiffa vek landsvägen in i en dalgång, der vägen var utsprängd på bergssluttningen för en längd af 15

kilometer. Det är ett storartadt arbete, som här blifvit utfördt: på ena sidan reser sig en brant klippvägg och på andra sänker sig en tvärbrant afgrund, i hvars djup den lilla "ruisseau des singes" letar sig sin väg fram mellan stenrösen. Bergssluttningarna äro bevuxna med oleandrar och småväxta oliver samt med klängväxter och nyutspruckna vårblommor. Några vilda markattor sågo vi ej, men att de finnas, kan man sluta deraf, att de hållas tama i de flesta bondstugor. När vi kommo ut ur denna dalgång, höjde sig vägen småningom uppåt högplatåerna. Öfver allt är vegetationen rik; landet är föga bebygdt, ytterst sällan mötte vi någon fransk nybyggare, klädd som en hederlig bonde i blå blus och en stor hvit filthatt. Deremot mötte vi många araber, stundom i stora skaror. De förmögne färdas till häst, ståtliga ryttare, som sitta lugnt och stadigt i sadeln, huru ystra än deras hästar äro. Men hästar äro dyra, och den, som ej kan förskaffa sig en eldig springare, får hålla till godo med åsneryggen. Den förmögne araben anser det nästan för en skam att rida på en åsna, och om han nödgas göra detta, händer det, att när han möter en vän, denne ironiskt säger: "hvilken vacker häst du har fått!" Den stora massan af folket har dock aldrig pröfvat något bättre än den lilla tröga, svartbruna åsnan och anser det helt säkert ej för skam att rida på henne. Man lastar det lilla djuret med säckar och påsar, som hänga lika åt bägge sidor, och sedan sätter sig ryttaren på toppen med båda benen åt ena sidan: det bär af i sakta traf, betsel brukas icke, utan åsnan styres med en pinne, som tämligen hårdhändt användes mot dess hals, än till höger och än till venster. Dock endast få araber rida på sina långa färder, de fleste gå till fots och drifva sina lastdragare framför sig. Vi mötte dem än i små partier, än i sällskap af 20 till 30 personer.

"Hvart ämna sig alla dessa vandrande araber, och hvad är deras ärende?" frågade jag en gammal hederlig fransk bonde, som satt bakom mig och rökte sin pipa. Några, menade han, kommo från öknen, men de flesta voro bosatta söder om Atlas på sluttningarna och i dalgångarne. De begåfvo sig nu till marknaden i Blidah för att der sälja det lilla, de kunnat producera, och för att i utbyte köpa sina nödvändigaste lefnadsförnödenheter. Hvad dessa araber lefva af och hvad de hafva att sälja, derom kunna vi göra oss någon föreställning, om vi taga i närmare betraktande en eller annan af de små vandrande

grupperna. Här komma tre solbrända, nästan rödbruna figurer, långa, magra, starka män med mörka, allvarliga ansigten. De äro barbenta och bararmade, klädda i de vanliga hvita mantlarne med kapuschonger öfver hufvudet. Den ene sitter på en mulåsna, som är lastad med säckar, öfver hvilka han hänger sina ben. De öfriga två drifva sina små åsnor framför sig. Deras last består af några hösäckar, några hafrepåsar, några ömkliga höns, som hänga ned, vid fötterna bundna mellan säckarne; för öfrigt har en af dem litet villebråd och några schakalskinn, allt högst obetydligt. Det är för att torgföra detta, som de begifva sig till marknaden; mången måste vandra hela vägen öfver Atlas blott för att sälja för ett par francs' värde. Under resan utgifva de icke en sou, de sofva i buskarne och lefva af de torra brödkanter de medföra. Mot middagstiden passerade vi åtskilliga af dessa vandrande araber, som slagit sig ned för att hvila ett par timmar. De hafva lagt sig bland de hårda stenarne, der solen bränner som hetast. Dessa voro alla fattige, men vi sågo ock förmögna araber, som framdrefvo skaror af åsnor lastade med ull och säd, män som voro tillräckligt förmögna för att taga sina mål i de små värdshusen, som ligga utmed landsvägen.

På högplatåerna, något mer än 3000 fot öfver hafvet, ligger den lilla staden Médéah, såsom alla österländska städer omgifven af murar med höga, massiva stadsportar. Befolkningen utgöres nästan uteslutande af araber och judar till ett antal af inemot 10,000. Det är ett samhälle af icke ringa betydelse enligt härvarande förhållanden, och Médéah har allt sedan äldsta tider spelat en vigtig rol i landets historia. Under franska eröfringen var staden skådeplats för många strider och upprorsförsök. Den ödelades nästan fullständigt, och den har sedermera blifvit återuppbygd i fransk stil; men oaktadt vi här vandra på släta, raka gator mellan enkla, vanliga stenhus, hafva vi här för första gången fått se en oblandad österländsk befolkning med lefnadsvanor och seder, som ännu icke rönt något märkbart inflytande genom beröring med vesterlandet. Araberna äro naturligen de talrikaste, men judarne tyckas utgöra den välmående klassen. Då jag om aftonen promenerade på torget, var jag vanligen den enda européen. En och annan arab visade sig, men det stora flertalet här var judar, unga, prydliga män i lysande kläder och vackra mantlar, ofta åtföljda af sina damer i slöjor eller silkeskjolar. Dock ser man äfven judar med vanvårdadt

yttre, med urblekta turbaner, slitna tröjor och trasiga mantlar, män, hvilkas utseende och hela yttre äro i högsta grad frånstötande.

I den äldsta, ännu bibehållna stadsdelen ligger en gammal, ganska intressant moské. Icke långt derifrån ligger ett äkta moriskt bad, öfver hvars ingång står anslaget, att det är tillgängligt halfva dygnet för män och halfva dygnet för qvinnor. Denna anstalt är en af de förnämsta publika mötesplatser, ett ställe der mången mor eller moresk tillbringar en stor del af sin tid, och der de söka en ersättning för det dystra hemmet. Men detta moriska bad är ej blott till för deras nöje och beqvämlighet, det har äfven en religiös karakter, ty det är i badet, som de verkställa "den stora tvagningen", en af dessa tio befallningar, som Gud gifvit Abraham. Af dessa tio äro dock endast fem ålagda; de öfriga fem äro frivilliga, och hit hör "den stora tvagningen".

Det hotell, der jag bor, är ett gammalt moriskt hus, som dock undergått den förändring, att fönster upptagits på ytterväggarna. Utanför mina fönster ligger moskén, och fem gånger om dagen, när bönetimman infaller, ser jag *moueddin* gå upp på tornet och hör honom utropa, vänd till Mecka: "Gud är stor! Jag bär vitnesbörd, att det finnes ingen annan Gud än Gud, och att Muhammed är hans profet. Kom till bön, kom till lofsång!" Dessa ord upprepas sedan med en entonig, halfsjungande röst åt alla fyra väderstrecken. Så vidt afstånden det tillåta, skynda alla till helgedomen, handelsmannen lemnar sin lilla försäljningslokal, skoflickaren sin verkstad och tjenaren sin syssla. Inom några minuter fylles moskén, och från dess pelarhvalf ljuder en högtidlig, tämligen entonig sång. Vid daggryningen, så snart man kan skilja en svart tråd från en hvit, infaller första bönetimmen, och moueddin kallar från tornet de troende till bön; fem gånger om dagen ljuder samma kallelse, och för hvarje gång hörsammas den af alla dem, som vilja undgå *gehennas* eviga eld, och som riktat sitt hopp på det af profeten utlofvade paradiset och dess fröjder. Alla låta sig dock icke förskräckas eller hänföras af koranens lifliga målningar från lifvet efter detta. Man ser icke få araber i synnerhet inom den sämst lottade samhällsklassen, som liknöjda gå förbi de öppna tempeldörrarna.

De afrikanska negrerna tyckas ej vara synnerligen talrika i de arabiska städerna, åtminstone äro de ej ofta synliga. De

flesta af dem tillhöra tjenareklassen och hållas af sina herrar i ganska sträng tillsyn. Ursprungligen hafva de af arabiska slafhandlare blifvit köpta i Sudan och på karavanerna hemförda för att säljas åt norra Afrikas araber. Koranen tillåter slafveriet, men söker dock att gifva det en mild form och tillförsäkrar många synders förlåtelse åt en hvar, som frigifver en träl; frigifvandet blir en pligt, så snart trälen omfattat islams lära. Detta hafva ock negrerna i allmänhet gjort, men mera till namnet, att döma af de många hedniska offerceremonier och religiösa fester, som man ännu får bevittna. Här i Médéah såg jag dem en dag fira sin stora årshögtid. De voro ute till stort antal och samlades kring ett par röda och gröna fanor. Medelpunkten för deras uppmärksamhet var en tjur med förgylda horn, som släpades i procession kring gatorna. Framför honom gick en qvinna och svängde rökelse — den enda qvinna, som fick vara med — efter följde först fanbärarne och sedan musiken, som utgjordes af trummor och skallror, och slutligen jublande skaror af negrer och nyfikna araber. Tolf à femton musikanter gjorde den gälla och ihållande musiken nästan bedöfvande, och tjuren, som var af det argsinta slaget, blef häraf icke fogligare; men hur han än rasade och borrade de gyllene hornen i marken, måste han följa det larmande tåget och hela dagen låta släpa sig i triumf kring Médéahs gator. Ännu om aftonen dånade trummorna, der processionen drog fram.

Från Marocko.

1.

Öfverfarten från Gibraltar. — Ankomsten till Tanger. — Landstigningen och de första intrycken.

Ingen resande, som ankrar i Gibraltars hamn, plägar försumma tillfället att resa öfver sundet till Tanger. Det är en lockande utflygt. Framför oss låg det spegelblanka sundet, på dess andra sida höjde sig de afrikanska klipporna belysta af en strålande sol. Blott ett par timmar, och man kunde få nöjet att trampa Afrikas jord, se en stad i kejsardömet Marocko och fägna sitt öga med en flyktig anblick af det österländska folklifvet, sådant det framträder vid vesterhafvets strand.

Förbindelsen mellan Gibraltar och Tanger underhålles af ett par små ångslupar, som segla under engelsk flagg. Den båt, som skulle föra oss öfver, låg för ankar i viken med rykande skorsten, beredd att snart lägga ut. Vi rodde sakta fram öfver viken för att gå om bord på den afrikanske ångaren. Många små båtar lade till vid dess långsida, medförande passagerare. Man märkte strax, att man var på väg till ett utom Europa beläget land. Främmande drägter, brokiga färger, folk af vidt skilda nationaliteter — allt detta tilldrager sig genast uppmärksamheten. Man går om bord. På fördäcket ser man grupper af araber i långa hvita mantlar. Somliga ligga utsträckta och halfsofva, obekymrade om alla de knuffar och

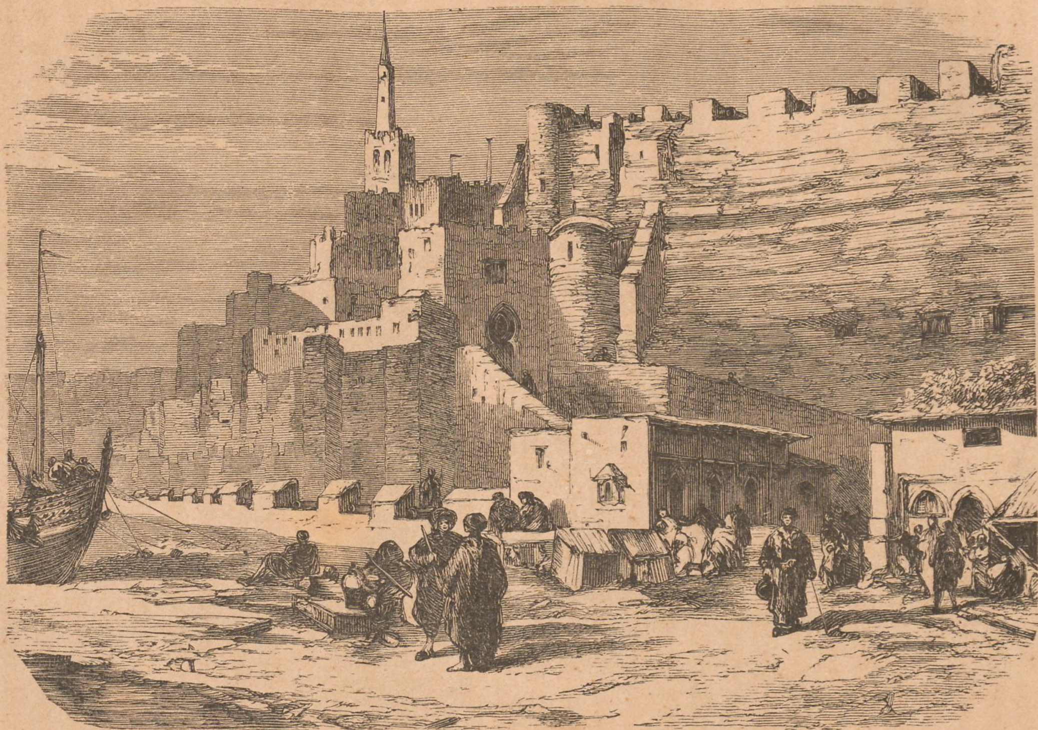
sparkar, för hvilka de äro utsatta. Andra sitta med korslagda ben på sina medförda dynor eller mattor; deras uppsyn är sluten och mörk, de tala föga och tyckas hufvudsakligen sysselsatta med någon granat eller orange, som de krama mellan fingrarne, och åt hvars lukt de fröjda sig i timtal, innan de njuta af dess saft. Vid deras sida ser man åtskilliga judar i österländska drägter. De hafva tagit plats på sina träkistor, som de noga bevaka, ty der förvara de skatter, hvilka de ämna afyttra till öknens söner, och helt säkert rufva de öfver, huru de för dessa skola kunna aflocka araben det mesta möjliga. Det behöfves ingen fördom, för att i deras blick tro sig läsa deras karakter. De hafva ett egendomligt sätt att kasta sina mörka blixtrande ögon, och ur dessa framskymtar något, som genast väcker tanken på “den listige juden.“ Man ser ock ganska lätt, att de komma från ett land, der de utgöra ett förtryckt slägte. Det är icke drägten, som är kännetecknet på herre eller dräng, husbonde eller tjenare; utan hvart hälst man går i verlden, ser man snart på en mans blick, hållning och skick, om hans lott blifvit att befalla eller lyda. Så ser man äfven tydligt nog, att dessa Israels barn fått lära sig att från barndomen böja sin rygg och smila åt hån och förföljelse.

Denna iakttagelse är så mycket mer slående, om man vänder sig om och betraktar den ståtlige moren, som tagit plats på kommandobryggan och kastar sin sida hvita mantel öfver axeln. Han har den oberoende mannens värdiga hållning, och mer än så, ty den stolta och på samma gång likgiltiga blick, hvarmed han betraktar sina landsmän, häntyder på det despotiska förakt, som de herskande bland morerna hysa för den förslafvade befolkningen. Vid hans sida såg man för ett ögonblick en tämligen högväxt neger, klädd i silkesturban samt i en rikt broderad grön jacka och likartade knäbyxor. De båda herrarne — moren och negern — växlade helt lifligt några ord på arabiska, kysste hvarandra på pannan och skildes, hvarpå den svarte åter rodde i land, och moren satte sig på sina kuddar och mattor. — Ångbåtskaptenen, som händelsevis stod bredvid mig, pekade i det samma på honom och gjorde den anmärkningen, att han måste vara någon man af hög ställning i sitt land; ty den svarte herre, som följde honom om bord, var Marockos konsul i Gibraltar, och den marockanske konsuln är en stor potentat i staden, menade han. Min första reflexion härvidlag var, att de svarte måtte ha lyckats förvärfva sig en aktad

ställning i kejsardömet, eftersom en man af deras färg blifvit hugnad med en dylik förtroendepost. Hvad åter moren beträffar, var helt säkert kaptenens anmärkning riktig. Jag kände noga den typen, ty jag har förut sett många hans likar i Algeriet. Der bära dessa herrar — kadi, agha eller hvad hälst de må kallas — ofta hederslegionens dekoration öfver den hvita manteln, en utmärkelse, som de med stolthet mottaga af sin eröfrare. Den marockanske señoren bar intet sådant yttre tecken af sin värdighet. Han satt hela tiden på samma punkt, stel och orörlig; mellan fingrarne tummade han sitt radband och sköt allt emellan på kulorna, under det han blickade österut och mumlade sina böner till Allah. Radbandet är en klenod, som han rullar mellan sina fingrar från solens uppgång till dess nedgång; han är för god muselman för att lägga det ifrån sig, vore det äfven blott för ett ögonblick. Han hör till dessa män, som göra heder åt islams ortodoxi, som flitigt besöka moskéerna och aldrig förgäta koranens bud om tvagningar, bön och almosa, som med ett ord uppfylla all yttre rättfärdighet med en sådan samvetsgranhet, att de kunna förliknas vid de gamla fariséerna, som gåfvo tionde af mynta, ruta och kummin.

Medan vi taga i betraktande våra österländska reskamrater, har ångbåten hunnit ett godt stycke ut i sundet. Gibraltarklippan börjar redan försvinna i fjerran, och den afrikanska stranden framträder allt tydligare. Vi följa den nakna kusten utan att se spår af menniskoboningar eller ens af vegetation. Omsider passera vi en udde, bakom hvilken en liten vik utbreder sig. På dess vestra strand ligger en stad; det är Tanger. Det dröjer ej många minuter, innan den ligger klart och tydligt utbredd för våra blickar. De hvita stenhusen afteckna sig allt tydligare på den terassformiga sluttningen, och man ser snart, att det är en äkta morisk stad. Tätt hopade fyrkantiga hvita hus med platta tak, här och der ett palmträd, som afbryter enformigheten, midt i staden ett par moskéer med sina fyrkantiga, lätt igenkänneliga torn, rundt omkring det hela höga hvita murar, bestyckade med väldiga kanoner — sådan ungefär är anblicken.

Stranden är mycket långgrund, och intet tecken till hamnbyggnad finnes, hvarför vi ankra tämligen långt ute i viken. I ett ögonblick omsvärmas ångbåten af små roddarebåtar, och araber klättra upp på alla sidor samt uppfylla snart däcket ända till trängsel. De äro lifliga, stojande och nitiska tjenste-

Tanger i Marocko.

(Sid. 129.)

andar och bemäktiga sig våra effekter med en hjelpsamhet, som till en början förefaller nästan oroväckande. Kappsäckar, koffertar, hattaskar, allt kastas ned i båtarne huller om buller. Det började redan skymma, höga svallvågor gjorde det svårt för de små farkosterna att ligga stilla kring fartyget; der de trängdes och på alla håll stötte mot hvarandra. Båtmännen manade derför högljudt till skyndsamhet, och deras handtlangare, som trängdes på däcket, tycktes ingalunda benägna för dröjsmål. Knappt voro sakerna nedkastade, förr än de grepo passagerarne, af hvilka många syntes bestörta i anledning af detta för dem oväntade uppträde. Af fruktan, att deras alltför välvilliga ledsagare skulle i sin ifver handgripligen påskynda deras nedstigande i båtarne, såsom syntes fara värdt att döma af stojet, nedhoppade de sjelfmant med en snabbhet, som gränsade till det komiska. Derpå gungade vi af mot land, hvar och en i sin båt, till dess vi fastnade i sanden. Då rusade de på stranden väntande araberna ned i vattnet och vadade ut för att helsa oss välkomna. De täflade om nöjet att få tömma båtarnes innehåll och återvände med sakerna burna på sina axlar, under det de framrullande vågorna öfversköljde dem. Ända till senaste tid har äfven den resande sjelf måst landstiga på detta sätt och hålla sitt intåg i Tanger ridande på en arabs kraftiga axlar. Men såsom ett tecken till en uppspirande civilisation har man nu i kejsardömets förnämsta hamnstad byggt en smal utskjutande kaj, på hvilken vi kunde i all beqvämlighet torrskodda uppnå stranden. När vi så hade *terra firma* under våra fötter, hördes ett äldre engelskt fruntimmer utbrista, att hon tackade Gud, för att hon verkligen med lifvet kommit i land; hon ansåg det för ett synnerligt under.

Våra första steg styrdes till det moriska tullhuset, dit våra saker voro burna i förväg. På stranden, som vi passerade, voro 400 pilgrimer lägrade, hvilka följande dag skulle afgå på den heliga vallfärden till Mecka. Dessa män hade kommit från det inre af landet; de tycktes tillhöra den fattigaste klassen att döma af deras trasiga mantlar och usla tillhörigheter. Hvar och en hade sitt eget lilla dåliga tält, under hvilket han satt hopkrupen och vid en eld kokade sin välling, omgifven af några bylten, som innehöllo förnödenheterna för hans resa. Intrycket, som man erfor vid åsynen af detta läger, var medlidande för dessa män, som tycktes hänvisade till den största fattigdom och försakelse. Men detta intryck var falskt, ty den, som kan tänka

på en vallfart från Marocko till Mecka, är icke en fattig man. Denna långa resa är nämligen förenad med icke obetydliga kostnader äfven för en arab med hans små behof. Det är endast ett fåtal af befolkningen, som kan tänka på fullgörandet af denna för dem heliga pligt, och detta fåtal måste naturligen räknas till de lyckligt lottade. Men så stor är den rättrogne muselmanens åtrå att kunna hörsamma denna profetens befallning, att han är i stånd att göra försakelser och uppoffringar under halfva sitt lif, för att bereda sig tillfälle dertill och för att få glädjen sedan återvända till sitt fädernesland med den ärorika hederstiteln *Hadji,* en titel, hvilken tilldelas dem, som fullbordat pilgrimsfärden till Mecka. Den yttre anblicken af de pilgrimer, som voro lägrade i vår väg, lät mig förmoda, att de hörde till deras antal, hvilka uppbjudit sin yttersta förmåga af försakelse för att kunna verkställa den förestående resan. För deras räkning var en fransk ångare förhyrd, hvilken låg för ankar i viken, färdig att enligt aftal följande dag föra pilgrimsskaran österut.

Vi hade ej gått många steg, förr än vi uppnådde tullhuset, der en medelålders mor gick på post, en herre med bister uppsyn, men mycket artig och i utöfvandet af sitt kall föga besvärlig för de landstigna främlingarne. Tullförhållandena i Marocko äro mycket enkla. Af vanligt resegods är allt tillåtet att fritt införas i landet; intet är förbudet. Men allt handelsgods åter betraktas annorlunda, hvad det än vara må; för sådant har man att erlägga den betydliga afgiften af tio procent af dess värde. Hela frågan vid tullbehandlingen inskränker sig derför till att afgöra, om de medförda sakerna äro reseffekter eller köpmansgods, hvilket icke plägar vara svårt att se. Den moriske tulltjenstemannen — han sades hafva kaptens rang, heder och värdighet — lät äfven allt passera och gjorde helt stum en gest med handen, att han ej ens ville öppna kappsäckarne. Men jag hade en koffert af misstänkt storlek och mera ovanlig beskaffenhet, som genast ådrog sig hans uppmärksamhet, och han befalde, att den skulle tills vidare uppställas på tullhuset, för att följande dag blifva vederbörligen undersökt.

När jag kom dit tillbaka dagen derpå, fann jag platsen ganska liflig. Mina reskamrater från Gibraltar, judarne, voro i full sysselsättning med att vederbörligen uppvisa sina kistor och bylten. På den öppna gården sutto de förnämsta tulltjenste-

männen, vackra, svartskäggiga karlar med prydliga turbaner och vida mantlar. De sutto på sina mattor med korslagda ben, stumma och orörliga. Deras roll tycktes inskränka sig till att bevittna, huru den tjenstgörande “kaptenen“ utförde sina åligganden, och förmodligen tillkom det dem att fälla utslaget vid hvarje undersökning. Vid deras sida sutto skrifvare med stora folianter framför sig. Många af judarne medförda dyrbara tyger, smycken och andra klenoder, för hvilka de fingo betala dryga afgifter, som de väl sökte slingra sig ifrån, såvidt det var dem möjligt. När min tur kom, framtogs min koffert, och som tullbetjenten snart fann, att jag icke var någon juvelhandlare, fick jag utan vidare besvär vederbörligt tillstånd att bringa mina effekter till min bostad.

Det bästa hotellet i Tanger eges af en inföding från Ashanti, en herre, som fått sin uppfostran i England, någon tid studerat i ett engelskt college, varit *head-steward* hos hertigen af Edinburg, sex gånger rest jorden rundt (enligt egen utsago), och som slutligen — enligt hvad *fama* förmäler — är af kunglig börd i tredje eller fjärde led. Lägg till alla dessa meriter, att han lyckats förvärfva sig en ganska god förmögenhet, så är det tydligt, att han måste vara en betydande man på platsen. Detta är framför allt hans egen åsigt, och han yttrade till mig med stolthet: “Det är *jag*, som gjort Tanger till hvad det är“. Der det före hans ankomst endast växte tistel och ogräs, der ligger nu mången blomstrande trädgård. Hans verksamhet har utan tvifvel varit fruktbringande, i synnerhet för honom sjelf. Han har förstått att tillhandla sig sådana marker, som varit gifvande, och i egenskap af en betydande *propriétaire* har han stort anseende i staden och trakten. “Jag är väl känd i hela landet,“ yttrade han, “och hvar jag kommer visar man mig ära.“ När hans arabiske springare ledes fram, har jag verkligen sett, huru alla moriska lättingar, som uppfylla gatan, skynda till och täfla om nöjet att få hålla i stigbygeln, medan den svarte magnaten svänger sig upp i sadeln. Då han sålunda lyckats förvärfva sig en god ekonomisk och social ställning här i Marocko, dit han anlände såsom främling, borde han hafva allt skäl att vara nöjd med sin carrière, och han tycktes äfven vara det. Men på samma gång som han talade derom med all sjelfbelåtenhet, tillade han med en axelryckning: “Tanger har dock icke varit ett nog stort verksamhetsfält för en man med *min* förmåga,“ ett yttrande, som han flere gånger upp-

repade, och för hvarje gång med starkare accent. Denne inföding från Ashanti klagade öfver den brist på civilisation, som rådde i det moriska landet, ja, han kallade det till och med ett tillstånd af barbari. Sjelf betraktar han sig såsom tillhörande den stora britiska nationen och säger gerna: "vi engelsmän".

Hans hotel är visst icke att förakta. I rummen finner man engelska sängar, moriska mattor och dynor samt diverse prydnader, som förskrifva sig från olika delar af jorden, minnen från de sex rundresorna. Betjeningen utgöres af morer, österländske judar samt en engelsk kock. Huset, som prunkar med drottning Victorias namn, ligger helt nära sjöstranden vid den östra stadsporten. Öfver denna är ett slags balkong, der man har ypperligt tillfälle att betrakta trafiken och se långa rader af åsnor och hästar trängas genom den trånga porten, följda af sina högljudda pådrifvare. Än bättre utsigt kan man fröjda sig åt, om man följer en liten smal trappa, som leder utmed stadsmuren upp till husets tak. Detta är nämligen hotellets prydnad, och ett vackert tak betraktas i hvarje österländskt hus såsom ett stort behag, ungefär så som vi äro vana att anse en rymlig veranda eller en lummig trädgård. Jag fann det äfven så. Det är af stort intresse att från denna höjd betrakta staden och bygden. Midt på dagen kan man njuta af den fria utsigten, när solen strålar öfver stad och strand, och då är det lifligt rundt omkring: de trånga gatorna äro ända till trängsel uppfylda, och utanför stadsportarna ligga hundratals kameler och lastdragare lägrade. Ännu egendomligare är det att en stilla afton från sitt hustak betrakta staden i månbelysning. Då är allt tyst och stilla. De stora stadsportarne äro stängda och tillbommade. På gator och gränder har all trafik afstannat, blott här och der ser man någon reslig mor, som väl insvept i sin hvita kappa smyger ljudlöst fram utmed husraderna. Dock finner man snart, att man icke är den ende, som njuter af månskenet och den milda aftonluften. På de angränsande husens tak röra sig hvitklädda skepnader af och an: det är qvinnor, som höljda i sina hvita slöjor våga sig ut för att i den tysta natten hemta frisk luft. Man märker på allt, att man befinner sig utom Europa, att man lefver i en morisk stad och midt ibland en muhammedansk befolkning.

2.

Tanger och dess befolkning. — Ställningen i Marocko. — Morernas föreställningar om europeiska förhållanden.

Staden Tanger lär hafva omkring 20,000 innevånare. Man skulle knappt tro, att antalet vore så stort, när man ser det tämligen obetydliga område, som inneslutes inom stadsmurarne. Men deremot skulle man anse det mycket större, när man ser den ständiga trafik och trängsel, som råder på de trånga, krokiga gatorna. Man märker snart, att österländingen lefver mestadels utom hus. Kaféer, butiker, bad och moskéer äro de ställen, der han hälst uppehåller sig. På gator och torg är ständigt lifligt; man ser der alla typer och nationaliteter i landet röra sig fritt om hvarandra, från den rike, stolte moren till den blinde arabiske tiggaren. Morerna utgöra naturligen flertalet af stadens befolkning. Några äro förmögna, bebo vackra hus, ega villor och trädgårdar i omgifningarna, visa sig på gatorna i dyrbara drägter, rida präktiga hästar och med ett ord uppträda med österländsk glans. Det är en vacker syn att se en ståtlig mor, när han kommer sakta ridande på en yster häst; han sitter vanligen i en sadel klädd med eldrödt kläde, på hvarje sida går en tjenare, stundom negrer, men lika ofta morer. Hvar hälst en sådan herre rider fram, skynda alla förbigående till för att ödmjukt kyssa hans mantelfållar, och under dessa ärebetygelser sitter han lika rak och orörlig i sadeln utan att förändra en min eller ens bevärdiga dem med en nick, ett ögonkast. Men de rike morerna äro lätt räknade, man ser ej ofta sådana. Den stora massan af folk, som uppfyller gator och torg, utgöres af handtverkare och småhandlare samt tiggare

och lättingar, och alla dessa äro inhöljda i mer och mindre trasiga mantlar, som skola föreställa hvita. Verkstäder och butiker äro små kyffen, öppna för allas blickar. De större gatorna äro uppfylda af butiker, tillhörande snörmakare, guldsömmare, väfvare, toffelmakare, krukmakare m. fl. Vid torg och marknadsplatser är det egentliga tillhållet för de fattigaste morerna, som derstädes under små tält eller i usla kyffen idka något slags handel med apelsiner samt andra frukter och trädgårdsalster. Den egentliga handeln ligger dock i händerna på judarne.

En resande är här mer än annorstädes hänvisad till stadens område. Endast de närmaste omgifningarna kan man utan olägenhet besöka; de erbjuda dock ej mycket lockande, endast utefter kusten finnes någon vegetation, men inåt landet är intet annat att skåda än öde fält och förbrända kullar. Längre utflygter undviker man hälst, i anseende till den osäkra ställningen och befolkningens fanatism.

Det har blifvit sagdt om Nordafrikas muhammedanska befolkning, att ju längre man kommer mot vester, desto mera fanatiska finner man innevånarne i religiöst afseende, och desto fullständigare tyckas de hafva förlorat sin forna civilisation. Detta har åtminstone sin tillämpning på Marocko. Det är länge sedan desse morer utgjorde Europas skräck, och de hafva i den dag som är ej mycket qvar af den storhet, som de en gång lade i dagen, när de beherskade Spanien. Detta tyckas de mycket väl sjelfva inse; de erkänna öppet, att de vanslägtats från sina fäder, men de trösta sig med hoppet om en stor framtid. “Marocko skall snart blifva ett mäktigt land,“ sade en mor till mig; “om ni får lefva i tjugo år, skall ni se!“ Mindre sangvinisk var en kapten i härvarande armé, hvars bekantskap jag hade tillfälle göra. Han var född af franska föräldrar, men hade växt upp här i landet och omfattat dess seder, blifvit muselman och troget tjenat sultanen sedan sin ungdom. I hans väsen och åskådningssätt hade dock icke alla spår af européen försvunnit. Han kände tillräckligt Europas länder och folk för att med öppna ögon betrakta det samhälle, inom hvilket han lefde. Bristerna äro ej svåra att upptäcka. I främsta rummet en styrelse, som fyller måttet af asiatisk despotism. I sitt palats i hufvudstaden Marocko lefver sultanen, och hans lifs hela intresse är riktadt icke på hans land och folk, utan på hans harem. Kring sultanens person hvälfvas rikets alla intressen, för honom uppoffras allt. Odrägliga skatter utpressas

af undersåtarne, blott för att han och hans närmaste omgifning skola kunna lefva i yppighet. Icke bättre äro hans rådgifvare och embetsmän. De äro dessutom fanatiskt konservativa: hela deras sträfvan är att hindra allt framåtskridande samt motverka inflytandet från Europa och europèerna, så vidt de möjligen kunna. För den inre ordningen och landets förkofran göres alls intet. Befolkningen är splittrad i fiendtliga stammar, som ständigt ligga i fejd med hvarandra eller med sultanen. I landet finnes en armé, som antages räkna omkring 30,000 man, men den decimeras genom en ständigt härjande sjuklighet. Dödligheten lär vara oerhörd. Några läkare finnas icke; läkarekonsten är föraktad bland muselmanerna, ty deras lif bero af Guds rådslag. Är det Guds vilja, bli de friska utan konstens tillhjelp, och är det förut bestämdt, att de skola dö, är all hjelp fåfäng. I denna fasta tro förgås soldaterna med Allahs och profetens namn på sina läppar. Officerarne, liksom alla andra tjenstemän, bero af sina förmäns vink. Jag frågade den nämde kaptenen, huru säkert han trodde sitt hufvud sitta. "Så länge jag är i gunst hos min chef," svarade han, "är ingen fara, men faller man i onåd, är man ingen dag säker." Och han kunde hafva tillagt, att nåd och onåd växla med vinden i denna del af verlden.

Det är klart, att det rysk-turkiska kriget haft en viss återverkan på alla muhammedanska länder, och det har bidragit att väcka till lif den religiösa entusiasmen hos alla islams bekännare. Ända här borta i den yttersta vestern följdes krigets gång med ett intresse, som ganska klart ådagalägger de muhammedanska folkens känsla af solidarisk ansvarighet för hvarandra. Marockos innevånare hade ännu icke hört talas om turkarnes upprepade nederlag under den senaste tiden; endast bud om de i somras vunna segrarne hade hunnit hit, och de voro följaktligen stolta öfver sina turkiska bröder. De voro fulla af hopp, lyssnade gerna till hvarje rykte om sagolika framgångar samt väntade dagligen att få höra, att de otrogna *Mosco,* såsom de benämna ryssarne, blifvit tillintetgjorda, och att profetens stridsmän beherska verlden. De egentliga sagesmännen rörande hvad som händer i den öfriga verlden och framför allt orienten äro de återvändande pilgrimerna. Det är lätt att förstå, att dessa budbärare ej bringa de färskaste nyheterna, och att deras uppfattning ej är egnad att sprida de riktigaste föreställningar. De anlända till Egypten och Arabien med föga eller ingen kun-

skap om den verld, som ligger utom dem sjelfva eller den trånga krets, inom hvilken de växt upp. Utan tvifvel lära de mycket på några månader, och säkert är vallfarten till Mecka för mången en god uppfostringsskola. Men någon ny eller sann uppfattning af saker och förhållanden kunna de ej förvärfva sig; allt som säges dem är egnadt att stärka dem i deras förutfattade meningar, och allt hvad de se och erfara, tyda de ock i öfverensstämmelse härmed. När de sedan hemkomma till sitt aflägsna fädernesland och skola inför sina spörjande landsmän redogöra för de erfarenheter och rön, som de under resan gjort, så är det klart, att de på österländskt sätt så lifligt färglägga sina berättelser, att dessa blott blifva ett uttryck af deras egna intryck och blott tjena att gifva näring åt den herskande sinnesstämningen. Det är dylika sagesmän, som inom kort skola sprida underrättelser — och de mest öfverdrifna underrättelser — om de märkliga händelser, som senast timat i Turkiet. Några yttre följder häraf äro visst icke att vänta, ty landets styrelse är för svag för att kunna bispringa sina trosförvandter; men en stark jäsning i sinnena är att förutse, och denna kommer naturligen att i någon mån öka de inre oroligheterna.

Det är intressant att lära känna morernas uppfattning af sina egna och andra länders förhållanden. Många finnas dock ej, som känna något, som rör främmande folk; blott få känna sitt eget land. Jag var nyligen tillsammans med ett par morer, af hvilka den ene bör mer än de fleste kunna anses såsom en representant för sin nation. Han är bosatt några dagsled från Tanger och gästade staden blott för några dagars besök. Det berättades om honom, att han var en af landets rikaste män, och hans förmögenhet uppskattas till omkring tio millioner kronor, bestående i vidsträckta jordegendomar, boskapshjordar etc. I följd häraf var han en man med stort inflytande, men han hade aldrig velat af sultanen mottaga något förtroendeembete. Deremot hade han åtagit sig flera utländska missioner, två gånger afrest till London såsom sultanens utomordentliga sändebud och en gång till Paris i samma egenskap. Den man — hans namn var Sidi Hadj-el- etc., jag minnes ej rätt fortsättningen — var till det yttre en värdig representant af den arabiska rasen, en högväxt, kraftfull, manlig gestalt med regelbundna, vackra drag, svart helskägg, lifliga ögon och den mörka, melankoliska blicken, som alltid hvilar öfver arabens anlete. Det var en intelligent och erfaren man. Att han lärt *något*

af sina resor, fann jag genast, ty då jag presenterades för honom och han hörde, att jag var svensk, sade han mig, att han hört talas om mitt land: han hade reda på, att der var mycket kallt, att dess innevånare bodde i hus byggda af trä, och att de exporterade mycket timmer. Att finna en så pass exakt kännedom om den höga norden hos en man från det inre af Marocko förvånade mig synnerligen, och jag väntade mig att få höra från hans mun djupsinniga iakttagelser rörande England och Frankrike, de länder som han sjelf besökt. Men härutinnan bedrog jag mig. Af allt hvad han sett i England, hade en symaskin tilldragit sig hans största uppmärksamhet och hans lifligaste intresse. Detta var något praktiskt nyttigt, och på denna lilla tingest hade han allt sedan tänkt. Han rufvade nu på den djerfva planen att skaffa sin nioåriga dotter en engelsk symaskin, med hvilken hon skulle kunna roa sig, der hon satt instängd i sin jungfrubur, fålla sina silkesslöjor och möjligen äfven sin faders mantlar och turbaner. Det var ej svårt att anskaffa en liten symaskin, som ställdes på bordet framför honom. Med stort intresse började han studera densamma och slutade icke, förr än han undersökt hvarje skruf, samt löstagit och åter hopsatt alla rörliga delar.

Det syntes tydligt, att moren hade sinne för Europas mekaniska uppfinningar. Men hvad han deremot alls icke förstått att uppskatta, var värdet af en fri författning. På denna fråga föll samtalet under aftonens lopp, och den andre moren — en borgare här i staden vid namn Sidi Muhammed — förfäktade fördelen af en dylik. Sidi Muhammed hade nämligen varit i Spanien någon tid och för öfrigt under sin beröring med européer blifvit smittad af åtskilliga bland de otrognes idéer. Han hade lärt sig ordet “parlament“ och trodde sig hafva en dunkel aning om hvad dermed menades samt nyttan deraf. “Turkiet har nu fått en fri författning med ett parlament, och snart skall äfven Marocko få ett sådant,“ — ett så djerft yttrande vågade han fälla. Härvid skakade f. d. ambassadören betänksamt på sitt hufvud och mumlade något om de kristnes otillbörliga inflytande. Slutligen bad han få veta, hvad man egentligen menade med ordet parlament. Detta sökte den andre förklara, men då befans det, att de båda morerna, den frisinnade och den konservative, hade ungefär lika oklara föreställningar om en sådan institution, hvarför negern från Ashanti, min hotellvärd, som var sällskapets fjärde man, tog ordet och höll ett

litet vältaligt och lifligt föredrag för de båda morerna om rätta beskaffenheten af ett parlamentariskt styrelsesätt. "Så är det," inföll Sidi Muhammed med bifall, när negern slutat; men f. d. ambassadören såg fortfarande betänksam ut och ombytte samtalsämne.

Omsider kom han fram med ett annat bevis på de kristnes otillbörliga inflytande i de muhammedanska länderna i allmänhet och här i Tanger i synnerhet. Han hade hört ett rykte i staden, att en eller annan af de främmande diplomaterna sökt förmå myndigheterna afskaffa en plägsed, som på det närmaste är förbunden med folkets religiösa sedvanor, nämligen den att mouëddin fem gånger om dagen från minareten kallar de troende till bön med orden: Gud är stor; jag bär vitnesbörd, etc. (jfr. sid. 123). Man hade utspridt, att de kristne tröttnat vid att höra Guds enhet på detta sätt förkunnas, och att de främmande ministrarne sökte begagna sitt inflytande för att förhindra det samma. Detta rykte var troligen med flit utspridt för att väcka ovilja mot härvarande européer, och det visar ganska tydligt, att vi äro mindre välkomna gäster i detta land. Men jag bör ock tillägga, att morerna äro allt för höfligt folk för att öppet visa någon ovilja; åtminstone har jag hittills, hvarhälst jag gått, på gator och torg, vägar och stigar, aldrig rönt något obehag, utan blott sett välvilja och uppmärksamhet. Detta gäller dock endast om staden och dess omgifningar; i det inre landet är det annorlunda. I sjelfva staden är man ej utsatt för andra obehag, än t. ex. sådana, att alla stadens portar stängas vid solnedgången kl. half 6, hvarefter ingen vidare insläppes, eller att det är europeerna vid dödsstraff förbudet att titta in i en moské. För öfrigt har man sin fulla frihet.

Innehåll.

Från Korsika:

Från Nordafrika:

Illustrationer.

Rättelser.

Sid. 38,	rad 3 nedifr.	*står:*	En dag	*läs:*	En dag i jan. 1567
» 44,	» 2 uppifr.	»	Marck	»	Mark
» 54,	» 7 »	»	Geffori	»	Gaffori

Några inkonseqvenser i stafningssättet torde benäget ursäktas.

